

**TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİĞİNDE COĞRAFYANIN ÖNEMİ VE
MÜFREDATLARDAKİ YERİ**

Hakan Ergin

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HAZİRAN 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren (....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Hakan

Soyadı : Ergin

Bölümü : Coğrafya Eğitimi

İmza :

Teslim tarihi : 26.06.2019

TEZİN

Türkçe Adı : Türkiye'nin Ulusal Güvenliğinde Coğrafyanın Önemi ve Müfredatlardaki Yeri

İngilizce Adı : Importance Of Geography In National Security Of Turkey And Its Place In Curricula

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazarın Adı Soyadı: Hakan ERĐİN

İmza:.....

JÜRİ ONAY SAYFASI

Hakan Ergin tarafından hazırlanan “Türkiye’nin Ulusal Güvenliğinde Coğrafyanın Önemi ve Müfredatlardaki Yeri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Salih ŞAHİN

.....

Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Prof. Dr. Servet KARABAĞ

.....

Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Mutlu YILMAZ

.....

Coğrafya Bölümü, Ankara Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 26 / 06 / 2019

Bu tezin Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisanstezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın her aşamasında değerli katkı ve eleştirileri ile yol gösteren, çalışma esnasında yardım ve desteğini esirgemeyen, karşılaştığım her bir zorlukta daima destekleriyle yanımda çok kıymetli danışmanım Sayın Doç.Dr. Salih ŞAHİN'e sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca tezimin sunum aşamasında değerli katkı ve katılımlarından dolayı değerleri hocalarım sayın Prof. Dr. Servet KARABAĞ ve Doç. Dr. Mutlu YILMAZ'a teşekkür ederim. Tez çalışmamın her aşamasında bana destek olan aileme ve sınıf arkadaşım Hatice Kübra KIRICI' ya desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİĞİNDE COĞRAFYANIN ÖNEMİ VE MÜFREDATLARDAKİ YERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Hakan Ergin

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Haziran, 2019

ÖZ

Tarihsel süreçten günümüze kadar ve gelecekte, ülkelerin bulundukları coğrafi konumları ile diğer devletlerle olan münasebetleri arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki sonucunda ülkelerin kendi içinde güvenlik yaklaşımları ve stratejileri oluşmuştur. Türkiye coğrafi konumu gereği, Dünya üzerinde savaş ve iç karışıklıkların tarihin her döneminde zirvede olduğu Ortadoğu ve çevresine komşu olması, Türkiye’nin ulusal güvenlik politikaları etkilemiştir. Özellikle Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine yaklaştığı bir sahada bulunan Türkiye tarihin her döneminde coğrafi konumu gereği bu bölgede yaşanan her olaydan dolayı veya doğrudan etkilenmiştir. İbn-i Haldun’un dediği gibi “Coğrafya kaderdir” sözü, ulusal güvenlik kapsamında tamda hedefini bulmuştur. Dünyanın birçok yerinde ve bilhassa Ortadoğu’da cetvelle çizilen suni sınırların bulunduğu ülkelerde karışıklık ve isyanlar sürekli farklı isim ve senaryolarla güncellenmekte ve bu durum çevresinde yer alan ülkeleri de etkilemektedir. Bu çalışmada; daha önceki çalışmalardan farklı olarak jeopolitik ve jeostratejik kavramlar ve ulusal güvenlik Türkiye’nin Fiziki, Beşeri, Siyasi coğrafi unsurları ve konumu kapsamında ele alınmıştır. Coğrafya bilimi içerisinde bugüne kadar kendine yeterince yer bulamayan, Coğrafya ve Milli Güvenlik ilişkisi bu çalışmada coğrafi unsurlar ayrı ayrı ele alınıp örneklerle

açıklanmıştır. Bu sayede coğrafyanın ülkelerin güvenlik politikaları ve stratejileri üzerinde ne kadar önemli olduğu ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler : Ulusal güvenlik, coğrafya, jeopolitik, milli güç
Sayfa Adedi : 92
Danışman : Doç. Dr. Salih ŞAHİN

IMPORTANCE OF GEOGRAPHY IN NATIONAL SECURITY OF TURKEY AND ITS PLACE IN CURRICULA

(Master's Thesis)

Hakan Ergin

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

İNSTITUTE OF EDUCATIONAL SCIENCES

June, 2019

ABSTRACT

From the historical process to the present and in the future, there is a strong relationship between the geographical position of the countries and their relations with other states. As a result of this relationship, security approaches and strategies have been formed within the countries themselves. The fact that Turkey is a neighbor to the Middle East and its surroundings, where war and internal conflicts are at the top of history, has influenced Turkey's national security policies as a result of its geographical location. Turkey, which is located in an area where Asia, Europe and Africa are close to each other, has been directly or indirectly affected by every event in this region due to its geographical location in every period of its history. As Ibn-i Haldun said, 'geography is destiny' has reached its goal in the context of national security. In many parts of the world, and especially in the Middle East, in countries with artificial borders drawn by rulers, confusion and riots are constantly updated with different names and scenarios, and this situation affects the countries around it. In this study, different from previous studies, geopolitical and geo-strategic concepts and National Security were discussed in the context of Turkey's physical, human, political and geographical aspects and position. In this study, the relationship between geography and National Security, which has not been able to find enough space for itself in geography science, is discussed separately and explained with examples. In this way, the importance of geography on the security policies and strategies of the countries has been revealed

Key Words : National security, geography, geopolitics, national power

Number of Pages : 92

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Salih ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE İZİN FORMU.....	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ.....	v
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	4
1.2.Araştırmanın Amacı	5
1.3.Araştırmanın Önemi.....	6
1.4.Araştırma Yöntemi	7
BÖLÜM II	9
ULUSAL GÜVENLİK ve JEOPOLİTİK KAVRAMI.....	9
2.1. Ulusal Güvenlik Kavramı.....	9
2.2. Ulusal Güvenliğin, Coğrafi Unsurlarla İlişkisi.....	11

2.3. Jeopolitik.....	14
2.4. Jeopolitik Coğrafya İlişkisi	15
2.5. Türkiye’de Ulusal Güvenliğinde, Coğrafi Potansiyellerin Etkisi	17
BÖLÜM III	21
TÜRKİYE’NİN COĞRAFI ÖZELLİKLERİNİN ULUSAL GÜVENLİĞE ETKİSİ.....	21
3.1. Türkiye’nin Konum Özellikleri ve Ulusal Güvenlik İlişkisi	21
3.2. Türk Boğazları’nın Özellikleri ve Ulusal Güvenlik İlişkisi.....	24
3.3. Türkiye’nin Sınırları ve Ulusal Güvenlik İlişkisi.....	27
3.3.1. Türkiye- Bulgaristan Sınırı ve İlişkiler	29
3.3.2. Türkiye - Yunanistan Sınırı ve İlişkiler	30
3.3.3. Türkiye – Gürcistan Sınırı ve İlişkiler	31
3.3.4. Türkiye – Ermenistan Sınırı ve İlişkiler	32
3.3.5. Türkiye –Nahçıvan-Azerbaycan Sınırı ve İlişkiler	33
3.3.6. Türkiye –İran Sınırı ve İlişkiler.....	34
3.3.7. Türkiye –Irak Sınırı ve İlişkiler.....	35
3.3.8. Türkiye –Suriye Sınırı ve İlişkiler	37
3.4. Türkiye’nin Yer şekilleri Özellikleri ve Ulusal Güvenlik İlişkisi	38
3.5. Türkiye’nin Su Potansiyeli ve Ulusal Güvenlik İlişkisi	42
3.6. Türkiye’nin İklim Özellikleri ve Ulusal Güvenlik ilişkisi	44
3.7. Türkiye’nin Nüfus Özellikleri.....	45
3.7.1. Türkiye’nin Nüfus Özellikleri ve Ulusal Güvenlik İlişkisi	48
3.8. Türkiye’nin Tarım - Hayvancılık Özellikleri ve Ulusal Güvenlik İlişkisi	50
3.9. Türkiye’nin Ulaşım Özellikleri ve Ulusal Güvenlik İlişkisi	53
3.10. Türkiye’de Madencilik ve Ulusal Güvenlik İlişkisi	56
3.11. Türkiye’de Enerji Kaynakları’nın Genel Özellikleri	60
3.11.1. Fosil Enerji Kaynakları.....	62

3.11.2. Nükleer Enerji	64
3.11.3. Yenilenebilir Enerji Kaynakları	65
3.11.4. Türkiye’de Enerji Nakli ve Boru Hattı Taşımacılığı	67
3.11.5. Türkiye’de Enerji Kaynakları ve Ulusal Güvenlik İlişkisi	70
3.12. Türkiye’de Sanayi ve Ulusal Güvenlik İlişkisi	72
3.13. Türkiye’de Ticaret ve Ulusal Güvenlik İlişkisi	73
3.14. Türkiye’de Turizm ve Ulusal Güvenlik İlişkisi.....	74
BÖLÜM IV	76
LİSE COĞRAFYA ÖĞRETİM PROGRAMINDA ULUSAL GÜVENLİK	76
BÖLÜM V	83
SONUÇ	83
KAYNAKLAR	87

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Türkiye’de Bazı Metal Maden Rezervleri ve Önemli Yataklar.....</i>	58
Tablo 2. <i>Enerji kaynaklarına göre elektrik enerjisi üretimi ve payları.....</i>	61
Tablo 3. <i>Türkiye’de Faal ve Proje Halinde ki Petrol, Doğalgaz Boru Hatları.....</i>	69
Tablo 4. <i>Lise 9 ve 10. Sınıf Müfredatında Ulusal Güvenlik Coğrafi Unsurlar İlişkisinin Anlaşılmasına Yönelik Kazanımlar.....</i>	78
Tablo 5. <i>Lise 11. Sınıf Müfredatında Ulusal Güvenlik Coğrafi Unsurlar İlişkisinin Anlaşılmasına Yönelik Kazanımlar.....</i>	79
Tablo 6. <i>Lise 12 Sınıf Müfredatında Ulusal Güvenlik Coğrafi Unsurlar İlişkisinin Anlaşılmasına Yönelik Kazanımlar.....</i>	81

ŞEKİLLER LİSTESİ

<i>Şekil 1.</i> Türkiye ‘nin Coğrafi Konumu Haritası.....	21
<i>Şekil 2.</i> Halford J. Mackinder'in Hakimiyet Teoriesinde Türkiye’nin Konumu Haritası.	22
<i>Şekil 3.</i> Türk Boğazları’nın Konumu Karadeniz’e Kıyısı Olan Ülkeler Haritası (2018).....	27
<i>Şekil 4.</i> Türkiye’nin Sınır ve Gümrük Kapıları Haritası (2018).	29
<i>Şekil 5.</i> Türkiye Topoğrafya Haritası.....	40
<i>Şekil 6.</i> Türkiye Fiziki Haritası.	41
<i>Şekil 7.</i> 1856’dan 2016’ya Türkiye Demiryolları Haritası.....	54
<i>Şekil 8.</i> Yenilenebilir Kaynaklarından Üretilen Elektrik Enerjisi Miktarları ve Toplam	65
<i>Şekil 9.</i> Türkiye’de Petrol Boru Hatları Haritası.....	68
<i>Şekil 10.</i> Türkiye’de Doğalgaz Boru Hatları Haritası.....	68

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsan, dünya üzerinde ilk var olduğu andan itibaren gerek doğa olaylarına gerekse düşmanlarına karşı kendini koruma ve güvende hissetme isteği olagelmıştır. Tarımsal faaliyetlerin başlamasıyla birlikte yerleşik hayata geçen insanlar çalışma zamanları dışında, barınma ihtiyaçlarını gidermek için yerleşim yerleri inşa etmişlerdir. Yerleşik hayata geçişin ilk aşamalarını oluşturan bu yerleşim yerlerinin inşasında barınmanın yanı sıra savunma ve korunma ihtiyaçlarını ön planda tutmuştur. Yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte bireysel güvenlik algısı zamanla toplumsal güvenliğin gelişmesini de sağlamıştır. Savunma, barınma, beslenme ve güvenlik gibi ihtiyaçlar insanları birlikte yaşamaya zorlamıştır. O nedenle insanlar zaman içerisinde farklı şekillerde, büyüklüklerde ve özelliklerde örgütlenmişlerdir (Karabağ, 2012, s.24). Bireysel güvenlik kaygısından ziyade, özellikle devletlerin ortaya çıkmasıyla güvenlik kaygısı gündemdeki yerini hep korumuş ve insanlar düşmanlarına karşı kendini ortak koruma ve savunma ihtiyacı hissetmiştir. Zamanla bu savunma ve korunma ihtiyacı ile güvenlik algısı, değişen şartlara göre farklılık göstermiştir. Geçmişte daha çok insan gücüne dayanan ve ilkel araç gereçlerle karşılanan savunma ihtiyacı, süreç içerisinde de gelişim göstermiş ve özellikle sanayi devriminin ardından artan makineleşme, gelişen teknoloji ve sanayiyle birlikte savunma giderek bir endüstri dalı haline gelmiştir. Gelişen sanayi ve teknolojiye bağlı olarak ülkelerin savunma harcamaları artarken, savunma sanayi teknolojileri de gelişmiştir. 20.yy.'da meydana gelen iki büyük dünya savaşı ile ülkelerin savunma politikalarının ve ulusal güvenlik algılarının önemi daha da artmıştır.

Ulusal güvenlik kavramı, 2.Dünya Savaşı'nın ardından siyasal hayata giren ve günümüzde devletlerin dış politikalarında ön planda tuttıkları bir kavramdır. Bir ülkenin ulusal güvenliğinin sağlanmasında; siyasi, askeri ve ekonomik unsurların yanı sıra ülkelerin sahip olduğu coğrafi özelliklerde büyük öneme sahiptir. Hatta bazen ülkelerin coğrafi özellikleri ve konumu ülkelerin sürekliliğine etki etmektedir. Ülkelerin sahip olduğu coğrafi potansiyeller, aynı zamanda ülkenin kültürünü, siyasetinin şekillenmesini, ekonomik faaliyetlerini ve askeri yapısını da etkilemektedir. Tüm bunların yanında ülkelerin dış siyasetlerinin belirlenmesinde de coğrafi unsurlar önemli bir etkiye sahiptir. Ülkelerin coğrafi durumu ve ona bağlı gelişen tarihî gelenekleri, o ülkenin sonsuza kadar uygulamak zorunda olduğu doğal bir program gibidir. O ülkeyi yönetenler bu siyaseti izlemeye âdeta mecburdurlar (Gündoğdu, 2008,s. 151).

Coğrafi özellikler ülkelerin savunma politikalarının oluşmasını şekillendiren önemli bir güçtür. Bir ülke, ne kadar gelişmiş olsa da denize veya okyanusa kıyısı yoksa bu ülkenin ekonomisinde, siyasetinde, askeri unsurlarda ve savunma politikalarında denizciliğin etkisini göstermesi beklenemez. Bir adanın tamamına kurulmuş bir devletin, başka bir devlete sınırı olamayacağı için kara sınır güvenliğini geliştirmesi beklenemez. Petrol, doğalgaz gibi enerji kaynakları yönünden fakir olan ya da bu kaynakların zengin olduğu ülkelere komşu olamayan bir devletin enerji nakil hatları güvenliğini sağlaması söz konusu değildir. Benzer durumlar gerek fiziki gerekse de beşeri ve ekonomik alanda diğer coğrafi unsurlarla da açıklamak mümkündür. Görülüyor ki, bir ülkenin coğrafi özellikleri, o ülkenin savunması ve ulusal güvenliğinin sağlanmasında etki eden temel unsurlardan biridir. Türkiye'nin de coğrafi potansiyellerinin çeşitliliği ve zenginliği ulusal güvenliğinin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Türkiye'nin de başta konum özellikleri olmak üzere, sahip olduğu coğrafi potansiyeller; devletin güvenliğinin sağlanmasında, askeri, ekonomik ve siyasi dinamiklerinde etkisini göstermektedir. Türkiye'nin iç ve dış siyasetinde, uluslararası kuruluşlara üyeliklerinde etkili olan coğrafi unsurlar, askeri yönden savunma kuvvetlerini ve teçhizat yapısını şekillendirmektedir. Ulusal güvenliğin sağlanmasında önemli bir unsur olan ekonomik faaliyetleri oluşturan; tarım, sanayi, ticaret, ulaşım, turizm, yer altı kaynakları ve iş gücünü sağlayacak nüfus potansiyelinin temini için coğrafi potansiyeller büyük öneme sahiptir. Konumu ve sahip olduğu yeraltı, yer üstü kaynaklarını nedeniyle her zaman dünya üzerinde stratejik bir ülke olan Türkiye; zengin ve çeşitli coğrafi unsurları sayesinde Dünya

üzerinde ki önemini her dönem korumuştur. Özellikle coğrafi unsurlarının çeşitliliği Türkiye'nin süreç içerisinde ekonomik ve siyasi politikalarını çeşitliğini etkilemiştir.

Türkiye, konumu itibarıyla dünya üzerinde, coğrafi özellikleri farklı olan ülkeler arasında bir köprü konumunda yer almaktadır. Eski dünya kıtalarının birbirine en çok yaklaştığı nokta da yer alan Türkiye, medeniyetler ve ülkeler arası bir köprü olmasının yanı sıra sahip olduğu konum özellikleri, kendisinin ve yakın çevresinin güvenliği açısından da önemli bir etkiye sahiptir. Türkiye'nin konumunun sağladığı bu durum tarihsel süreçte de Anadolu toprakları üzerinde yaşayan birçok medeniyeti kendi döneminin önemli merkezi haline getirmiştir. Özellikle önemli tarihi ticaret yollarının Anadolu'dan geçmesi bu coğrafyanın öneminin her dönem ön planda olmasını sağlamıştır. Anadolu toprakları, tarihin her döneminde diğer ülkeler açısından önemini korumuştur. Bazı zamanlar ülkelerin hedefiyken bazen de ülkelerin çıkarlarında kritik öneme sahip olmuştur. Türkiye'nin kaynağını coğrafi konumundan alan avantajları, ülkemizi her zaman Dünya üzerinde hakimiyet kurmak isteyen devletlerin, mutlak kontrol altına altına tutmak ve elde etmek istedikleri bir hedefi haline getirmektedir (Kaya, 2017, s.1). Türkiye'nin mevcut konumu birçok hakimiyet teorisinde de kendine önemli bir yer bulmuştur. Türkiye'nin sahip olduğu konum özellikleri avantajın yanı sıra zaman zaman da dezavantajları beraberinde getirmiştir.

Ülkelerin sahip olduğu coğrafi unsurlar, ülkelerin politikalarının belirlenmesinde önemli bir role sahip olmuştur. Türkiye, farklı din ve milliyete mensup birçok devletle kara sınırın olması avantajı ve dezavantajı beraberinde getirmiştir. Sürekli kaos ortamının hüküm sürdüğü, güney ve güneydoğu sınır komşularının varlığı ülkemizin ulusal güvenlik politikalarını ve stratejilerini doğrudan etkileyen olumsuz unsurlardır. Sanayi devrimiyle birlikte enerji kaynaklarına olan ihtiyacın artması; gelişen teknolojiyle birlikte kömürün yerini petrol ve doğalgaza bırakması, petrol ve doğalgaz yönünden zengin olan ülkelerin önemini artırmış ve bu ülkeler üzerinde çıkar çatışmalarını hızlandırmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin petrol ve doğalgaz yönünden zengin olan ülkelere komşu olması dünya arenasında ki önemini daha da artırmıştır. Bu durum beraberinde bir takım olumsuzlukları da getirmiştir. Başta; Amerika, Rusya, İngiltere, Fransa ve daha birçok batılı güç unsuru devletlerin, rekabetleri ve çıkar çatışmaları Ortadoğu'yu adeta satranç tahtası haline getirmiştir. Her devlet bölgede çıkar ve güç sağlamak amacıyla bölge istikrarın bozulmasına doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlamıştır. Bölgede bozulan istikrar

Türkiye'nin sınır güvenliğini ve ulusal güvenliği özellikle terör ve mülteci faaliyetleri yönünden olumsuz etkilemektedir.

Coğrafi unsurların Türkiye'nin kaderindeki etkisine birkaç örnek vermek gerekirse; Stratejik öneme sahip olan boğazlarımızın varlığı 1. Dünya savaşında savaşın gidişatını etkilemiştir. Yine mekânsal olarak geniş olan Türkiye birçok devletle sınır komşusu olması uluslararası alanda politika ve siyasetinin çeşitlilik arz etmesine yol açmıştır. Ayrıca Fırat ve Dicle gibi kaynağını ülkemizden alan akarsularının varlığı Ortadoğu politikalarında Türkiye lehine şüphesiz caydırıcı bir güç olarak etkili olmuştur. Ayrıca ülkemizin var olan zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarının varlığı, demografik yapısı ve diğer ekonomik unsurları doğru kullanıldığında ülkemizin güvenliğinin tesisinde önemli bir etkiye sahip olacaktır. Türkiye çeşitlilik arz eden coğrafi potansiyelleri sayesinde, Dünya üzerinde birçok devletin sahip olamadığı özelliklere ve bu özelliklerin sağladığı avantajlara sahiptir.

Bu çalışmada; Türkiye'nin ulusal güvenliğinde coğrafi özelliklerinin yeri ve önemi ele alınıp incelenmiştir. Bu aşamada Türkiye'nin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafi potansiyelleri ile Türkiye'nin konumunun özellikleri ayrı ayrı ele alınıp neden sonuç ilişkisi içerisinde incelenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1. Problem Durumu

İnsanlar yeryüzünde ilk var olduğu günden itibaren sürekli bir arayış ve ihtiyaçlarını giderme çabası içerisinde olmuştur. İnsanların gereksinimleri zaman içerisinde değişim göstermekle beraber bu gereksinimlerini gidermek içinde yeni arayışların içerisine girmiştir. Başlarda barınma ve yiyecek gibi temel ihtiyaçlarını karşılamının peşindeyken, zamanla kendisini diğer insanlardan ve doğal unsurlardan korunma arzusu içerisinde olmuştur. Yerleşik hayata geçmesiyle birlikte kurulan yerleşim birimleri zamanla genişlemiş ve tarihte ilk şehir devletleri ortaya çıkmıştır. Zamanla şehir devletleri arasında ki çekişmeler güvenlik ihtiyacını ön plana çıkarmıştır. Bireysel güvenliğin yanı sıra toplumsal güvenliğin önemi artmıştır. Tarih boyunca kurulan devletler incelendiğinde genellikle sınır komşuları arasında meydana gelen savaşlar güvenlik kavramını ön plana çıkartmıştır. Bu süreçte devletlerin sahip olduğu coğrafi özelliklerinde etkisiyle, devletlerin gelişmişlik düzeyleri, ekonomik faaliyetleri zaman içerisinde farklılık göstermiştir. Bilimin ve bilginin etkisinin giderek artması devletlerin üretimlerini etkilemiştir. Bu bilgi birikimi 18.yy'da sanayi devrimi ile dünya üzerinde etkili olmuştur.

Sanayi devrimiyle birlikte hammaddeye ve enerji kaynaklarına olan ihtiyacın artması, devletler arasın da yeni mücadeleleri ve sömürge yarışını hızlandırmıştır. Hatta bu sömürge arayışları dünya savaşlarının çıkma nedenleri arasında da kendine yer bulmuştur. Bu durum haliyle devletlerin ulusal güvenliğini ön planda tutmasına yol açmıştır.

Ancak, Ulusal güvenliğin her ne kadar coğrafya bilimi ve coğrafi unsurlarla ile yakın ilişkili olsa da, bu alan daha çok farklı disiplinler tarafından ele alınmıştır. Halbuki bir ülkenin ulusal güvenliğin sağlanmasın da etkili olan, gerek fiziki, gerek beşeri ve ekonomik coğrafya, gerekse de konum unsurları coğrafyanın ilgi alanına girmektedir.

Coğrafi unsurlar ile ulusal güvenlik arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Ancak günümüze kadar coğrafya biliminin bu yönü göz ardı edilmiş ve pek incelenmemiştir. Geçmişte yapılan çalışmalar da daha çok ülkelerin jeopolitik ve jeostratejik unsurları şeklinde ele alınan güvenlik olgusu, coğrafi konum ekseninde etrafında incelenmiştir.

Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran özellik Türkiye'nin; coğrafi konumunun getirdiği özellikler, fiziki coğrafya unsurları ile beşeri ve ekonomik coğrafya unsurlarının, Türkiye 'nin ulusal güvenliğine gibi etkilerinin olduğu ve Türkiye'nin ulusal güvenliğinde ki yerinin ayrı ayrı ele alınıp incelenmesidir.

Tüm bu unsurlardan yola çıkarak araştırmanın problem cümlesi ‘‘Coğrafi özelliklerin Türkiye'nin ulusal güvenliğinde ne gibi etkileri vardır?’’ olarak belirlenmiştir

Belirtilenlerden hareketle bu çalışmada coğrafi unsurlar ile ulusal güvenlik arasında nasıl bir ilişkisi olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda elde edilen verilere göre söz konusu özellikler dolayısıyla etkin bir ulusal güvenlik politikamızın bulunması gerektiği ve bu ülkede yaşayan her bir ferdin bu konuda farkındalığının en üst düzeyde olmasının gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu konuda herkese de önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye'nin ulusal güvenliğinin sağlanmasında coğrafyanın yerini ortaya koymaktır. Bu kapsamda öncelikle Türkiye'nin fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri hakkında genel bilgiler verilerek bu özellikler ile ulusal güvenlik arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmada alt amaçlar olarak şu sorulara cevap aranmıştır:

- 1- Ulusal güvenliğin sağlanmasında coğrafi unsurların önemi nedir?
- 2- Türkiye'nin konum özelliklerinin ulusal güvenliğin sağlanmasındaki önemi nedir?
- 3- Türkiye'nin ulusal güvenliğinin sağlanmasında fiziki coğrafya özelliklerinin etkisi nedir?
- 4- Türkiye'nin ulusal güvenliğinin sağlanmasında beşeri coğrafya özelliklerinin etkisi nedir?
- 5- Ulusal güvenlik konularının Lise Coğrafya müfredatları içindeki yeri nedir?
- 6- Etkin bir vatandaş yetiştirebilmek için coğrafya derslerinde ulusal güvenlik konularının öğretime ilişkin neler önerilebilir?

1.3.Araştırmanın Önemi

Ulusal güvenlik ülkelerin devamlılığını sağlayan ve halkın huzur içerisinde yaşamasında etkili olan önemli bir unsurdur. Küreselleşen dünya, gelişen sanayi ve artan nüfus ülkelerin kendi öz kaynaklarının hızla tükenmesine yol açmıştır. Bu durum ülkeleri sınırları dışında arayışlara zorlamıştır. Geçmişte sanayi devrimi ile birlikte sömürge arayışı şeklinde kendini gösteren bu arayış günümüzde temel mantığı aynı kalmak koşuluyla yerini güvenlik tehdidi adına bırakmıştır. Yeraltı kaynakları bakımından zengin olan Mezopotamya çevresi bu durumdan en fazla etkilenmiştir. Özellikle ülkelerin sahip olduğu yeraltı ve yerüstü kaynakları yönünden zengin olan ülkeler ve jeopolitik açıdan öneme sahip olan ülkeler tarih boyunca diğer ülkelerin hedefinde olmuştur.

Coğrafya üzerine geliştirilen politika bilimi olarak ele alınabilen jeopolitik, tarih boyunca ya dünya egemenliği için hangi coğrafi bölgelerin kontrol edilmesi gerektiği veya devletlerin yayılmasına gerekçe olacak coğrafi nedenler üzerinde yoğunlaşmıştır. Coğrafi bölgelerin kontrolü ile dünya egemenliğinin sağlanması amaçlayanlar, genellikle Avrasya kıtasını kontrol etmenin yollarını aramışlardır (İşcan, 2014, s.47).

Coğrafi güç tüm güç unsurlarının mekânsal boyutunu oluşturur. Mekansal boyut tüm güç unsurlarının, etkileşimini ve etkinlik düzeyini yansıtır. Coğrafi güç; siyasal, ekonomik, askeri, kültürel ve teknolojik güç unsurlarının mekânsal etkileşimini ve değerini yansıtan nitelikler topluluğudur. Coğrafi güç unsurunun temellendiği ana unsur coğrafi konumdur. Konum; sahip olunan yerin, dünya ölçeğinde ki ekonomik, siyasi, kültürel ve stratejik değerini ifade eder (Hacısalıhoğlu, 2006).

Türkiye, Asya kıtasının güneybatı ucunda, Anadolu yarımadası üzerinde yer almaktadır. Ülke topraklarının bir bölümü, Avrupa'nın güneydoğusunda yer alan ve Güneydoğu Avrupa diye de adlandırılan sahada yer almaktadır. Asya ve Avrupa kıtasında toprakları bulunan Türkiye, bu açıdan hem Asya ve hem de Avrupa ülkesidir. Bir bakıma da hem doğulu hem de batılı bir ülke durumundadır. Türkiye, konumu açısından aynı zamanda bir Ortadoğu ülkesidir. Ortadoğu ülkelerinin bazılarının da Afrika ülkesi olması nedeniyle Türkiye, Afrika kıtası ile de iletişim ve etkileşim halindedir (Elmas, 2013, s12).

Devletin üzerinde bulunduğu toprakların coğrafi özellikleri ve konumunun devletin iç ve dış siyasetini etkilemesi, belli bir noktaya kadar tartışmasız kabul edilebilir. Önemli olan politika alanında devlet-coğrafya ilişkisinin ne kadar belirleyici olduğudur. “Devletin karar alma sürecinde coğrafyası ne kadar etkilidir ve devlet bu coğrafyada tek belirleyici aktör müdür?” sorusuna verilen cevaplar değiştikçe devlete atfedilen rol de değişmeye başlamıştır (Erbaş, 2012,S.25).

Türkiye; Asya, Avrupa ve Afrika arasında bir kavşak noktası konumunda yer almaktadır. Bu durum Türkiye 'nin ulusal güvenliğini sağlamak için gerek kendi sınır komşularının gerekse de sınır komşusu olmayıp aynı coğrafyayı paylaştığı ülkelerin sorunlarıyla da doğrudan ilgilenmesi gereğini doğurmaktadır. Özellikle Mezopotamya ve Arap yarım-adasında meydana gelen gelişmeler Türkiye'nin konumu itibariyle de yakın tehdit oluşturması ihtimaline karşı Türkiye 'nin doğrudan müdahil olma durumunu gerektirmektedir.

Türkiye'de bulunduğu konum itibariyle birçok iç karışıklığın var olduğu ülkelere komşu durumdadır. Bu nedenle ulusal güvenliğimizin önemi günümüzde daha da artmıştır. Bu çalışmada Türkiye'nin ulusal güvenliğinde coğrafi özelliklerinin önemi incelenmiş olup, ulusal güvenlik ve coğrafya bilimi arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılmıştır.

1.4.Araştırma Yöntemi

Çalışma, Ulusal güvenliğin sağlanmasında coğrafi unsurların etkisini ele alan, kitap, tez, makale, yazılı ve görsel basın ürünleri ile çalışılan konu ile alakalı her türlü bilimsel çalışmanın doküman analizi olarak incelemesine dayanan nitel bir araştırmadır. Öncelikle Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik konumu, milli güvenlik ve siyasi coğrafya, uluslararası ilişkiler alanında literatür taraması ile başlanmıştır. Bu kapsamda

Yükseköğretim Kurulu bünyesinde bulunan Ulusal Tez Arşivi, çeşitli üniversiteler ve kurumlara ait kütüphaneler, yayınlanmış kitaplar ve geçmiş yıllara ait yazılı basından araştırma konusuyla ilgili haberler incelenmiştir. Ayrıca daha önce yapılan çalışmaların olumlu ve olumsuz yönleri ortaya konarak araştırmanın dayanıklı bir alt yapıya kavuşması sağlanmıştır.

Doküman incelemesi sonrası elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizinde, sözcükler farklı içeriklerde ve farklı anlamlarda kullanılmaktadırlar. Sözcüklerin kullanıldığı cümle içinde hangi anlamda kullanıldıklarına bakmadan araştırmacının herhangi bir yargıda bulunması zor olacaktır. Bu aşamada araştırmacı sözcüklerin kullanıldığı içeriği de dikkate almak durumundadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu nedenle, yapılan doküman incelemesinde, Ulusal güvenlik kavramı ile coğrafi potansiyellerin ilişkili olduğu içerikler analiz edilmiştir.

BÖLÜM II

ULUSAL GÜVENLİK ve JEOPOLİTİK KAVRAMI

2.1. Ulusal Güvenlik Kavramı

Güvenlik ihtiyacı insanların geçmişten günümüze en temel gereksinimlerinden biridir. Bireysel yaşam şartlarından yerleşik hayata geçilmesiyle insanlar, kişisel güvenliklerinin yanı sıra bulundukları bölgenin de güvenliğini ön planda tutup ortak bir savunma davranışı sergilemişlerdir. Yerleşik hayata geçişin ilk dönemlerinde, koloniler arasındaki mücadeleler zamanla kolonilerin genişleyip şehir devletlerine dönmesiyle daha güçlü bir hal almıştır. Siyasal gelişim ile devlet içerisinde yaşayan insanlar giderek ortak kurallar etrafında birleşerek ortak hedef ve çıkarlar pesinde hareket etmişlerdir. Devletlerin ortaya çıkmasıyla, insanların ortak savunma anlayışı beraberinde belirli kurallara bağlı ortak yaşam koşullarını da getirmesinin yanında çevre - insan ilişkilerinde de değişim yaşanmıştır. Çünkü, insanların yaşam tarzları da dahil olmak üzere hemen hemen bütün faaliyetleri devlet tarafından belirlenen kurallara göre şekillenmiştir (Karabağ, 2014, s.3). Devletin kurulduğu yerin doğal şartları ve coğrafi potansiyelleri, üzerinde yaşayan insanların yaşam tarzlarını, sosyolojik hayatlarını ve devletlerin siyasetlerini etkilemektedir (Öngör, 1963, s.355).

Tarihsel süreçte meydana gelen siyasal olaylar ve savaşlar devletlerin güvenlik algılarını değiştirirken, başka devletlere de model olmuşlardır. Dış tehditlere karşı bilhassa yunan şehir devletlerinde şehirlerin etrafı yüksek surlarla çevrilmiş ve bu sayede dış tehditlere karşı devletler kendisini korumuştur. İstanbul 'un fethi ile önemini kaybeden surlar, benzer özellikte olan ve güvenliklerini şehirler etrafına döşenen devasa surlarla oluşturan devletlerin güvenlik algısını değiştirmesine yol açmış, zamanla kendini başka güvenlik arayışları içerisinde bırakmıştır. Öyleyse güvenlik algısı zaman içerisinde değişen şartlara

göre tarih boyunca değişiklik göstermiştir. Ancak savunma ve ulusal güvenlik gereksinimi tarih boyunca önemini korumuştur.

Ulusal güvenlik; devletlerin güvenliklerini sağlamaya yönelik başlıca endişelerini ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Devletin güvenliğinin gelişimini ve ilerlemesini sağlayan tüm faktörler devlet için yararlıyken, güvenliği azaltan her türlü unsur devlet için zararlıdır (Yinanç ve Taşdemir, 2002, s.57).

Ulusal güvenlik kavramı, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, ABD'de hazırlanan Ulusal Güvenlik Antlaşmasıyla (National Security Act) siyasi literatüre girmiştir. Ulusal güvenliği, tehditler ve çıkarlar bağlamında ele alan bu belgede ulusal güvenlik, sadece tanımlayıcı bir kavram olarak kullanılıp içeriği açıklanmamıştır. Ulusal güvenliğin sağlanmasında iç ve dış güvenlik birlikte ele alınmalıdır. Güvenlik politikasının oluşmasında, güç ve çıkarlarında dikkate alınması gereklidir. Ulusal güvenlik politikasının birleşenleri, mevcut bir "tehdit", tehdidi bertaraf edebilmek ve güvenliği oluşturmak için "güç", bu gücü ortaya koyabilecek bir "eylem", bu eylemlere yön verecek "çıkarlar", ve tüm bu faaliyetlere meşru zemin kazandıracak "politika"dan oluşmaktadır (Birdişi, 2011, s.150). Bu durum günümüzde de geçerliliğinin korumaktadır. Ortadoğu üzerinde ki çıkarları için devletler, kendilerine tehdit gördüğü unsurları bahane ederek uyguladığı dış politikalara uluslararası alanda meşru bir zemin hazırlamaya çalışmaktadır. Görülüyor ki güvenliğin oluşmasında tehdit ve çıkarlar, bu tehdit ve çıkarlara karşı geliştirilen bir savunma mekanizması etkilidir.

Devletlerin başka devlet üzerinde ki çıkarlarında tarih boyunca coğrafi potansiyellerin yarattığı unsurlar etkili olmuştur. Devletler mevcut, çıkar tehdit ve bu tehdide yönelik kısa, orta ve uzun vadeli, ulusal güvenlik stratejiler geliştirmektedir. "Ulusal güvenlik stratejisi", "Devletin kendi ulusal güvenliğini uzun vadede sağlamaya yönelik planlamadır." Bir devletin tehdit algısı, kendisine tehdit olarak gördüğü unsurlar ve bu tehditlerle mücadelenin nasıl olacağına dair cevapları içerir (Yalçın, 2017, s.18).

Öyleyse tehdit oluşturan devletlerde daha çok çıkarlar ön planda iken, tehdide maruz kalan devletlerde daha çok tehdidi bertaraf edebilmek için savunma alanında güç kullanma ön plandadır. Güç aynı zamanda tehdidi oluşturan devletinde çıkarlarına ulaşmasında önemli bir unsur olarak ta karşımıza çıkmaktadır. Ortak tehdit ve çıkarlar bazen birden fazla devletin bir araya gelmesine ve ittifakların kurulmasına yol açmaktadır. Küreselleşmenin giderek etkisini arttırdığı dünyamızda, devletler ortak çıkar ve tehditler etrafında birleşerek

ulusal ve bölgesel güvenliğin sağlanmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır. Örneğin, 2.Dünya Savaşı sonrası yaşanan siyasal gelişmelere karşı birçok devlet tarafından NATO (North Atlantic Treaty Organization) ittifakının kurulması bu durumu desteklemektedir.

Çıkarlar, tehditler, tehditlere karşı kullanılan güçler, tarih boyunca aynı coğrafyada farklı medeniyetlerin hüküm sürmelerine yol açmıştır. Ulusal güvenlikte etkili olan çıkarlar ve tehditlerin oluşmasında, coğrafi unsurlar büyük öneme sahiptir. Çünkü ülkelerin var olan coğrafi potansiyelleri tarih boyunca diğer devletlerin hedefi olmuştur. Bu nedenle ülkelerin sahip olduğu coğrafi potansiyeller, ticaret ve güvenlik başta olmak üzere, bu coğrafi unsurları elinde bulunduran ve ele geçirmek isteyen devletlerin dış politikalarını da etkilemiştir.

2.2. Ulusal Güvenliğin, Coğrafi Unsurlarla İlişkisi

İbn-i Haldun'un "Coğrafya Kaderdir" sözü, ülkelerin ulusal güvenliklerinin tehdit altına girmesi ve ulusal güvenliğin sağlanmasında, coğrafi koşullar göz önüne alındığında tamda karşılığını bulmuş bir sözdür. Güvenlik kültürünün oluşmasında ülkelerin bulunduğu coğrafi ve jeopolitik özellikler ile diğer devletlerle yaşanan ilişkilerin etkileri büyüktür (Oğuzlu, 2015, s.225). Coğrafi unsurların ülke siyasetine olan etkisi, ülkeler açısından tarih boyunca var olmuştur. İngiliz siyasetçi Austen Chamberlain "*coğrafi unsur İngiliz dış siyasetinin ana prensibini teşkil eder*" sözü coğrafyanın siyasetteki etkisinin gücünü ortaya koymaktadır. Ülkeler dış siyasetlerini belirlerken, coğrafyayı bir kenara iterek, yalnız siyasi faktörlere göre belirleyemez, sözü coğrafyanın siyasete etkisini ortaya koyması açısından önemlidir (Ataöv, 1963, s.186). Coğrafi unsurlar ile ülkelerin siyaset, güvenlik ve stratejik davranışları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Ülkelerin sahip olduğu fiziki şartlar ülkelerin güvenlik anlayışını şekillendirmede etkilidir. Orta Asya ülkeleri gibi tamamen karasal bir coğrafyada bulunmak, alansal olarak geniş olan ülkelerin çok fazla komşunun olması, enerji kaynakları yönünden zengin olmak, Rusya gibi çok geniş alanlara sahip olup, zengin doğal kaynaklara sahip olmak ülkelerin güvenlik politikalarını şekillendirmektedir (Oğuzlu, 2015, s.239).

Tarihsel dönemde insanların ihtiyaçların karşılanması da doğal koşullara olan bağımlılık ve temel geçimlerini ağırlıklı olarak doğadan; tarım, hayvancılık vb. unsurlarla karşılaması insanların verimli topraklar arayışında olmalarına yol açmıştır. Bunun sonucu olarak, kurak iklim bölgelerinde yeni arayışlar ve yayılcı politikalar etkin olmuştur. Bu durum

devletlerin çıkar, tehdit ve savunma mekanizmalarının oluşmasına yol açmıştır. Her ne kadar ulusal güvenlik kavramı siyasi literatüre 2. Dünya Savaşı sonrası girse de, tarih boyunca var olmuştur. Ulusal güvenlik kavramına yönelik algı zaman içerisinde neyin güvenliğinin sağlanacağına ve tehdidin çeşidine göre toplumlara, coğrafyaya göre değişiklikler göstermektedir (Mangold'dan aktaran Varlık. 2012, s.614). Tarihte verimli topraklar ve su kaynakları gibi coğrafi unsurlar devletler, arasında ki çıkar çatışmalarında önemli bir etkiye sahipken, zaman içerisinde bilim ve teknolojinin gelişmesi, değişen dünya düzeni verimli topraklar ve su potansiyelinin yanına farklı coğrafi unsurlarında eklenmesine yol açmıştır. Şüphesiz bu kaynakların başında sanayi devrimi ile birlikte önemi artan enerji kaynakları gelmektedir.

Sanayi devrimi ile güvenlik ve tehdit anlayışı tüm dünyada değişime uğramıştır. Bilimsel açıdan gelişmiş bazı devletlerin enerji kaynakları yönünden yetersiz olması, enerji kaynakları yönünden zengin ülkelerin cazibe merkezi haline gelmesini sağlamıştır. Özellikle sanayide ki gelişme enerji kaynaklarına olan talebi arttırmış bunun sonucunda da sömürgecilik hız kazanmıştır. Bu durum dünya üzerinde tehdit ve güvenlik algısını değiştirmiştir. Tarih içinde verimli topraklar ve uygun coğrafi mekanlara sahip olma ve hakimiyet kurma arayışı, sanayi devrimiyle yerini yine bir coğrafi unsur olan enerji kaynaklarına bırakmıştır. Görülüyor ki her dönem ve teknolojik gelişmeler, gereksinimleri değiştirdiği için dönemler, kendi tehdit unsurlarını ve güvenlik anlayışlarını beraberinde getirmektedir. Coğrafi mekanların tarih içerisinde öneminin değişmesi yine coğrafi koşulların ve potansiyellerinin etkisiyle gerçekleşmektedir. Bu durum süreç içerisinde ülkelerin stratejik önemini etkilerken, aynı zamanda dolaylı olarak güvenlik algısını ve tehdit düzeyini de etkilemektedir.

Ulusal güvenliğin temel mantığı tehdit ve bu tehdiye karşı oluşan savunma şeklinde özetlenebilir. Dünya da her devlete yönelen tehdit aynı mıdır? Sorusu aslında devletlerin konumun ve coğrafi özelliklerinin önemini ön plana çıkarmaktadır. 19. ve 20.yy' da sömürge haline gelen toprakların genel özelliği artan enerji ihtiyacına cevap verebilecek yeraltı kaynaklarının olmasıdır. Daha önceki dönemlerde ise teknolojinin gelişmemesi ve enerji ihtiyacına olan talebin az olması daha çok kara ve deniz ticaret yolları üzerindeki ülkeleri sömürge haline getirmiştir.

Devletin var olan coğrafi potansiyelleri politikalarını ve kendisine yönelen tehditleri doğrudan etkilemektedir. Bunu en güzel örneklerinden birisi; Orta doğunun petrol yönünden

zengin ülkelerinde uzun yıllardır süregelen iç karışıklık ve kaos ortamı “acaba zengin petrol yatakları olmasaydı, bu ülkelerde aynı karışıklık, kaos ve istikrarsız ortam olur muydu? sorusunu akla getirmektedir. Devletlerin ulusal güvenliğinde coğrafi unsurların yanı sıra siyasi ve askeri güç unsurları da ulusal güvenlikle doğrudan etkilidir. Ülkelerin siyasetinin ve askeri unsurlarının şekillenmesinde de yine coğrafi unsurların etkisi söz konusudur.

Her devletin ordusunun genel özellikleri coğrafi koşullardan etkilenir. Ülkelerin kara, deniz ve hava kuvvetlerinin oluşmasında coğrafi faktörlerinde etkisi bulunmaktadır (Urhal, 2009, s.71). Devletin sahip olduğu toprakların ve coğrafi özelliklerinin, devletin iç ve dış siyasetinin de etkili olması, bir noktaya kadar kabul edilebilir. Coğrafi potansiyeller tek başına ulusal güvenliğin belirlenmesinde etkili olan unsurlar olamasa da, güvenliğin tesisinde temel ve en önemli unsurlar içerisinde yer almaktadır. Coğrafi unsurlar aynı zamanda ulusal güvenliğin oluşmasında milli güç unsurlarını da etkilemektedir.

Ulusal Güvenliğin sağlanmasında milli güç büyük önem taşımaktadır. Milli güç; ‘*devletin millî menfaatini sağlamak ve millî hedeflerini elde etmek için kullanabileceği siyasi, ekonomik, askerî, coğrafi, demografik, psiko-sosyal ve kültürel, bilimsel-teknolojik gibi güçlerden oluşan maddi ve manevi unsurların toplamıdır.*’ (Çaycı, 2016, s.3328).

Ulusal güvenliğin tesisinde, güçlü ekonomi, aktif ve nitelikli nüfus, milli üretim, zengin yeraltı ve yer üstü kaynakları, askeri ve siyasi güç etkilidir. Ekonomik gücün tesisi dışa bağımlılığın azalması ile gerçekleşir. Bu durumda ülkelerin var olan coğrafi potansiyellerinin yerli imkanlarla kullanılması önemlidir. Tarımda ve hayvancılıkta yeterliliğin sağlanması, sanayide millileşme, enerji kaynaklarında alternatifler üretilerek dışa bağımlılığın azaltılması; kısaca coğrafi unsurların sağladığı gücü en iyi şekilde milli imkanlarla kullanılması ulusal güvenliğin sağlanmasında ekonomik gücü etkileyecektir.

Tek başına ekonomik güç ulusal güvenlikle bir noktaya etkilidir. Yalnızca bir coğrafi potansiyelin sağlayacağı ekonomik güç, ulusal güvenliğin tesisinde yeterli olmayacaktır. Sadece, zengin yeraltı kaynaklarının varlığı ve ya verimli tarım alanları, zengin su potansiyellerinin varlığı tek başına ulusal güvenlik tesisinde sadece bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Coğrafi unsurların çeşitlilik ve zenginlik gösterdiği ülkeler bunları doğru kullandığında gerek ekonomik, gerek sosyal gerekse de askeri ve siyasi alanda daha çok alternatifi bünyesinde barındıracak ve bu durum güvenliğin tesisinde etkili olacaktır. Bu noktada, Türkiye için coğrafi potansiyellerin çeşitlilik arz etmesi ulusal güvenliğinin

tesisinde son derece önemlidir. Konum özellikleri, çeşitlilik gösteren jeomorfolojik yapısı, yer altı kaynakları, demografik gücü, tarım ve hayvancılık faaliyetleri için uygun ortamların varlığı, uygun iklim koşulları, hızla gelişen sanayisi ve turizm potansiyelleriyle zengin bir coğrafi unsur yelpazesine sahip olması ülkemiz için önemli bir avantajdır. Sahip olunan bu coğrafi potansiyeller ülkemizin ulusal güvenliğinin sağlanmasında büyük öneme sahiptir.

2.3. Jeopolitik

Coğrafi unsurların ülke politikaları üzerinde ki etkisini ifade eden jeopolitik uzun yıllardır üzerinde çalışılan, başta Uluslararası ilişkiler, Coğrafya, Siyaset Bilimi, Tarih ve askeri çalışmalar olmak üzere birçok disipline konu olan bir bilim dalıdır.

Coğrafi muhiti politikada kullanma sanatı olan jeopolitik, coğrafyadan faydalanarak çeşitli veriler üreten bir bilim dalıdır. Jeopolitik kavramı, Rudolf KJELLEN tarafından ilk kez kullanılmış olmasına rağmen bilimsel anlamada jeopolitiğin temelleri Siyasi Coğrafyanın önemli isimlerinden Alman coğrafyacı Friedrich RATZEL tarafından oluşturulmuştur (Kaya, 2017).

Her ne kadar bilim dünyasına bu kavram yukarıda isimleri verilen bilim insanları tarafından kazandırılrsa da jeopolitik, jeopolitiğe dayanan strateji ve güvenlik unsurları tarihin her döneminde kendini göstermiştir. Kavram, anlam itibarıyla tarihte milattan önce eski Yunan’da Herodot, Platon, Aristo ve Strabon, gibi düşünürler in devlet ile devletin üzerinde yaşadığı toprak arasındaki bağlantıyı inceleme çalışmalarına kadar eski bir geçmişe sahiptir (İşcan, 2004, s.53).

19 yy.’ da kavramsal anlamını kazanan jeopolitik bu dönemden sonra da birçok bilim insanı tarafından incelenen ve çeşitli teorilerle zenginleşen bir bilim dalı halini almıştır. İngiliz coğrafyacı Halford Mackinder’in, 20.yy’ın başlarında Avrasya’yı Dünya’nın Kalpgahı olarak belirttiği “Kara Hakimiyet Teorisi” ve Yale Üniversitesi profesörlerinden N.Spaykman’ın, Mackinder’in Kara Hakimiyet teorisiyle yaklaşık aynı sahaya tekabül eden ancak Mackinder’in, Heartland (Kalpgah) teorisinin aksine anahtar kritik bölge olarak Rimland’ı ön plana çıkardığı “Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisi”, jeopolitik alanında geliştirilen önemli teorilerdir. Bunların yanı sıra Amerikalı amiral Alfred Thayer MAHAN tarafından 19.yy’ın ikinci yarısında geliştirilen “Deniz Hakimiyet Teorisi”, İtalyan general

Giulio DOUHET, Amerikalı general William MITCHELL öncülüğünü yaptığı “Hava Hakimiyet Teorisi”, Cohen’in “Böünmüş Kuşaklar (Shatterbelts)” adını verdiği jeopitik modeli, jeopolitiğin kavramsal temeline oturduktan sonra geliştirilmiş önemli jeopolitik teorilerdir (İşcan, 2004, s.60). Bu teoriler de genel olarak olarak, Avrasya ve çevresi önem arz eden saha olarak belirlenmiş olup; Türkiye ve çevresi birçok jeopolitik teorinin belirlediği kritik alanlar içerisinde yer almıştır. Ancak bu teorilerden bazıları teoriyi ortaya atan kişiler tarafından zaman zaman değişikliğe uğratılmıştır. Bu değişimlerde dönemin savaşları ve siyasi gelişmeleri etkili olmuştur.

Jeopolitik gücün en önemli kaynağı coğrafi unsurlardır. İnsan ile doğal ortam arasındaki karşılıklı etkileşim ve bu etkileşimler sonucunda gelişen faaliyetleri kendi prensiplerine göre inceleyen coğrafya bilimi ve coğrafya biliminin konu aldığı unsurları jeopolitiğin en önemli beslenme kaynağıdır.

2.4. Jeopolitik - Coğrafya İlişkisi

Ülkelerin konumu ve sahip olduğu coğrafi potansiyeller ile jeopolitik arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Tarihin her döneminde ülkelerin kendi coğrafi potansiyellerinin ve coğrafi konumlarının sağladığı avantajların farkında olan devletler bu avantajlarını diğer devletlere karşı üstünlük ve hakimiyet kurma aynı zamanda kendi güvenliklerini sağlama alanında kullanmışlardır.

Devletler devamlılıklarını sağlamak amacıyla coğrafi potansiyellerinin onlara sağlamış olduğu olanaklar doğrultusunda yaşamlarını şekillendirmişlerdir. Geçmişten günümüze, denize geniş kıyıları olan devletler veya ada devletlerin ekonomilerinde ve savunmalarında, denizcilik ve denize bağlı unsurlar gelişmiştir. Kurak ve yarı kurak iklim bölgelerinde bu faaliyetler yerini daha çok tarım ve hayvancılığa bırakmıştır. Orduları daha çok kara unsurlarından oluşmuştur. Bu durum coğrafyanın devletlerin kaderi olduğunu ve devletlerin mali, askeri, siyasi politikalarının belirlenmesinde coğrafi unsurlarının önemini ortaya koymaktadır. Ancak giderek artan nüfus ve ihtiyaçlar tarihin her döneminde yayılmacılığı, yeni ve daha verimli toprakları ele geçirmeyi de zorunluluk haline getirmiştir. İlk başlarda konar göçer topluluklar halinde yaşayan ve temel geçimi avcılık ve toplayıcılık olan Orta Asya toplumları zamanla yerleşik hayata geçmesi, verimli topraklar üzerinde sık sık çıkar mücadelelerinin yaşanmasına yol açmıştır. Anadolu topraklarında ve Mezopotam-

ya çevresinin tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapması, birçok devletin yıkılıp yerine başka devletlerin kurulması bu durumu desteklemektedir.

Tarih boyunca devletler, diğer devletlerle olan siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal ilişkilerin de savunma ve saldırı durumlarında daima jeopolitik konumlarının onlara sağladığı avantaj ve dezavantajları göz önünde bulundurmuşlardır. Nitekim İstanbul'un fethi sırasında Bizans İmparatorluğu'nun konumu jeopolitik stratejisini etkilemiş ve Haliç'in zincirlerle kapatılması savaşın süresini uzatmıştır. Yine yakın tarihte 1. Dünya savaşı sırasında Çanakkale cephesinde verilen mücadele ile yardım alamayan Rusya 1917 yılında savaştan çekilmiş ve 1. Dünya savaşının seyri değişip süresi uzamıştır. Bu iki örnekte de görüldüğü gibi ülkelerin sahip olduğu coğrafi unsurlar doğru kullanılırsa jeopolitik açıdan kaderlerine etki etmektedir.

Jeopolitik ve coğrafya birbirleriyle sıkı sıkıya bağlıdır. Ancak ülkelerin coğrafi konumları ile jeopolitik konumları çoğu zaman aynı anlamı taşıyan kavramlar gibi algılanmaktadır. Oysa ki coğrafi konum sabitken jeopolitik konumun taşıdığı önem; değişen dünya düzeni, tehdit türü, gelişen bilim ve sanayi, ekonomik durumlar ve toplumların ihtiyaçları vb. gibi nedenlere göre değişiklik gösterebilir. 19.yy'da Sanayi devrimi ile birlikte enerji ihtiyacını karşılamak için temel kaynak olarak görülen kömür Afrika'yı sömürü haline getirmiştir. Ancak zamanla içten patlamalı motorların icadı ve teknolojik gelişmeler, enerji kaynağı olan kömürün yerini petrol ve doğalgaza bırakmasına yol açmıştır. Bu durumun sonucu olarak ta Afrika Kıtası'nın enerji kaynağı temini açısından jeopolitik önemini, Ortadoğu'nun gerisinde kalmıştır. Ortadoğu'nun artan önemi, modern manada özgürleştirme ve demokratikleştirme adı altında sömürülmesine yol açmıştır. Günümüzde Irak, Suriye gibi ülkelerde meydana gelen karışıklıklarının temelinde petrol ve enerji kaynaklarının kontrolünün ele geçirilmesi birçok insan tarafından kabul görmüştür.

Zamanla nükleer enerji kullanımının artması ve farklı enerji kaynaklarının ortaya çıkması hızla tükenen petrol ve doğalgaz kaynaklarının ardından yeni sömürü alanlarının ortaya çıkacağını göstermektedir. Yine bu durumu tarihten de bir örnekle de açıklarsak; ticaretin en önemli ulaşım ağlarını oluşturan İpek ve Baharat Yolu gibi ticari yollar coğrafi keşiflerin ardından önemini yitirmiştir. Bu yol üzerindeki coğrafi mekanların Dünya üzerinde ki konumu sabit kalmasına rağmen jeopolitik önemleri değişmiştir. Öyleyse jeopolitik dinamik bir yapıya sahipken coğrafi konum statik bir yapıdadır. Ancak birbiriyle doğrudan ilişkilidir. Şüphesiz ki ülkelerin sahip olduğu konumsal özelliklerin yarattığı

jeopolitik unsurlar her zaman ülkelerin avantajına olmamıştır. Bazen de bir devleti kendinden daha güçlü olan devletin sömürgesi haline getirmiştir.

lkelerin sahip olduğu coğrafi potansiyelleri; genellikle madenleri, su potansiyelleri, sınırları, kıyıları, ulaşım ağı, sosyo-kültürel yapıları, nüfus yapısı, konumu, yer şekilleri ve çevresinde yer alan komşu ülkelerin özellikleri, ülkelerin jeopolitik stratejilerini etkilemektedir.

2.5. Türkiye’de Ulusal Güvenliğinde, Coğrafi Potansiyellerin Etkisi

Ulusal güvenlik kavramı ülkemizde daha çok Milli Güvenlik olarak karşılığını bulmuştur. Her devlet, milli varlığına, bekasına ve güvenliğine yönelik tehditlere karşı tedbirler almak durumundadır. Bu gereklilik doğrultusunda, devletler; bölgesel ve küresel ortamın izlenerek tehdit ve fırsatların tespit edilmesi ile bu hususlara matuf uygun siyasetin belirlenmesini sağlayacak süreç ve unsurları ihtiva eden milli güvenlik sistemlerini oluşturmaktadır (MGK, 2019). Ülkemizde milli güvenliğin tesisinde; başta Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) sorumludur (MGK, 2019). Her ne kadar ülkemizin ulusal güvenliğinde sorumlu olan asıl mercii MGK olsa da ülkemizin tüm kurumları ve kişiler fiilleri ve çalışmalarıyla ülkemizin ulusal güvenliğine katkıda bulunmaktadır. Özellikle ülkenin var olan nüfusu milli güvenliğin tesisinde önemli bir milli güç unsudur.

Gerek dünya üzerinde ki diğer ülkeler gerekse de ülkemiz açısından ulusal güvenliğin sağlanmasında etkili olan güç unsurları bulunmaktadır. Milli güç unsurları olarak ifade edebileceğimiz bu unsurlar, ulusal güvenliğinin sağlanmasında etkilidir.

Ataöv (1963), çalışmasında milli gücün oluşmasında; nüfusun, coğrafi unsurların, doğal kaynakların, endüstrinin önemini ayrı ayrı belirtmiştir. Atatürkçü Düşünce Sistemi'nde ise millî güç unsurları olan; siyasî güç, ekonomik güç, askerî güç ve sosyo - kültürel güçlerin önemi çok büyüktür (MEB, 2018). Milli güç unsurlarının oluşmasında coğrafi unsurlar, diğer güç unsurlarının oluşmasında da etkilidir. Ülkenin siyasi, askeri, ekonomik ve sosyo - kültürel özelliklerinin şekillenmesinde yaşadığı coğrafyanın ve sahip olduğu coğrafi potansiyellerinin etkisi vardır. Aynı zamanda konum unsurları ve coğrafi özellikler ülkelerin ulusal güvenlik stratejilerinin belirlenmesinde büyük öneme sahiptir.

Nitekim Türkiye gibi konum olarak kritik bir sahada yer alan bir ülkenin ulusal güvenlik stratejilerini sahip olduğu konum özellikleri doğrudan etkilemekte ve dış politikasına yön vermektedir. Bir ülkenin siyasi gücü; siyaset yapanlarına, uyguladığı politikalara bağlı olduğu kadar bulunduğu coğrafyanın da gücüne bağlı olarak değişir. Ülkenin konum özellikleri başta olmak üzere, gerek fiziki, gerek beşeri gerekse de ekonomik coğrafya unsurlarının tamamı o ülke siyasetinin şekillenmesinde etkilidir. Bu durum coğrafi potansiyel çeşitliliği fazla olan ülkemizde kendisini daha fazla hissettirmektedir.

Türkiye'nin, konum itibarıyla Ortadoğu'ya yakın olması, Ortadoğu da yaşanan kaos ortamından ülkemiz politikalarının da etkilenmesine yol açmaktadır. Özellikle iç karışıklıkların yarattığı göç dalgaları ülkemiz politikalarında etkilemektedir. Ayrıca sınır güvenliğimizin önemini ön plana çıkarmaktadır. Ancak komşularımızdan kaynaklanan bu olumsuzlukların yanı sıra, Türkiye'nin enerji yönünden zengin olan Ortadoğu ve Mezopotamya ülkelerinden bazılarına komşu olması, Türkiye'nin bir enerji koridoru olmasını sağlamaktadır. Konumun yarattığı bu özellikler aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası kuruluşlara üyeliklerini de şekillendirmektedir. Komşuları ile olan ilişkiler ülke siyasetine yön vermektedir.

Türkiye; dini, kültürü, ekonomik gücü, coğrafi potansiyelleri, sosyal ve etnik yapısı, niteliklileri ile siyasi özellikleri farklı olan sekiz devletle kara sınırı bulunmaktadır. Komşularımızda kaynaklanan bu farklılıklar, ülkemizin politikalarını etkilemekte ve çeşitlendirmektedir. Bu durum sadece günümüzde geçerli olan bir olgu olmayıp, tarih boyunca etkili olmuştur. Osmanlı devleti çoğu zaman doğu ile batı arasında denge siyaseti izlemiştir. Napolyon'un, "Bir ulusun coğrafyasını bilmenin onun dış politikasını da bilmektir" sözü coğrafi unsurların, ülkelerin politikalarında tarihin her döneminde etkili olduğunu göstermektedir (Gündoğdu, 2008, s.151).

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de, konumun politik değeri, uluslararası ilişkilerin belirlenmesinde önemli bir faktördür. Konum mekanın bütün coğrafi potansiyellerinin kapsamaktadır, mekanların mevcut doğal kaynakları, var olan coğrafi koşullar ve onların sunduğu imkanları içerir. Bu potansiyellerin politik değeri, ülkelerin politik tercihlerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Ayrıca, uluslararası politikaların ve bu politikaları uygulayan aktörlerin davranışlarının oluşumunda etkilidir. Uluslararası ilişkilerin işleyişi ve devletlerin, güç mücadelesinde coğrafi potansiyeller yönlendirici niteliktedir (Hacısalıhoğlu, 2014).

Türkiye, bulunduğu coğrafi, jeopolitik ve jeostratejik konumu gereği, birçok devletin tarih boyunca hedefi konumunda olmuştur. Türkiye'nin güvenlik kavramının şekillenmesinde de, jeopolitik ve jeostratejik konumu büyük oranda etkili olmuştur. Türkiye'nin coğrafi konumunun yarattığı potansiyel, Türkiye'ye dünya siyasetinde önemli ve etkin bir pozisyon sağlamıştır. Türkiye'nin bu büyük potansiyeli, ülkemiz için büyük fırsatlar doğurmuş olsa da aynı zamanda coğrafi konumunun dezavantajı olarak, zorlu güvenlik sorunlarını da ortaya çıkarmıştır (Aydın'dan aktaran Aktaş, 2011, s.28). Türkiye'nin güvenlik kültürünün oluşmasında ve dış politikasında coğrafi unsurlarının büyük etkisi bulunmaktadır. Türkiye kıtalar arası konumu ve önemli su yollarına sahip bir ülke olması, ülkemizin güvenlik ve dış politikasını etkilemektedir. Farklı güçlere sahip olan ülkeler arasındaki stratejik konumu, ülkemizin çoğu zaman denge unsuru olmasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra İran haricinde ki komşularının genel olarak Osmanlı Devleti içerisinde bağımsızlık kazanarak veya Osmanlı Devleti'nin parçalanmasının ardından kurulmuş olması, milliyetçilik akımlarıyla ulusal kimliklerinin oluşması, Türkiye karşıtlığını ön plana çıkarmıştır. Bu durum ülkemiz için potansiyel bir güvenlik endişesi yaratmaktadır (Oğuzlu, 2015, s.240)

Türkiye konumu gereği sadece kendisine yönelen tehditlerin yanı sıra, çevresinde meydana gelen siyasi durumlarda ulusal güvenliğini etkilemektedir. Türkiye, konumu gereği siyasi ve sosyal açıdan zorlu bir sahada yer almaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılma süreci ve bu durumun ardından yeni devletlerin ortaya çıkması, Bosna'da yaşanan soykırım, Irak'ın Kuveyt işgali ardından gelişen Körfez Savaşı gibi olaylar, Türkiye'nin çevresinde meydana gelen veya sonuçları dolaylı yollardan da olsa ülkemizi etkileyen önemli gelişmelerdir. 1990'lı yıllarda meydana gelen bu olaylarla birlikte, günümüzde Irak, Suriye gibi ülkelerde halen yaşanmakta olan iç karışıklıklar ve siyasi otoritenin yetersizliği, Türkiye'nin dış politikasının şekillenmesinin de etkili olmuştur. Türkiye'nin coğrafi konumu dış politikasını etkileyen gelişmelere neden olmuştur.

Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi potansiyeli ve konumu, Türkiye üzerinde etkili olmak isteyen devletlerin adeta dış politikasını belirlemektedir. Genellikle milli güvenliğimizi tehlikeye düşürecek şekilde gelişen gizli veya açık politikalar, ülkemizin her dönem savunma ve ulusal güvenlik politikalarının önemli olmasını sağlamıştır. Türkiye'nin ulusal güvenliğine yönelik tehditler her zaman var olmuştur. Genellikle dış güçler destekli bu faaliyetler kimi zaman ekonomik yönden kendini gösterse de son 30 yıl içinde daha çok terör faaliyetleri ve sınır güvenliği olarak ulusal güvenliğimizi tehdit etmiştir. Sınır

komşularımızın mekânsal olarak fırsat tanıdığı, bazı devletlerinde lojistik destek sağladığı terör örgütleri uzun yıllardır bilhassa sınır bölgelerimiz de güvenliğimizi rahatsız edici unsur olmuştur. Bunu yanı sıra çeşitli ideolojilere sahip terör örgütleri de ulusal güvenliğimize ve iç güvenliğimize yönelik tehdit oluşturmıştır. Türkiye’de her kuşak farklı isimlerle gelişen temel amacı asayişin bozulması ve ulusal güvenliğe yönelik tehdit olan bir iç karışıklık senaryosunu tanık olmuştur. Önceleri mezhepsel yönden iç karışıklığı tetiklemeye çalışan dış güçler, 1980’li yıllarda bunu siyasi görüş farklılıklarıyla gerçekleştirmeye çalışmış, bundan da beklediği sonucu alamayanlar 1985 yıllardan sonra, PKK terör örgütü ile bunu sağlamaya çalışmışlardır. Türkiye’nin gerek konumu, gerekse de coğrafi potansiyelleri bu tehditlerin oluşmasında etkilidir.

Türkiye’nin coğrafi gücünü en iyi şekilde değerlendirilmesi, güvenliğin tesis edilmesini de kolaylaştıracaktır. Ekonomik coğrafya unsurları olan; tarım ve hayvancılık, madencilik, ulaşım, sanayi, enerji kaynakları vb. coğrafi potansiyellerin sağlayacağı; ekonomik getiri, üretim, dışa bağımlılığın azalması ve güçlü ekonominin oluşturulması güvenlik açısından gereklidir. Ayrıca Türkiye’nin var olan nüfus potansiyeli ve demografik yapısı caydırıcı bir güç olmanın yanı sıra ekonomik potansiyellerinin kullanımında yerli iş gücünün sağlanması açısından büyük öneme sahiptir.

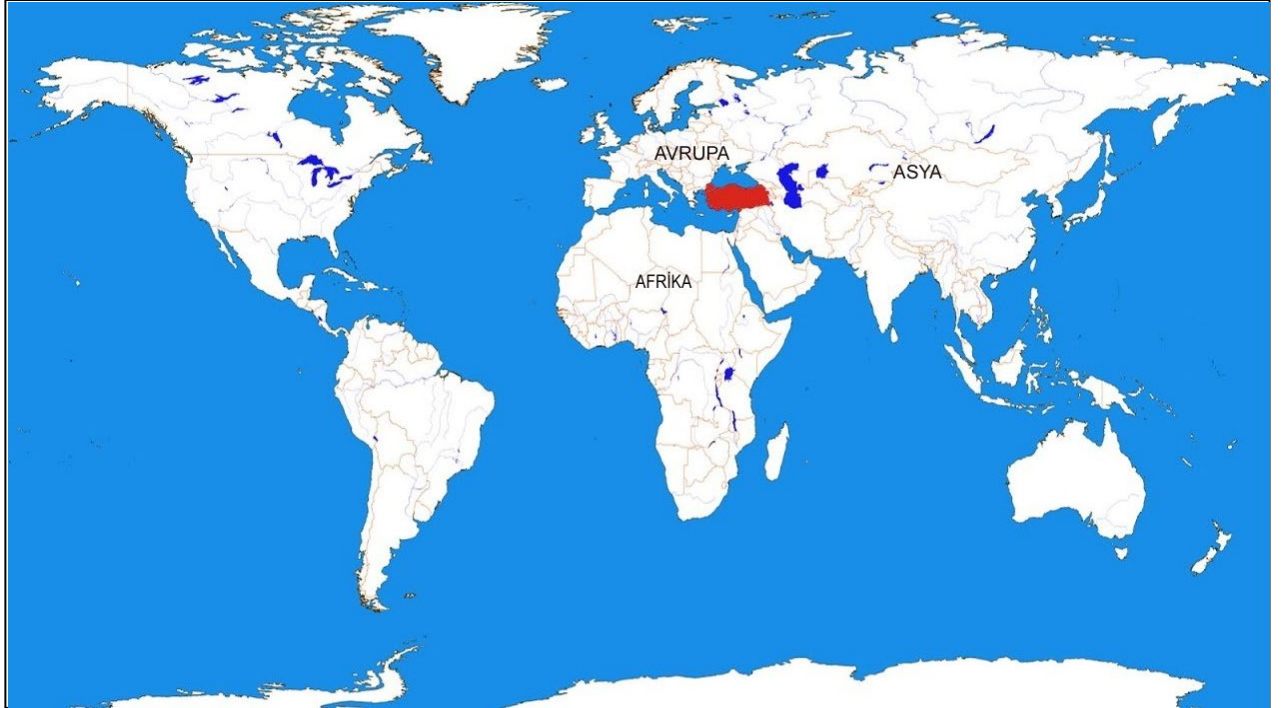
Ülkemizin sahip olduğu coğrafi potansiyellerinin hayata geçirilmesi ve bu potansiyellerin en yüksek verimli kullanılması, her açıdan güçlü bir Türkiye’nin oluşmasını sağlamada yardımcı olacaktır. Bunun sonucunda Türkiye ulusal güvenliğini daha rahat tesis edecektir. Ulusal güvenliğin sağlanmasında ki ekonomik gücü ise, sahip olduğu coğrafi potansiyelleri, milli imkanlarla değerlendirerek sağlanması ekonomik güvenliğin, dolayısıyla ulusal güvenliğin oluşmasını sağlayacaktır. Uygun toprak ve iklim yapısı, geniş tarım ürünü yelpazesi, hayvancılık için uygun mekânsal yapısı, aktif ve dinamik genç nüfusu, önemli yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip olması, geniş turizm potansiyeli, gelişen sanayisi ve konumu; Türkiye’nin başta ekonomik gücü olmak üzere siyasetinde ve ulusal güvenliğinde etkili olan başlıca coğrafi unsurlardır.

BÖLÜM III

TÜRKİYE’NİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİNİN ULUSAL GÜVENLİĞE ETKİSİ

3.1. Türkiye’nin Konum Özellikleri ve Ulusal Güvenlik İlişkisi

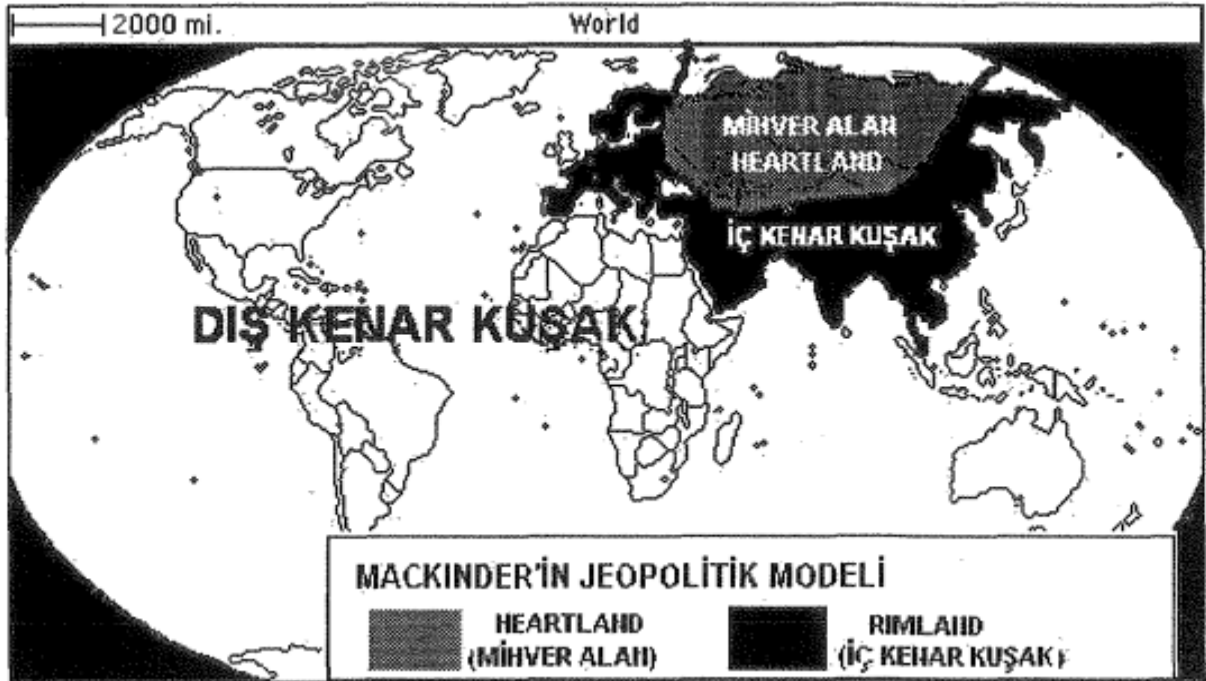
Türkiye, Kuzey Yarımküre’ de genel hatlarıyla 26°- 45° Doğu boylamları, 36° - 42° Kuzey enlemleri arasında, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine en çok yaklaştığı sahada yer alan bir orta kuşak ülkesidir.

Şekil 1. Türkiye ‘nin Coğrafi Konumu Haritası. <https://yandex.com.tr/harita/?ll=-6.744561%2C42.456245&z=2> uyarlanmıştır.

Türkiye, Asya kıtasının güneybatı ucunda, bir bölümü Avrupa’da, bir bölümü ise Asya kıtasında yer alan bir ülkedir. Bu yönüyle Türkiye hem Asya hem de Avrupa ülkesidir (Özey, 2017, s.4). Ulusal güvenlik ve jeopolitik açısından Türkiye’nin özel konum özellikleri, mutlak konum özelliklerine göre daha ön planda yer almaktadır. Bir ülkenin özel konumu ‘*önemli boğazlara, denizlere, önemli nüfus kitlelerine, enerji kaynaklarına, ulaşım yollarına, siyasi bloklara*’ göre durumunu ifade etmektedir (Akengin, 2016. s.2).

Türkiye’nin konum özellikleri düşünüldüğünde, üç tarafının denizlerle çevrili olması, dünya çapında önemli boğazlara sahip olması, kıtaların kavşak noktasında yer alması, doğu ile batı arasında ulaşım, ticarete ve kültürel anlamda bir köprü konumunda olması Türkiye’nin uluslararası önemini artırmaktadır. Ayrıca enerji kaynakları yönünden zengin potansiyele sahip birçok ülke ile sınır komşusu olması ve bu enerjinin nakli için birçok enerji nakil boru hattının Türkiye’den geçmesi, Türkiye’nin jeopolitik ve ulusal güvenliğini etkileyen en önemli konum unsurlarıdır. Bu unsurların aynı zamanda ülke siyasetinin şekillenmesinde de etkilidir. Türkiye, dünya üzerinde ki bu konumu sayesinde bir çok jeopolitik teoride kendine yer bulmuştur. Türkiye, hakimiyet teorilerinde önemli sahalara içerisinde yer almaktadır.

Şekil 2. Halford J. Mackinder'in Hakimiyet Teoriesinde Türkiye'nin Konumu Haritası. İşcan, İ. H (2004) "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları" s.61

Türkiye jeopolitik görüşler çerçevesinde ele alındığında, “İç hilal”, “İç ay” veya “Kenar Kuşakta” yer almaktadır. Bu nedenle Türkiye; günümüzde dünyanın süper güçleri denilen ülkelerin (ABD, AB, Rusya, Çin) karşılaşma bölgesinde bulunmaktadır. Dolayısıyla dünya savaşların da ve dünya barışında kilit ülke özelliği taşımaktadır (Özey, 2017, s.7).

Mackinder’in “Kara Hakimiyet Teorisi’nde” Türkiye; “ İç veya Kenar Hilal ” bölgede yer alır, dünya hakimiyeti kurmak isteyen bir devlet Türkiye’nin de içinde yer aldığı sahayı ele geçirmelidir. Türkiye, Spykman’ın “Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisi’nde”, Mackinder’in “Kara Hakimiyet Teorisi’nde” olduğu gibi “ İç veya Kenar Hilal ” bölgesinde yer almaktadır. Saul Cohen’in “Böünmüş Kuşaklar (Shatterbelts)” teorisine göre ise; Türkiye’nin konumu tartışmalı olup, Türkiye bir “Ara Bölge ” ülkesidir (Özey’den aktaran Karabulut, 2013, s.149).

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine en yakın noktasında yer alan Türkiye, Dünya üzerindeki bu kilit konumu başta ekonomi ve güvenlik olmak üzere birçok alanda Türkiye’nin uluslararası ilişkilerini etkilemektedir. Bu durum sadece Türkiye’nin uluslararası ilişkileri ile sınırlı kalmayıp komşu ülkelerin ve ya diğer ülkelerin bu topraklar çevresinde ki politikalarında da belirleyici bir etkiye sahiptir. Nitekim Ortadoğu üzerinde etkili olmaya çalışan devletler lojistik ve askeri açıdan bölgeye yakın ve güvenli bir ülke olan Türkiye ile iyi ilişkilerini korumak istemektedir. Uluslararası kuruluşlar ve bazı devletlerin kullandığı bazı askeri hava üslerinin varlığı desteklemektedir. Bu durum aynı zamanda Türkiye’nin uluslararası alanda öneminin artmasına da yol açmaktadır.

Türkiye’nin konum unsurları Anadolu ve Trakya’yı tarihin her döneminde önemli kılmıştır. Sahip olduğu verimli topraklar, su kaynakları, uygun iklimi, yer şekilleri, geniş tarım alanları ve konumu gereği, tarihsel süreçte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve tarihe ait birçok izi içinde barındırmıştır. Tarihte ticarete yön veren Kral Yolu, İpek yolu gibi döneminin önemli ticaret yolları bu topraklar üzerinden geçmiştir. Türkiye var olan coğrafi potansiyelleri sayesinde geçmişten günümüze, bölgesinde ön plana çıkan bir ülke ve cazibe merkezi olmuştur.

3.2. Türk Boğazları'nın Özellikleri ve Ulusal Güvenlik İlişkisi

Uluslararası alanda, Türk Boğazları olarak ta adlandırılan İstanbul ve Çanakkale Boğazı, tarihin her döneminde önemini korumuş olup, bulunduğu bölgenin güç ve çıkar dengelerinin şekillenmesinde tarih boyu gelen önemli bir rolü üstlenmiştir.

Marmara Denizi'nin Akdeniz ve Karadeniz'e bağlanmasını sağlayan İstanbul ve Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ile birlikte Türk Boğazları sistemini oluşturur. Bu sistem Karadeniz'i, Akdeniz'e bağlayan tek su yolu olmasıyla stratejik bir öneme sahiptir (MFA, 2018). Boğazlar, Karadeniz'i, Akdeniz'e bağlayan tek ve güvenilir bir su yolu olması özelliğiyle, Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler açısından stratejik bir öneme sahiptir. Bu durum boğazların uluslararası konumunu ve güvenliğini artırmaktadır. *“Dolayısıyla, Boğazlar'ı elinde tutan bir askeri kuvvet kara ve deniz harekâtları bakımından coğrafyanın sağladığı üstünlüğü kendi lehine kullanma imkânına sahip olacaktır.”* (Pazarcı'dan aktaran Şener, 2015. s,339). Bir nevi coğrafyanın politik yönü olarak ta tanımlayabileceğimiz “Jeopolitik” açısından stratejik bir öneme sahip olan Türk Boğazları, 1. Dünya Savaşı ve milli mücadele yıllarında savaşın seyrine ve ülkelerin kaderlerine yaptığı etki açıkça görülmektedir. Boğazların önemi sadece, savaşlar döneminde ki askeri stratejilerle sınırlı olmayıp; Ekonomik, siyasi ve güvenlik alanlarında da kritik öneme sahiptir. Türkiye konumu itibarıyla gerek bölgesel gerekse de dünya çapında kritik öneme sahip olan, Asya ile Avrupa kıtalarını birbirinden ayıran iki stratejik boğaza sahip olması uluslararası önemini ve gücünü her dönem artırmaktadır. Tarih boyu önemini koruyan İstanbul ve İstanbul Boğazı tarihin her döneminde birçok devletin ele geçirmek için uğraştığı stratejik bir yer olmuştur.

Doğu ile batı arasındaki bağlantının merkezi olan boğazlar aynı zamanda tarih boyunca farklı medeniyet ve kültürleri birbirine bağlamada büyük rol üstlenmiştir. Bu durum tarihte boğazlar ve çevresinde farklı devletler hüküm sürse de, coğrafi unsurların sağladığı avantajların her zaman devam ettiğini göstermektedir. Boğazların, doğu - batı arasında bağlantı yolu olması ve bu önemini tarih boyunca korunmasının nedenlerine dair yaklaşımlarda bulunan Fransız tarihçi Renée Pinon, süreç içerisinde siyasi dengelerin değişmesine rağmen, boğazların önemini muhafaza etmesini *“coğrafi mukadderatın değişmezliği”* olarak ifade eder. Ona göre coğrafi konumun sağladığı avantaj ve dezavantajlar sabittir. Ayrıca, Çar I. Alexandre'nin *“Coğrafya benim Boğazlar'a sahip olmamı emrediyor; eğer boğazlar başkasının elinde ise kendi evimin sahibi olmam*

olanaksızdır.” şeklindeki sözleri Boğazların Ruslar için tarihteki önemini ortaya koymaktadır. Boğazlar ve “Şark Meselesi/Doğu Sorunu” konusunda arşiv çalışmaları yapan, Rus araştırmacı ve bilim adamı Sergey Goryanof ise, bütün “Şark Meselesi”ni Rusya için şu sözleriyle özetlemektedir: *“Boğazlar kimin elindedir? sorusuyla güç dengesinde boğazların önemini ortaya koyarken, Sorbon Üniversitesi profesörlerinden Renoven, 1930’lu yıllarda, “Akdeniz’e, ılık denize çıkmak meselesi herhangi bir Rus hükümeti için geçici bir amaç değildir ve olamaz. Onun önüne bu temelli meseleyi her lâhza koyan coğrafi şartlardır.”* şeklinde ki sözleri ile boğazların çevresinde ki ülkeler için geçmişten günümüze uluslararası önemini ortaya koymaktadır (Şener, 2015, s.340)

Karadeniz’in diğer denizlere bağlanması noktasında ilk kapı görevini gören İstanbul Boğazı; kıvrımlı bir yapıda genel olarak kuzey-güney yönünde uzanmış doğu batı yönünde dar bir yapıya sahip coğrafi bir oluşumdur. Denize açılan ağız kısımlarında nispeten daha geniş olan İstanbul Boğazı yine de Dünya’nın en dar ve gemi trafiği yönünden en zorlu su yolları arasındadır.

Osmanlı Devleti döneminde ilk olarak Yıldırım Bayezid tarafından alınmaya çalışılan İstanbul daha sonra 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesiyle birlikte, Osmanlı devletinin cihan imparatorluğu olmasının yolu açılmıştır. İstanbul Boğazının ele geçirilmesi uzun yıllar Osmanlı devletinin politikaların da, özellikle Rusya üzerinde önemli bir caydırıcılığı olan stratejik bir kaynak olmuştur. Ancak Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde boğazlar üzerinde söz sahibi olmak isteyen devletler, Osmanlı Devletinden zayıflamasından yararlanarak boğazlar meselesini uluslararası bir sorun haline getirmek istemişlerdir. 5 Ocak 1809’da Kale-i Sultaniye Antlaşması’nda, Rusya’nın yanı sıra İngiltere’nin de dahil olması bunun en güzel örneklerindendir. 1829 Edirne Antlaşması, 1833’de yapılan Hünkâr İskelesi Antlaşması, 1841 Londra Konferansı, 1856 Paris ve 1871 Londra Antlaşmaları, 1923 Lozan Antlaşması ve 20 Temmuz 1936 yılında imzalanan Montreux Sözleşmesinde boğazlarla ilgili bölümler yer almaktadır. Bu durum, Türk Boğazlarının tarihin her döneminde antlaşmalara konu olduğunu göstermenin yanında, uluslararası arası önemini ortaya koymaktadır.

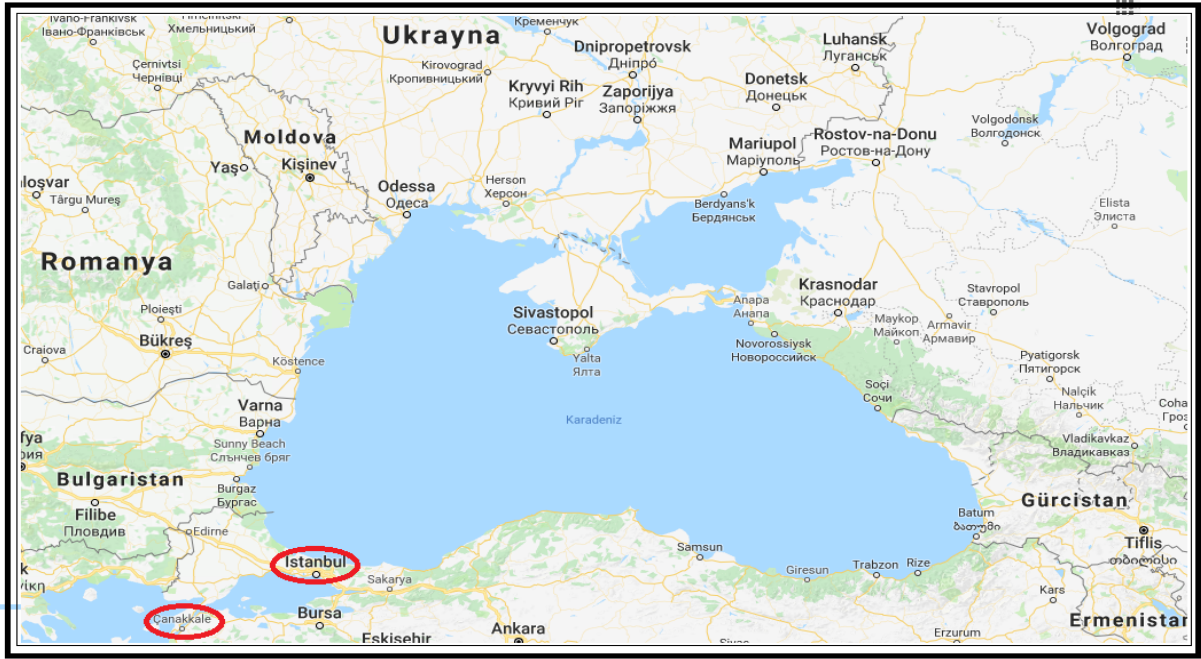
İstanbul Boğazı’ndan günümüzde yapılan, transit geçiş kuralları, Montreux Antlaşması ile belirlenmiştir. Ulaşım coğrafyası açısından ele alındığında İstanbul Boğazı Dünya’nın en işlek boğazları arasında yer almaktadır. Öyle ki Karadeniz ülkelerinin deniz ticaretinde önemini korumaktadır. Günümüzde Karadeniz’e kıyısı olan ülkelerin deniz yolu ile

yapacakları Karadeniz ülkeleri hariç tüm ülkelere ulaşmasının yolu İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından geçmektedir. Yıl içerisinde farklı yüklere sahip gemiler ve bilhassa tanker geçişlerinde Dünya'nın en işlek noktaları arasındadır. Ancak bu geçişler Stratejik açıdan önemli olduğu kadar, çevre kirliliği ve kazalar gibi birçok olumsuzluğu da beraberinde getirmektedir.

Karadeniz ve boğazlar dünya enerji ticaretinde çok önemli bir yere sahiptir. Dünya genelinde günlük yaklaşık 84 milyon varil petrol tüketilmekte ve bu petrolün yarısı bölgeler arasında taşınmaktadır. Günde yaklaşık 3 milyon varil petrolün tanker gemilerle taşındığı Türk boğazları da bu bölgelerden birini oluşturmaktadır. Hazar Denizi ve Orta Asya petrollerinin dünya pazarlarına ulaştırılmasının etkili ve ekonomik bir yol olan, Türk Boğazları'ndan geçen gemi sayısı her geçen gün artmaktadır. Ülkeler arası ticarette denizyollarının yüksek oranda kullanılır olması, denizleri birbirine bağlayan Türk boğazlarının önemi daha da artırmaktadır

Türk Boğazları'ndan, Marmara Denizi'nin Ege Denizi'ne açılan kapısı olan, Çanakkale Boğazı; uzunluğu Avrupa kıyılarından Gelibolu Feneri'nden, İlyas Burnu arası 78 km, Anadolu kıyılarında Çardak ile Kum Burnu arası 94 km'dir. Çanakkale Boğazı'nın deniz yüzeyinden uzunluğu ise değerlendirildiğinde 68 km'ye erişilir. Kilitbahir, Çanakkale arası boğazın en dar yeri olup 1,2 km genişliktedir. Burası aynı zamanda boğazın en derin yeridir (106 m). Boğazın en geniş yeri ise 8275 m olup, İntepe kıyıları ile karşı kıyıdaki Domuz Deresi arasındır. (İlgar, 2002, s. 48).

Türk tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Çanakkale Savaşı'na ev sahipliği yapan Çanakkale Boğazı, Dünya da boğazların jeopolitik ve jeostratejik önemini ortaya koyan bir örneği de bünyesinde taşımaktadır. Bu örnek şüphesiz Türk Devletinin kaderini de etkileyen Çanakkale savunması ve bu savunmada coğrafi yer şekillerinin sağladığı avantajdır.

Şekil 3.Türk Boğazları'nın Konumu Karadeniz'e Kıyısı Olan Ülkeler Haritası.
<https://www.google.com/maps/@43.0600521,34.9498632,6z> sayfasından erişilmiştir.

Görülüyor ki, Türk boğazları tarih boyunca önemini korumuş muazzam coğrafi potansiyellerdir. Başta Rusya olmak üzere birçok devletin stratejilerinde etkili olan, aynı zamanda Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin, Akdeniz üzerinden yönelecek tehditlere karşı koruyan bir yapısı bulunmaktadır. Bu nedenle, Karadeniz'in diğer denizlere bağlanmasında ve doğunun, batı ile başta ticaret olmak üzere her alanda birleşmesini sağlamada önemli bir rolü bulunmaktadır.

Boğazlar bilhassa Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin, dünya ticaretinde deniz yolunu kullanmaları ve diğer denizlerle her türlü bağlantılarının sağlanması açısından stratejik ve ekonomik bir öneme sahiptir. Bu durum, bu ülkelerin Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmesini sağlamıştır. Günümüzde Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerle herhangi bir büyük boyutlu sorun yaşamamız bu durumu desteklemektedir. Boğazlar ülkemiz ulusal güvenliğinin tesisinde var olan coğrafi potansiyeller içerisinde önemli bir coğrafi güçtür.

3.3. Türkiye'nin Sınırları ve Ulusal Güvenlik İlişkisi

Türkiye'nin toplam sınır uzunluğunun, 2753 km'si kara sınırları 8333 km' si deniz kıyıları olmak üzere toplam 11086 km'dir, 8333 km'lik kıyılarımızın 6480 km'si (%77.8) i

Anadolu topraklarında, 786 km'si (%9,4'ü) Trakya'da; 1067 km'si (%12.8 'i) de adalar ve kıyılardan oluşmaktadır (Güner, 2014.s.7) Irak ve İran ile olan kara sınırimız genelde dağlık ve sarp arazilerden geçerek doğal koşulların doğal sınır oluşturduğu görülmektedir.

Misak-ı Milli ile genel hatları ile ortaya konan sınırlar ile Türkiye Cumhuriyeti, 7 ülke ve bir özerk bölge ile kara sınırı bulunmaktadır. Avrupa kıtasında Yunanistan ve Bulgaristan, Asya kıtasında ise Suriye, Irak, İran, Nahçıvan Özerk Bölgesi, Ermenistan ve Gürcistan ile kara sınırı bulunmaktadır. Ermenistan sınırı hariç diğer sınır kapılarında karşılıklı geçişler ve ticaret sağlanmaktadır. Türkiye'nin kara sınır uzunluğunun fazla olması ve birçok ülke ile sınır komşusu olması kara kuvvetlerinin, donanma ve hava kuvvetleri karşında daha ön plana çıkmasına neden olmuştur (Oğuzlu, 2015, s.240). Türkiye'nin çok fazla sınır komşusu olması, komşularında gelişen sosyal ve siyasi olaylardan daha fazla etkilenmesine yol açmaktadır. Sınır komşularımız da meydana gelen her türlü olumsuz siyasi ve sosyal gelişme, ülkemizin güvenliğini de tehdit etmektedir. Özellikle son yıllarda güneydoğu ve doğu sınırlarımız gerek terörist faaliyetler, gerekse de mülteci akını yönünden sıkıntılı süreçler yaşamaktadır.

Sınırlarımız arasında özellikle Suriye ve Irak sınırı ulusal güvenliğimiz ve terör açısından risk arz etmektedir. 1980 yılında başlayan ve yaklaşık 8 yıl süren İran-Irak Savaşı ve ardından, 1990 lı yıllarda ABD'nin Kuveyt bahanesiyle Irak'ın işgali için başlattığı Körfez Savaşı, ülkemiz sınırlarına göç dalgalarının yığılmasına yol açmıştır. Bu durum bölgede telafisinin günümüzde bile halen sağlanamadığı birçok kaos ortamını doğurmuştur. Günümüzde Irak'ın, Türkiye sınırında etkin olan güvensiz ve teröre destek veren ortamın varlığı, ülkemizin ulusal güvenliği açısından risk oluşturmaktadır. Genel olarak batılı devletlerin neden olduğu bölgedeki karışıklık ortamı ve Ortadoğu'yu çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye çalışma girişimi sadece bunlarla sınırlı kalmamıştır. Yakın tarihte, "Arap Baharı" adı altında başta Libya ve Mısır gibi ülkelerde başlatılan böl parçala yönet düşüncesi ve sömürü faaliyetleri önce Afrika kıtasına daha sonra da Asya kıtasına sıçramış ve yakın tarihte Suriye de bu iç karışıklıklara sahne olmuştur.

Konum itibariyle en uzun kara sınırimıza sahip olan Suriye de meydana gelen bu kaotik ortam Türkiye'nin sınır güvenliğinde tehdit etmiştir. Birçok mülteci ülkemize giriş yapmış birçoğu da kaçak yollarla Türkiye'ye girmiştir. Bu durum sınırlarımızda güvenlik riskini ve maliyetini artırmıştır. Batı sınırlarımız da ise benzer bir durum söz konusu değildir. Batı sınırlarımızda ise yurtdışına deniz yoluyla kaçan mülteci önemli bir sorun oluşturmaktadır.

Türkiye konumu itibariyle Asya ve Avrupa arasında kilit bir konumunda olması doğu ve batı arasında ticaretinde merkezi konumuna gelmesine yol açmıştır. Bu ticaretlerin gerçekleşmesi ülke geneline yayılmış gümrük kapıları vasıtasıyla sağlanmaktadır. Ülkemizde kara, deniz liman ve hava gümrük kapıları olmak üzere birçok gümrük kapısı bulunmaktadır. Özellikle yük taşımacılığında bu sınır kapıları ön plana çıkmaktadır. Ülkemizde 30 kara, 8 demiryolu, 83 deniz ve 62 hava olmak üzere toplam 183 hudut kapısı bulunmaktadır. Kara hudut kapılarında 29, demiryolu hudut kapılarında 5, deniz hudut kapılarında 43, hava hudut kapılarında 13 gümrük müdürlüğü hizmet vermektedir. Diğer taraftan, 9 serbest bölge gümrük müdürlüğü, 63 iç gümrük müdürlüğü bulunmaktadır. Toplam 162 Gümrük Müdürlüğünün 15'i fiilen kapalı olup 147 faal gümrük müdürlüğü ile hizmetler yürütülmektedir (<https://ggm.gtb.gov.tr/gumruk-idareleri/hudut-kapilari/hudut-kapilari-genel-bilgiler>)

Şeki 4.Türkiye'nin Bazı Sınır ve Gümrük Kapıları Haritası (2018). <http://ggm.gtb.gov.tr/-data/51f769da487c8e14b4454580/buyuk/kara-hudut-kapilari-yeni.jpg> sayfasından alınmıştır

3.3.1. Türkiye- Bulgaristan Sınırı ve İlişkiler

Türkiye'nin kuzeybatı komşusu olan Bulgaristan, toplam yüzölçümü 110.993 km'dir. Bulgaristan'ın nüfusu 2016'da 7.144.993 kişidir. Türklerin toplam nüfustaki oranı yaklaşık %10' dur. (Özey, 2017. s.216).

Bulgaristan ile 269 km uzunluğunda ki sınırimız, Karadeniz kıyısında, Mutludere civarından başlayıp, Kapıkule Sınır Kapısı'na kadar uzanmakta ve Meriç Havzası içerisinde yer almaktadır (Güner, 2014, s.9). Bu sınır çizilirken demografik yapı ve etnik köken dikkate alınmamıştır (Özey, 2017, s.216). Bulgaristan ile geçişler ülkemizin en işlek ve stratejik öneme sahip gümrük kapılarından biri olan Kapıkule Gümrük kapısı üzerinden sağlanmaktadır. Kapıkule Gümrük kapısı Ortadoğu, Asya ve Avrupa arasında transit taşımacılığın kilit noktalarından biridir. Bu durum özellikle Kapıkule sınır kapısının jeopolitik önemini artırmaktadır.

Osmanlı devletinden 93 harbi sonra 1908 yılında tam bağımsız olarak ayrılan Bulgaristan ile ilişkiler 1. Balkan Savaşı ile gerilmiş olup Edirne'yi alan Bulgaristan'dan, 2. Balkan savaşı ile Edirne tekrar alınmıştır. 1.Dünya Savaşı sırasında ittifak kuvvetleri arasında yer alan Bulgaristan ile ilişkiler gelişmiştir. Türkiye ile Bulgaristan ilişkileri Lozan Antlaşması 'ndan sonra iyi niyet ve barış çerçevesinde gelişmiştir. Bulgaristan ile 20 Nisan 1933 yılında meydana gelen "Razgard" olayı ile ilişkiler gerilmiştir. Bulgaristan da çeşitli milliyetçilik akımlarının Lozan Antlaşması'ndan sonra Türkiye toprakları dışında Bulgaristan topraklarında yaşayan Türklere yönelik yapılan zulüm ve işkenceler nedeniyle tekrar gerilmiş olup, 1984 yılından itibaren ülke topraklarında yaşayan Türk nüfusu yönelik asimile faaliyetlerine girişilmiştir. Bunun üzerine 1989 – 1990 lı yıllarda Bulgaristan'dan ülkemize birçok soydaş göçü olmuştur. Bu dönemde Bulgaristan da yaşayan Türk kökenli 64295 aileye mensup 226.863 kişi serbest göçmen olarak Türkiye'ye göç etmiştir (Akengin, 2016, s.21). Son yıllarda Bulgaristan ile ilişkilerde herhangi bir sorun yaşanmamakta olup yine de Avrupa'ya seyahat edecek yurttaşlara Dış İşleri Bakanlığı çeşitli uyarılarda bulunmaktadır.

3.3.2. Türkiye - Yunanistan Sınırı Ve İlişkiler

Bulgaristan sınırı gibi Yunanistan sınırimızda Lozan Antlaşması ile belirlenmiştir. Genel hatlarıyla Edirne güneyinden başlayıp Meriç Irmağı boyunca uzanan bu sınır, Enez in batısından Ege Denizi'ne kadar yaklaşık 212 km. boyunca uzanır. Yunanistan ile olan karasu sınırimızın uzunluğu daha fazla olup toplamda kara sınırı ve deniz sınırı olmak üzere yaklaşık 2805 km'lik bir sınırimız hattımız bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Menteşe adaları (Onikiada ile Meis), 1911 'de adaları işgal eden İtalya'dan alınarak, 1947 'de Yunanistan'a verilmiştir (Güner, 2014. s.10). Ege Denizi' nde ki, On iki Adalar

dışındaki Türkiye- Yunanistan sınırı, Lozan Antlaşmasının 12. Maddesi ile belirlenmiştir. Türkiye'nin, Yunanistan ile olan sınırın tamamı suni bir sınırdır. Yunanistan sınırı içerisinde ve adalarda Batı Trakya'da, Türk nüfusu yoğun olarak yaşamaktadır (Özey, 2017 s.21). Bu sınırların ayırımında ki etnik yapının göz ardı edilmesi balkan toprakları bilhassa Batı Trakya'da kalan Türk nüfus üzerinde uzun süre asimilasyona ve zulmüne yol açmıştır.

Yunanistan ile ilişkilerimiz tarih boyunca sorunlu olmuştur. Yunanlıların günümüzde halen var olan Megali İdea ile büyük Yunanistan hayalleri ve kaybedilen toprakları geri alma düşüncüleri tarih boyunca devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nden ayrıldıktan sonra sürekli olarak, bu ideallerinin peşinde hareket eden Yunanistan, 1. Dünya Savaşı sırasında itilaf devletleri yanında yer almıştır. İtilaf devletlerinin de desteği ile önce İzmir'i işgal etmiş ve Anadolu içlerine Polatlı yakınlarına kadar ulaşmıştır. Büyük Taaruz ile Anadolu topraklarından tamamen atılmışlardır.

Günümüzde de Yunanistan ile olan sorunlarımız devam etmektedir. Özellikle Ege kıta sahanlığı, Batı Trakya Türkleri, AB (Avrupa Birliği) üyelik süreci, hava sahası ihlali, adalar ve Kıbrıs sorunu ve son dönemde suçlu iadesi gibi konular en önemli sorunları oluşturmaktadır. Yakın tarihte meydana gelen Kardak Adası krizi iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir. Yunanistan ile karasu sınırimızın Lozan Antlaşması' da, 3 mil olması kabul edilmiştir. Ancak, 17 Eylül 1936 tarihinde Yunanistan tek taraflı aldığı bir kararla karasularını 6 mile çıkarmıştır (Akengin. 2016 s.30). Günümüzde kıta sahanlığı sorunu devam etmektedir.

Yunanistan Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından yakın tarihin her döneminde tehdit olmuştur. Gerek Ege denizi sınır ihlalleri gerekse de Kıbrıs ve batı Trakya Türkleri konusunda sürekli ortaya çıkan problemlerin merkezi olmuştur. Türkiye Yunanistan'ın bu tutumuna karşı sınır güvenliğini ve jeostratejik açıdan öneme sahip olan Kıbrıs konusunda tavizsiz politikası Yunanistan'ın bu düşmanca tutumuna karşı büyük önem arz etmektedir.

3.3.3. Türkiye – Gürcistan Sınırı ve İlişkiler

1991 yılına kadar S.S.C.B doğu sınırimızda yer almaktaydı. Gürcistan, 1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılması üzerine bağımsızlığını ilan etmiştir. Gürcistan Sınırı genel hatlarıyla 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşmasıyla belirlenmiştir. 25 Mart 1921 Türk

askerini Acaristan dan çekilmesiyle bu topraklar Sovyet Rusya'ya bırakılmıştır. Artvin ili Çoruh ırmağı güneyinde ki Sarp köyü civarında başlayan bu sınırimız Ermenistan sınırimıza kadar uzanır. Gürcistan ile sınırimızın toplam uzunluğu yaklaşık 276 km olup, bu sınırın 128 km'lik kısmı Acaristan Özerk Bölgesinde yer almaktadır (Güner, 2014. s.7).

Gürcistan'ın, Rusya ve Ermenistan ile çok iyi ilişkilerinin olmaması; Gürcistan'ın sınır komşusu olan, Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmesine yol açmıştır. Türkiye açısından da, Gürcistan; Türk dünyasına ve Kafkaslara açılan kapı konumunda bulunmaktadır. Gürcistan günümüzde, nerdeyse hiç sorun yaşamadığımız komşularımızdan biridir. İlişkilerimiz genel olarak iyi yönde gelişmektedir. Hata günlük vizelerle kimlik beyanı ile sınırdan geçiş imkanı bulunmaktadır. Türkiye - Gürcistan arası ticaret ve yolcu taşımacılığı ağırlıklı olarak Sarp sınır kapısından yapılmaktadır. Ayrıca Enerji nakil hatları konusunda da Gürcistan ile stratejik bir ortaklığımız bulunmaktadır.

3.3.4. Türkiye – Ermenistan Sınırı ve İlişkiler

Türkiye Ermenistan sınırının toplam uzunluğu yaklaşık 316 km'dir. Bu sınır Arpaçay ve Aras vadilerini takip ederek, Nahçıvan sınırında son bulur. (Özey, 2017 s.16).

Komşularımız arasında ilişkilerimizin nerdeyse yok denecek düzeyde olduğu tek ülkedir. Osmanlı döneminde sadık millet olarak adlandırılan Ermeniler, 1.Dünya savaşı sırasında ve öncesinde sergiledikleri düşmanca tavırlar ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde Taşnak çetecilerinin Türk köylerine yaptıkları saldırı ve toplu katliamlarla tarihte kendilerine kirli bir sayfa bırakmıştır. Ancak güçlü siyasi ve lobi faaliyetleri ile uluslararası alanda sözde soykırım iddiaları ile Türkiye'yi yıpratmaya ve suçlamaya çalışmaktadır. Başta ABD olmak üzere bir çok batılı devlet bu sözde soykırımı senatolarına taşımakta ve kısmen kabul etmektedirler. Ermenistan'ın asıl amacı Doğu Anadolu'yu bilhassa Van ilini içine alan büyük Ermenistan'ı kurmaktır. Tarihte, Vilayet-i Sitte olarak belirlenen 6 ilde Ermeni devletinin kurulmak istenmesi bu durumu desteklemektedir.

Ermenistan; özellikle 1980'li yıllardan sonra Asala isimli terör örgütü vasıtasıyla birçok diplomatımıza ve devlet görevlilerine suikast girişiminde bulunmuş ve birçok diplomatımızın şehit edilmesine yol açmıştır. Sonraki yıllarda bilhassa 1990 yılından sonra PKK terör örgütüne verdiği destekle defalarca gündeme gelmiştir.

Ermenistan komşularımız arasında Yunanistan ile birlikte güvenliğimiz açısından her fırsatta Anadolu topraklarına yönelecek güvenlik tehditlerini açık ve ya örtülü olarak destekleyecek konumda olması, Türkiye'nin bu devletlere karşı strateji ve güvenliğini sürekli sağlam ve güncel tutması gerekliliğini sağlamaktadır.

3.3.5. Türkiye –Nahçıvan-Azerbaycan Sınırı ve İlişkiler

Türkiye'nin, Nahçıvan ile olan kara sınırı 16 Mart 1921'de Moskova Antlaşması ile çizilmiştir. En kısa kara sınırimız olan Nahçıvan sınırının uzunluğu yaklaşık 18 km'dir. Iğdır Dilucu civarından başlayan sınır, Aras nehri boyunca devam eder ve İran sınırında son bulur (Güner, 2014. s.8). Uzun yıllar Sovyet Rusya toprakları içerisinde yer alan bu alan 1990 yılında S.S.C.B' nin dağılması ile bağımsızlığını kazanmıştır.13 Ekim 1921'de yapılan Kars Antlaşması'yla; Nahçıvan'ın Azerbaycan'a ait olduğu belirtilmiştir. Antlaşmaya kapsamında Nahçıvan, Rusya'ya, Ermenistan veya Türkiye'ye devredilmez, sınırları ihlal edilemez. Nahçıvan üzerinde hiçbir ülkenin garantörlük hakkı bulunmamaktadır. Ancak Ermenistan'ın Nahçıvan'a yönelik bir askeri harekatı, doğrudan işgal sayılacaktır. Bu durumda Türkiye'nin yapacağı askeri harekat, hukuka uygun olacaktır (Özey, 2017. s.17). Türkiye'nin doğusunda aynı milletin ayrılmış bir sınırı niteliğindedir. Azerbaycan'a ait özerk bir saha olan Nahçıvan'ın Azerbaycan ile bağlantısı, Ermenistan toprakları tarafından kesintiye uğramıştır. Bu durum Azerbaycan ile doğrudan kara bağlantımızı olumsuz etkilemiştir. Türkiye ile Nahçıvan arasındaki bağlantı yolu Aras nehri üzerine inşa edilen Hasret köprüsünden geçmektedir. Sınır kapısı Dilucu'dur (Akengin, 2016 s.10).

Nahçıvan, demografik ve etnik olarak Türk ve Müslüman topluluğun yaşadığı bir nüfusa sahiptir. Türkiye ile Nahçıvan ile gerek sınır güvenliği gerekse de sınır problemleri açısından herhangi bir sıkıntı yaşanmamaktadır.

3.3.6. Türkiye –İran Sınırı Ve İlişkiler

İran sınırımız genel hatlarıyla en eski çizilen sınırımız olup, yaklaşık 560 km uzunluğunda doğal bir sınırdır. İran sınırımız, Nahçıvan sınırın bitiminden başlar, Zagros Dağları'nın su bölüm çizgisini takip ederek Irak sınırımıza kadar uzanır (Özey, 2017. s.17) Türkiye - İran sınırı, genel hatlarıyla Osmanlı Devleti döneminde 1639 yılında Kasr-ı Şirin antlaşması ile belirlenmiştir. Her ne kadar sınır olarak en eski sınırımız olsa da zaman içerisinde sınır sorunları ortaya çıkmış ve bu sorunlar 23 Ocak 1922'de imzalanan Türk İran sınır antlaşması ile çözüme kavuşturulmuştur.

İran komşularımız içerisinde tarihi kökleri çok derinlere dayanan bir devlettir. Bölge içerisinde Türkiye ile beraber güç dengesini oluşturan bir devlettir. Kökenleri Pers İmparatorluğu'na kadar dayanan İran'ın günümüzde demografik yapısında nüfusun yarıdan fazlasını Pers kökenliler oluşturmaktadır. Müslüman bir devlet olan İran Şii inancının dünyada ki temsilcisi konumundadır. Nüfus sayısı en fazla olan ikinci topluluk genelde kuzey kesimde ve Azerbaycan'a yakın alanlarda yaşayan, Azeri Türkleridir.

Türkiye ile İran bölgede siyasi ve askeri iki bölgesel güç olmasından dolayı, ilişkiler tarihin her döneminde mesafeli olmuştur. Komşuluk, kültürel, sosyal farklılık böyle bir oluşumda önemli rol oynamıştır (Özey,2017 s.211).

İran Ortadoğu güç dengesi açısından Türkiye ile beraber kritik bir öneme sahiptir. Tarihsel boyunca ilişkilerde mesafe korunsun da son yıllarda Ortadoğu da meydana gelen kaos ortamı ve ABD nin uyguladığı ekonomik politikalar ile Kuzey Irak kürtlerine ve terör örgütlerine verdiği destek iki devletinde ulusal güvenliğini tehdit eder konuma gelmiştir. Özellikle Suriye sorunu ile birlikte, bölge içerisinde Türkiye, Rusya ve İran arasında imzalanan Astana Mutabakatı iki devlet arasında yakınlaşmaya yol açmıştır. Bu mutabakat ile aslında diğer devletlere sınırlarımızla ve yakın coğrafyamızla ilgili kararları biz veririz şeklinde de yorumlanabilir. PKK terör örgütünün İran kolu olan PEJAK'ın varlığı İran'ı eskiden olmasa dahi günümüzde dolaylı yoldan PKK ile mücadele etmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra Kuzey Irak'ta Barzani yönetimi tarafından yapılan ve sonuçları tartışmalı ve geçersiz olan sözde bağımsızlık referandumu sonrası Türkiye ile bu duruma karşı çıkmıştır. İran ve Türkiye sınır komşusu olmasının yanı sıra aynı coğrafyada aynı kaderi paylaşan ve benzer tehditleri sınırlarında hissedenden iki farklı devlettir. Tarihsel geçmiş ve devlet gelenekleri iki devletin ilişkilerinin gelişmesinde etkili olmuştur. 2018 yılında iki

devletin ticari ilişkilerde yerli para kullanmaya yönelik yaptıkları çalışmalar yakın ilişkileri artırmıştır.

Her ne kadar günümüzde İran ile iyi ilişkiler geliştirilmiş olsa da, Batılı güç unsurlarının, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren Ortadoğu ve Mezopotamya üzerinde Büyük Ortadoğu Projesi gibi projeler üretip hamleler yapma çalışmaları, ilerleyen yıllarda olası bir Şii- Sünni çatışma ortamını yaratma ihtimali bulunmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin daima İran'a karşı temkinli davranması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

ABD'nin her fırsatta yaptırım uygulamaya çalıştığı, Şii İran devleti arasında yakın gelecekte çıkabilecek olası bir mezhepsel sıkıntı Ortadoğu da kaos ortamını artıracaktır. Bu durum bölgenin adeta kuzey kapısı olan Türkiye'nin ulusal güvenliğini yakından tehdit edecektir. Bu nedenle Türkiye'nin güney ve güneydoğu sınırlarında şimdiden güvenliğini ön planda tutarak tüm bu ihtimalleri göz önünde bulundurarak kendi güvenliğini sağlaması büyük önem arz etmektedir.

3.3.7. Türkiye –Irak Sınırı ve İlişkiler

Lozan Antlaşması sonrası 5 Haziran 1926 yılında İngilizlerle yapılan Ankara Antlaşması sonucu belirlenen Irak sınırimız 384 km uzunluğundadır. Bazı kısımlarında doğal alanlardan geçen genel itibariyle suni bir sınırdır. Türkiye – İran sınırından başlayıp, Türkiye - Suriye sınırına kadar uzanmaktadır (Özey,2017, s.18; Akengin,2016, s.12).

1. Dünya Savaşı sonlarına doğru İngilizler tarafından işgal edilen Irak toprakları, Lozan Antlaşması'nda da gündeme gelmiş ancak Misak-i Milli içerisinde yer alan Kerkük ve Musul konusundaki anlaşmazlık nedeniyle, çözüme kavuşamayan bu sınırimız tayini Türkiye ile İngiltere arasında yapılacak görüşmelere bırakılmıştır. Günümüz Irak toprakları içerisinde kalan Musul, Kerkük, Erbil gibi petrol yönünden zengin alanların varlığı İngiltere'nin bu topraklardan vazgeçmemesi ve direnmesine yol açmıştır. İngilizlerinde kışkırtmasıyla, 1925 yılında meydana gelen Şeyh Sait isyanı sonunda, konu sorunun çözümü için İngilizlerin güdümünde olan Milletler Cemiyetine götürülmüş ve Milletler Cemiyeti Türkiye aleyhine karar vermiştir (Akengin, 2016,s.12). Türkiye Cumhuriyeti bu durum karşısında Musul ve Kerkük'ü tazminat karşılığı İngilizlere bırakmıştır.

Günümüz Irak topraklarının bulunduğu bölge tarih boyunca sürekli devletler arası rekabete sahne olmuş bir alandır. Bilhassa Mezopotamya'nın verimli toprakları üzerinde bir çok

devlet kurulmuş bir çok medeniyet bu topraklarda hüküm sürmüştür. Tarih boyunca kaos ortamının merkezi olan bu alanda durum yakın tarihte ve günümüzde farklı değildir.

1932 yılında bağımsızlığını ilan eden Irak'ta, 1968 yılında devlet yönetiminde Saddam Hüseyin devri başlamıştır. Saddam Hüseyin döneminde meydana gelen 1970 Arap - İsrail savaşı, 1980 yılında başlayan İran - Irak savaşı bölgede kaos ortamını artırmıştır. 1990 yılında başlayan 1. Körfez Savaşı ve 2003 yılında başlayan Saddam Hüseyin döneminin sona ermesine yol açan 2. Körfez Savaşı bölgede kargaşa ortamını daha da artırmış ve bu durum haliyle Türkiye'nin de sınır ve ulusal güvenliğini tehdit eden bir hal almıştır. Özellikle kaybolan otoritenin bölgede yarattığı boşluk bilhassa Irak kuzeyinde dış destekli kantonlarının oluşmasına yola açmıştır. Süreç içerisinde giderek bölgede güçlenen bu kantonlar bilhassa Türkiye'ye yönelik başta PKK terör örgütü olmak üzere bölücü ve yıkıcı faaliyetlerin merkezi konumuna gelmiştir. Ayrıca son yıllarda ortaya çıkan DAESH terör örgütü Musul ve çevresinde etkili olmuş bölgede kaosu artması ve güvensizlik ortamının oluşmasına etki etmiştir. Son yıllarda nispeten bağımsız ve kararlılık sergileyen merkezi Irak yönetiminin dış desteklerinde etkisiyle bölgeyi istikrara kavuşturma çalışmaları olmuştur. Özellikle 2016 yılında yapılan Kuzey Irak'ta ki geçersiz referandum sonuçlarla Türkiye ve İran'la beraber tepki göstermiş ve Kuzey Irak'ta Barzani kontrolünde olan birçok alanı tekrar merkezi hükümete bağlamıştır.

Yaklaşık yüz yıl önce Osmanlı Devleti toprakları içerisinde yer alan Irak'ın bugün ki durumu en fazla da Kuzey sınır komşusu olan Türkiye'nin güvenliğini tehdit eder bir hal almıştır. Türkiye sınır güvenliğini sağlamak ve güneyden gelen tehditleri bertaraf edebilmek için uzun yıllardır ekonomik açıdan güvenlik harcamaları yapmaktadır. Ayrıca sınır güvenliğini oluşturmak için birçok asker ve askeri güçle bunlara ek lojistik hizmetler Türkiye ekonomisine ağır yükler getirmektedir.

Türkiye'nin konumu ve coğrafi unsurları doğru kullanıldığında birçok devlet üzerinde caydırıcı etkisi olmaktadır. Irak Devletinin temel su kaynakları Türkiye üzerinden gelen akarsulardır. Özellikle Dicle nehri büyük önem arz etmektedir. Özellikle GAP' la birlikte yapılan barajlar Irak devletini sürekli tedirgin etmiştir. Türkiye'nin bu coğrafi potansiyeli Irak üzerinde caydırıcı bir jeostratejik ve jeopolitik öneme sahiptir.

3.3.8. Türkiye –Suriye Sınırı ve İlişkiler

En uzun kara sınırimız olan Suriye sınırı 877 km uzunluğundadır (Güner, 2014. s.9). Genel hatlarıyla Fransa ile 1921 tarihinde yapılan Ankara Antlaşması ile belirlenmiş suni bir sınırdır. Sınırın oluşturulmasında coğrafi unsurlar dikkate alınmamıştır. Bu sınıra Hatay dahil olmayıp 1938 de bağımsızlık kazanan Hatay 1939 yılında Türkiye ‘ye dahil olma kararı almış ve 1939 yılında Suriye sınırı kesinleşmiştir. Sınırların ayırımında coğrafi unsurların yanı sıra etnik yapıda dikkate alınmamıştır. Bu nedenle günümüzde bilhassa Suriye kuzeyinde Türkiye’ye yakın alanlarda birçok Türk kökenli nüfus yaşamaktadır. Türkiye sınırları içerisinde kalan bir çok kişiyle akrabalık bağı bulunmaktadır. Sınırdaki pasavan geçiş sistemiyle akrabalar arası irtibat devam etmektedir (Özey,2017, s.19).

Suriye; yakın zamanda Arap Baharı adı siyasi olaylar ve isyanlardan etkilenmiştir. 2015 yılından itibaren ülkede iç karışıklık hüküm sürmeye başlamıştır. Ülke içerisinde çeşitli etnik gruplar ve mezhepsel grupların yanı sıra başta YPG ve DAESH olmak üzere Türkiye’nin terör örgütleri listesinde olan birçok terör örgütü çeşitli sahaları kontrolü altına almıştır. Hafız Esad döneminde PKK terör örgütüne verdiği destekle ön plana çıkan Suriye, Beşar ESAD döneminde de kaotik ortamıyla Türkiye için günümüzde ulusal güvenliğimizi tehdit eden komşumuz konumundadır. Türkiye’nin sınır ve ulusal güvenliğine doğrudan tehdit oluşturan bu durum karşısında Türkiye; Azez ve İdlib’e yaptığı operasyonlarla YPG unsurlarının Fırat Nehri batısına yerleşmesini engellemiş ve bu sahada sınır güvenliğini artırmaya çalışmıştır. Suriye’ deki iç karışıklık bölgeyi adeta bir köşe kapmaca alanına çevirmiştir.

Suriye ile geçmişte daha çok su sorunu ve terör örgütü açısından sorun yaşarken, günümüzde bu sorun yerini; sınıra yakın alanlardan Türkiye’ye atılan patlayıcılar, mülteci sorunu, kaçakçılık ve terör faaliyetlerine bırakmıştır. Sınırdan kaçak geçişleri engellemek için sınır hatları beton duvarlarla güçlendirilmiştir. Bu durum Türkiye ekonomisinin de savunma giderlerinin artmasına yol açmıştır. Bir diğer sorun ise iyi niyetle Türkiye sınırı içine alınan Suriyeli göçmenlerin sayı olarak fazla olması ve bu nüfusun toplu bir alanda tutulmayıp Türkiye geneline yayılması sorunudur. Birçok ilimizde haberlere de konu olan iç huzuru bozan olaylar yaşanmaktadır. Bu nedenle kuzey Suriye de ele geçirilen ve güvenliği sağlanan sahaların hızla iskan edilerek Türkiye sınırları içerisinde yaşayan Suriyeli nüfusun anavatanlarına dönmesi sağlanmalıdır.

3.4. Türkiye'nin Yer şekilleri Özellikleri ve Ulusal Güvenlik İlişkisi

Ülkelerin sahip olduğu yer şekiller özellikleri daha çok savunma stratejileri ve askeri alanda ulusal güvenliğe etki ettiğinden bahsedebiliriz. Özellikle ülkelerin sahip olduğu biçim ve alan özellikleri, dağları, ovaları, kıyı ve sınır yapısı başta siyaseti olmak üzere, savunma ve askeri yapısını şekillendirmektedir. Ülkelerin kara ve ya denizel nitelikli olması ülkelerin harp kuvvetlerinin niteliği belirler. Kimi devletler kara kuvvetleri, kimi devletler deniz kuvvetleriyle ön plana çıkarken; Türkiye gibi hem denizel hem de karasal özelliklere sahip olan ülkeler, askeri kuvvetlerinin çeşitliliği ile ön plana çıkmaktadır. Ayrıca ülkenin, biçimsel ve alansal özellikleri askeri stratejileri üzerinde etkilidir. Türkiye'nin, doğu batı yönünde geniş olması ve ortalama yükseltisinin fazla olması; stratejik açıdan ülkemize "Derinlikte Savunma İmkânı" kazandırır. Ayrıca ülkemizin kuzey ve güneyden yüksek sıradağlar ile çevrili olması ülkemizin askeri açıdan savunmasını kolaylaştırmaktadır. Anadolu yarımadası'nın dağlarla çevrili olması Anadolu'nun güvenliğini artırmaktadır. Anadolu'ya ulaşmak isteyen bir kuvvet deniz engelini aştıktan sonra yüksek dağlarla karşılaşacaktır. Bu durum Anadolu'yu çevresi surlarla çevrili bir iç kale haline getirmektedir (Şimşek, 2002, s.30).

Türkiye yer şekillerinin ulusal güvenliğe olan etkisi tarihsel süreç içerisinde bir çok olayda karşımıza çıkmaktadır. Anadolu içerisinde birçok medeniyete ait kaleler incelendiğinde, yer şekillerinin etkisi kendini göstermektedir. Kalelerin genellikle yüksek tepelerin üst kısımlarına kurulması, bir yandan istilayı zorlaştırırken, bir yandan da geniş bir gözlem alanının oluşmasına yol açmıştır. Yakın tarihimizde, milli mücadele yıllarında da yer şekillerinin güvenliğe olan etkisini görmekteyiz. Ege Bölgesi'nde dağların kıyıya dik uzanması ve graben sahaların doğal geçiş alanları olması, Yunan kuvvetlerinin kısa zamanda Anadolu içlerine kadar sokulmasını sağlamıştır. Buna karşın, Kütahya – Eskişehir savaşlarının ardından ordumuzun Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesinde, Yunan kuvvetlerinin, Ankara yakınlarında Polatlı civarında tepelerde yapılan savunma ile karşılanması yer şekillerinin güvenliğe etkisine örnektir. Yine milli mücadele döneminde dağların kıyıya paralel uzandığı, Karadeniz ve Akdeniz Bölgesi'nde denizden çıkarmanın yapılmaması yer şekillerinin önemini bir defa daha ortaya koymaktadır. Milli mücadelenin İç Anadolu Bölgesi'nden yönetilmesinde, çevresine göre bir çanak görümünde olan İç Anadolu Bölgesi'nin yer şekilleri ve ulaşım açısından elverişli olması etkilidir.

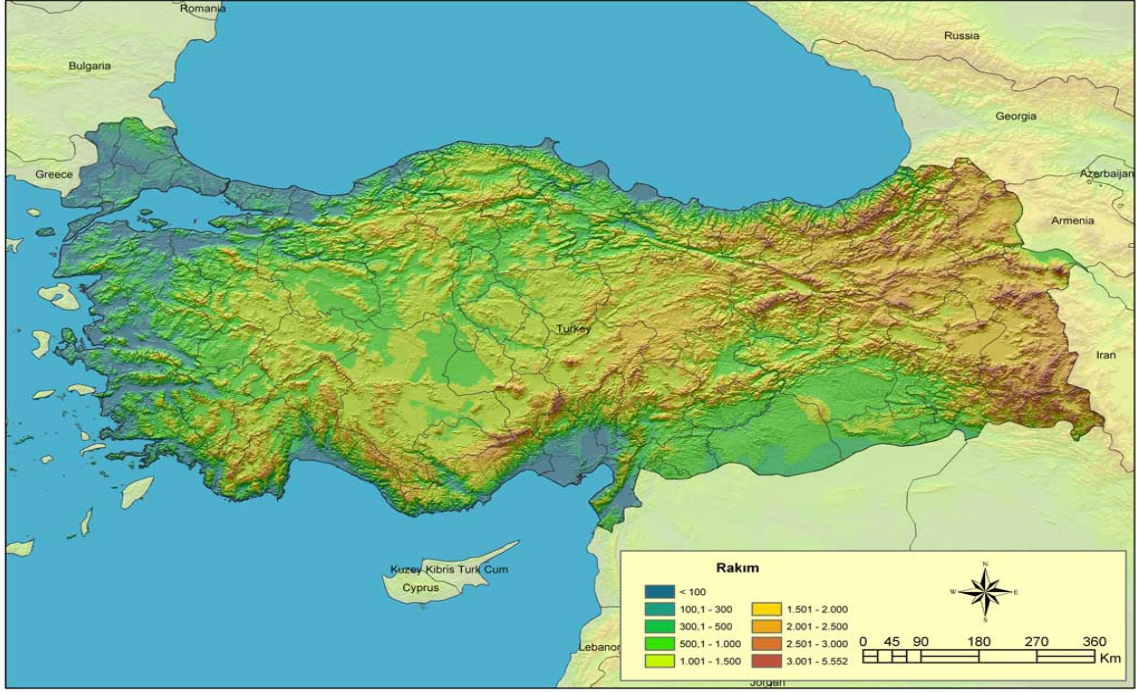
Ancak yer şekillerinin güvenliğe etkisi her zaman olumlu yönde olmamaktadır. Dağların uzanışı veya yer şekillerinin sarp ve engebeli oluşu bazen güvenliği tehdit edebilmektedir. Adalar topluluğu olan Ege denizinde bulunan adalar ve Ege Bölgesinde dağların kıyıya dik uzanması sonucu gelişen kıta sahanlığı meselesi, Yunanistan ile günümüzde halen devam eden kıta sahanlığı ve adalar sorununu doğurmuştur. Ayrıca, Doğu Anadolu Bölgesi'nde, Hakkari çevresinde ki sarp arazi şartları Türkiye'ye yönelik terör tehdidinin bertaraf edilmesini olumsuz etkilemiştir. Irak sınırımızda yer alan sarp ve zorlu yer şekilleri terör unsurlarının ülkemize geçişini kolaylaştırmaktadır. Güçlü kayaç yapısı ve doğal mağaralarının varlığı, bu alanların terör örgütleri konuşlanma sahası haline gelmesinde etkili olmuştur. Bu durum yer şekillerinin ulusal güvenliğimizde olumsuz etkisine bir örnektir. Ayrıca Türkiye sahip olduğu boğazlar ve denizler, ulusal güvenlikte etkili olan önemli yer şekilleri oluşumlarıdır.

Görülüyor ki yer şekilleri tarihin her döneminde ve günümüzde, ülkelerin stratejik savunma ve taktiklerinde etkili olmuştur. Ancak Doğu Anadolu Bölgesi örneğinde olduğu gibi bazen de tehdit unsurlarının bertaraf edilmesini zorlaştıran etkileri vardır.

Tüm bu unsurları daha iyi anlayabilmek için ülkemizin yer şekillerin genel özelliklerini incelemek yerinde olacaktır.

Türkiye, genel olarak bütün jeolojik devirlere ait izleri taşıyan bir ülkedir. 3. Jeolojik zamanda yükselmeye başlayan ve 4. jeolojik zamanda bugünkü görünümüne yakına bir hal alan Anadolu topraklarının şekillenmesinde Arabistan ve Avrasya levhalarının Anadolu topraklarını sıkıştırması da etkili olmuştur. Bu levha hareketlerine bağlı olarak meydana gelen sıkıştırma sonrası Doğu Anadolu Bölgesi ve çevresi kıvrılarak yükselmiştir. Ayrıca 4.jeolojik zamanda meydana gelen şiddetli kırılma hareketleri de, Anadolu'nun şekillenmesinde etkili olmuştur.

Türkiye'nin barajlar ve göller dışında kalan alan toplam yüzölçümü 769.600 km² 'dir. Türkiye topraklarının büyük bir bölümü, dağlık alanlardan oluşurken, bunun dışında kalan bölüm ova, plato, engebeli arazi ve yassı tepeliklerdir. Türkiye yüzölçümünün, 190.000 km²'lik kısmı, alüvyonlarla örtülü ova özelliği gösteren değişik yüksekliklerdeki düzlüklerden oluşur. Daha çok İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde toplanan platolar, 80.000 km² alan kaplar. Ova ve platoların toplamı Türkiye yüz ölçümünün 1/3'ü kadardır (DSİ, 2018)

Şekil 5. Türkiye Topoğrafya Haritası (<http://www.tck.org.tr/kaynak/tr/haritalar/turkiye-haritalari>) sayfasından alınmıştır

Türkiye yer şekilleri özellikleri bakımından çeşitlilik göstermektedir. Hemen hemen bütün jeomorfolojik oluşumlara ait izleri görmek mümkündür. Türkiye'nin fiziki özellikleri genel olarak;

- Türkiye ortalama yükseltisi 1132 metre olan, çevresine göre daha yüksek bir ortalamaya sahiptir. Yükselti genel olarak batıdan doğru gidildikçe artar.
- Dağlar, genel olarak doğu batı doğrultusunda uzanım gösterir.
- Türkiye'nin kuzeyinde ve güneyinde kıyıya paralel uzanan kıvrım dağlar yer alırken, batıda kıyıya dik uzana kırık dağlar yer almaktadır.
- Türkiye akarsularının, yer şekillerinin etkisiyle, boyları kısa, akış hızları fazla, su toplama havzaları dardır. Genel olarak denge profiline ulaşmamıştır.
- Yer şekillerinin de etkisiyle Anadolu bir çok kapalı havzaya sahiptir.
- Üç tarafı denizlerle çevrili nispeten dikdörtgene benzeyen bir yarımada ülkesidir.

Türkiye ortalama yükseltinin çevresine göre fazla olduğu bir morfolojik yapıya sahiptir. Bu yükseklik kısa mesafelerde iklim, bitki örtüsü ve tarım ürünlerinin çeşidi yönünden,

çeşitlilik göstermesine yol açmıştır. Bu çeşitlilik ülke ekonomisine bilhassa tarımsal üretim çeşitliliği ve turizm faaliyetleri ile katkı sağlamaktadır. Ekonomik açıdan değer arz eden bu durum, aynı zamanda beraberinde birçok doğal güzelliği de getirmiştir.

Şekil 3. 6. Türkiye Fiziki Haritası, <https://www.harita.gov.tr/urun-221-haritasi.html&katid=14> sayfasından erişilmiştir

Genel olarak dağların doğu batı yönlü uzanış gösterdiği ülkemizde, Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde dağlar kıyıya paralel bir uzanım gösterirken, Ege Bölgesinde dağlar genellikle olarak kıyıya dik uzanır. Bu durum Türkiye’de ulaşım ağının genelde doğu batı yönlü olmasına yol açmıştır. Bunu yanı sıra dağların uzanış doğrultusu da Türkiye iklimi üzerinde de etkili olmuştur. Dağların denize bakan yamaçların da orman örtüsünün geniş yer tutması bu sahalarda ormancılık faaliyetlerinin gelişmesine yol açmıştır. Dağlarımızın denize göre konumu beraberinde bölgelerimiz arası bir takım farklılıkları da beraberinde getirmiştir.

Ege Bölgesinde dağların kıyıya dik uzanması ve yükseltinin Karadeniz ve Akdeniz bölgesinde olduğu gibi kıyının hemen gerisinden başlamaması kıta sahanlığının geniş olmasına yol açmıştır. Türkiye’nin nispeten dikdörtgene benzeyen şekliyle, üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımada olması ve kısa mesafelerde yer şekilleri ve yükseltinin çeşitlilik arz etmesi akarsu boylarının kısa su toplama havzalarının dar olmasına yol açmıştır. Ayrıca eğimin fazla olması akarsuların enerji potansiyellerini arttırmıştır. Tatlı su

kaynağı açısından zengin sayılmayan Türkiye yine de çevresinde ki Ortadoğu ülkelerine göre zengin su varlığına sahiptir.

Kuzeyden ve Güneyden yüksek sıradağlarla çevrili Orta Anadolu Bölgesi adeta bir platolar topluluğudur. Bunu yanı sıra kıyı bölgelerinde akarsuların oluşturduğu kıyı ovaları ve Akdeniz Bölgesi çevresinde karstik ovalar, fay hatları üzerinde de tektonik ovalar geniş yer tutmaktadır. Türkiye’de çeşitli oluşum nedenlerine sahip birçok göl bulunmaktadır. Bu göller çeşitli özellikleriyle ön plana çıkarken, Tuz gölü ülke ekonomisine yaptığı katkıyla önemli bir yer tutmaktadır.

Yer şekilleri bir ülkenin jeopolitik konumu ve ulusal güvenliğinde etkili olan coğrafi potansiyeller arasındadır. Yer şekilleri, gerek savunma ve güvenlik stratejileri gerekse de ekonomik özellikleri ile ulusal güvenliği etkilemektedir.

Türkiye’nin genel hatlarıyla belirttiğimiz bu fiziki özellikleri, ulusal güvenliği ve jeopolitik açıdan da büyük öneme sahiptir.

3.5. Türkiye’nin Su Potansiyeli ve Ulusal Güvenlik İlişkisi

Hayatın her aşamasında insanların varlığını devam ettirebilmesi için gerekli olan su varlığı ülkeler için son derece önemlidir. Özellikle Dünya üzerinde su kaynaklarının yetersiz olduğu, kurak ve yarı kurak iklim bölgeleri, bu durumdan daha fazla etkilenmektedir. Türkiye’nin, su yönünden yetersiz olan Ortadoğu’ya komşu olması ülkemizin su varlığının önemini artırmaktadır.

Türkiye, mutlak konum özellikleri itibariyle dört mevsimin belirgin olarak yaşandığı bir orta kuşak ülkesidir. Genel olarak Akdeniz iklim kuşağı içersin de yer alan ülkemiz de, karasal iklim özellikleri geniş bir alanda görülmektedir. Ülkemizin su kaynaklarının oluşmasında iklim özellikleri büyük oranda etkilidir.

Türkiye’de dağlarda bulunan küçük göllerle birlikte 120’den fazla doğal göl bulunmaktadır. Tabii göller dışında Türkiye’de 706 adet baraj gölü bulunmaktadır. Tatlı su varlığı ülkelerin gerek yaşamının sürdürülebilirliği gerekse de yaşam standartların yüksekliği açısından önemlidir. Kullanılabilir tatlı su varlığının temel kaynağı, yağışlar ve kar – buz erimeleridir. Türkiye’de yıllık ortalama yağış yaklaşık 643 mm. civarındadır. Bu miktar yılda ortalama 501 milyar m³ suya tekabül etmektedir (DSİ, 2018).

Türkiye su varlığı yönünden zengin bir ülke olarak görülmesi de, komşuları başta olmak üzere çevresine göre daha zengin su potansiyeline sahiptir.

Ülkemiz’ de tatlı su kaynaklarının doğal ve ya yapay olarak depolandığı göl sahalarının yanı sıra bu gölleri besleyen geniş bir akarsu yapısına sahiptir. Akarsularımız yer şekillerinin etkisiyle boyları kısa, havzaları dar ve jeolojik sürecinde etkisiyle denge profiline ulaşmamış durumdadır. Kaynak noktası ile kaide noktası arasında eğimin fazla olması akarsularımızın akış hızını ve enerji potansiyelini arttırmıştır.

Türkiye’nin su varlığı gerek kendi refah seviyesinin sağlanması gerekse de çevresinde ki ülkeler açısından önemli bir jeostratejik ve jeopolitik unsurdur. Bu durum ulusal güvenliğini de yakından etkilemektedir. ‘Bereketli Hilal’ olarak adlandırılan sahanın kuzeyinde yer alan ülkemiz, Fırat ve Dicle nehirleri ile “Bereketli Hilal” ülkelerinden özellikle, Suriye ve Irak için büyük öneme sahiptir. Türkiye; Irak, Suriye, Ürdün, Filistin, İsrail ve Lübnan’ı içine alan “Bereketli Hilal” sahasında en yüksek su potansiyeline sahip olan ülkedir (Şen, 2006, s.74)

Türkiye özellikle Mezopotamya’nın hayat damarı olan Fırat ve Dicle nehirlerinin kaynağını oluşturması ülkemizin bölgede ki önemini artırmakta ve bu coğrafi potansiyeli, başta Irak ve Suriye olmak üzere bazı ülkelerde caydırıcı güç olmaktadır. Ülkemizde ki birtakım akarsuların çevre ülkelerle ortak kullanılması zaman zaman birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir.

Ülkemizde; Meriç, Çoruh, Asi, Dicle-Fırat ve Aras-Kura havzalarında yer alan akarsuların kolları, sınır aşan ya da sınır oluşturan sular kapsamında yer almaktadır. Son yıllarda uluslararası ilişkilerde gündeme gelen “sınır aşan sular” ve “sınır oluşturan sular” konusuna genel olarak baktığımızda; Dünya üzerinde, iki veya daha fazla ülkenin siyasi sınırlarını geçen 261 adet sınır aşan su havzası bulunmaktadır. Ülkemizde sınır aşan sular politikası Dışişleri Bakanlığı önderliğinde bir çok kurum tarafından yürütülmektedir. Sınır aşan sular politikamızda, ekonomik ve sosyal kalkınma, su ve gıda güvenliği, tarımsal öncelikler, enerji öngörüler, AB ile olan üyelik süreci kriterleri etkilidir (DSİ, 2018).

Türkiye’nin bölgesine göre su kaynaklarından kazandığı önem her geçen gün artmaktadır. Küresel ısınma faktörlerinin yanı sıra güney komşularındaki kaos ve savaş ortamı su temin alt yapılarına da yeterli önem verilmemesini doğurmuştur. Su, gelecekte Ortadoğu’nun gündeminde sorun olarak önemli bir yer tutacaktır. Bunu sorun haline getiren en önemli mesele, Ortadoğu’da uzun yıllar boyu var olan kaos ortamından kaynaklanan, altyapı

yetersizliği ve tahrip olan altyapının yeniden tesis edilememesidir. Böyle bir durumun gerçekleşmesi ise yeni göç hareketleri, sosyal karmaşalar, siyasi istikrarsızlıklara yol açabilecektir (Çetin, 2018). Ortadoğu ülkelerin bu açığı kısa zamanda gidermesi gerekmektedir.

Birçok çalışmada Ortadoğu'nun gelecekte su kıtlığı yaşayacağına öngörülmektedir. Gerçekleşme ihtimali mevcut durumların devamı halinde nerdeyse kesin olan bu öngörü, Ortadoğu'nun geleceği açısından var olan su tehdidini günümüzden gözler önüne sermektedir. Halen istikrarsızlıkların ve kaosu hüküm sürdüğü, halkın yoksulluk içerisinde yaşadığı, Ortadoğu Bölgesinin su kıtlığından en fazla etkilenecek sahalardan birdir. Kurak ve yarı kurak iklimin hüküm sürdüğü Ortadoğu'da, tüm bu faktörler hayati sonuçlara yol açacaktır (Sağsen, 2011, s.42). Sınır aşan suların önemi bu noktada daha artacaktır.

Türkiye'nin üzerinde egemenlik hakkının bulunduğu 27 adet sınır aşan su belirlemiştir. Bu sulara 5 tanesi Türkiye'nin sınırlarını oluşturulmasında etkilidir. Kalan 22 akarsu yukarı, aşağı, yada orta mecrada konumunda Türkiye topraklarından akmaktadır (İlgar ve Salem, 2004, s.55).

Günümüzde özellikle, Fırat ve Dicle nehri Ortadoğu ilkleri açısından Türkiye'nin önemini artırmaktır. Ancak güney komşularımızda devlet politikalarının zedelenmiş olması, bölge içerisinde birçok farklı terör unsurlarının bulunması özellikle Suriye'de uzun zamandır devletler arasında suların önemini gündeme getirememektedir. Ancak zamanla devlet düzenin oturması ile gelişecek olan ilişkiler Fırat ve Dicle'nin devletlerarası önemini artıracaktır.

Çevresine göre su yönünden zengin olan ülkemizde de gelecekte dışa bağımlı olmamak adına, su kaynaklarının verimli ve temiz kullanımı, uzun vadede ekonomik ve ulusal güvenliğimiz açısından önemlidir. Ayrıca su kaynaklardan elde edilecek hidroelektrik enerji, ülkemizin enerjide de dışa bağımlılığını azaltacaktır.

3.6. Türkiye'nin İklim Özellikleri ve Ulusal Güvenlik ilişkisi

Türkiye konum itibarıyla Kuzey Yarım Küre'de yer alan bir orta kuşak ülkesidir. Genel olarak Akdeniz iklimin etkisinde olan ülkemizde yıl içerisinde dört mevsim özellikleri belirgin olarak yaşanır. Aynı zamanda yerşekillerinin çeşitliliği, üç tarafının denizlerle

çevrili olması, dağların uzanış yönü vs.. gibi unsurlar, ülke içerisinde aynı anda farklı noktalarda farklı iklim özelliklerinin yaşanmasına yol açmıştır. Bu durum başta bitki örtüsü olmak üzere, tarım gibi ekonomik faaliyetler üzerinde de etkili olmuştur. Genel olarak Akdeniz iklim kuşağında yer alan Türkiye’de; Akdeniz ikliminin yanı sıra, kuzey kıyılarımız ve gerisinde Karadeniz iklimi, iç kesimlerde ise karasal iklim özellikleri görülmektedir.

Türkiye’de görülen ve kısa mesafelerde değişime uğrayan, farklı iklim tipleri ve özellikleri tarih boyunca Anadolu toprakları üzerinde yaşayan insanların sosyal hayatı, ekonomik faaliyetleri üzerinde etkili olmuştur. İnsanlar hayatlarını devam ettirebilmek için iklim özelliklerinin uygun olduğu alanları yaşam yeri olarak tercih etmişlerdir. Bu durum aynı zamanda iklimin tarım ve hayvancılık üzerindeki üretim etkisiyle de ilgilidir. İklim insanların sosyal hayatlarının yanında, devletlerin siyasetleri, savunma ve savaş stratejilerini de etkilemiştir. Tarihe bakıldığında büyük savaşların ve seferlerin genelde bahar ve yaz mevsiminde olduğu görülmektedir. Hitler 2. Dünya Savaşı’nda, Ruslara değil, Rusya’nın iklim koşullarına direnememiştir.” (Özey, 2010. s.23). Yine tarihsel süreç içerisinde Orta Asya’da devletler arası mücadeleler ve göçlerde iklim koşulları ve kuraklık etkili olmuştur. Özellikle kuraklaşan iklim Türk topluluklarını Orta Asya’dan göçe zorlamıştır (Elmas, 2013, s.21). “Türklerin Orta Asya’dan göç etmelerinin en temel sebebi iklimin kuraklaşmasıdır” (Özey, 2010, s.22).

İklim özellikleri ülke siyaset ve savunmalarının yanı sıra, askeri unsurlar üzerinde etkilidir. İklimin etkileri tarih boyunca kendini göstermiştir. Tarihsel dönemlerde büyük seferler genellikle ilkbaharda başlamıştır. Şüphesiz bu durumun oluşmasında orta kuşakta yer almanın ve dört mevsimin belirgin olarak yaşanması etkilidir. Bazen de iklim ordular üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Bunun en acı örneği ülkemiz açısından 1. Dünya Savaşı yıllarında Sarıkamış’ ta yaşanmıştır. İklim özellikleri savaş ve savunma stratejilerine etki etmesinin yanında, askeri teçhizatların yapısını da etkilemektedir.

3.7. Türkiye’nin Nüfus Özellikleri

Osmanlı Devletinde nüfusun tespiti amacıyla ilk nüfus sayımı daha çok askeri amaçlara yönelik olarak II. Mahmut döneminde yapılmıştır . Osmanlı Devleti’nin ardından, Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmış ve nüfus yaklaşık 13,7 milyon olarak belirlenmiştir. 1935 yılında yapılan ikinci nüfus sayımının ardından her 5 yılda nüfus

sayımları yapılmıştır. 2007 yılından itibaren nüfus sayımında, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) isimli yeni sisteme geçilmiştir.

1927 yılında sonra nüfusta hızlı bir artış olsa da, kısa bir süre sonra, 2.Dünya Savaşı'nın ilk belirtilerinin ortaya çıkmasıyla birlikte, 1940 - 1945 yılları arasında nüfus miktarındaki artış hızı bir önceki ve bir sonraki 5 yıla göre daha az olmuştur. 1939 yılında Hatay'ın anavatana katılması sonucu Hatay nüfusu da takip eden yıl ki sayımda Türkiye nüfusu içerisinde ele alınmıştır. 1940-1945 arası artış miktarı az olan nüfus, 1945-1950 yılları arası 2. Dünya savaşının da bitmesinin etkisiyle nüfus 2,1 milyonluk bir artış göstermiştir. Bu durum savaşa girmesek dahi 2. Dünya Savaşı'nın, Türkiye nüfusu üzerindeki etkisini göstermektedir. 1950-1960 yılları arasında Bulgaristan'dan gelen soydaş göçleri nüfus miktarının artmasında etkili olmuştur (Şahin, 2016, s.224). 2. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle nüfus artış hızı da artmıştır. 1960 yılında zirveye ulaşan nüfus artış hızı bu tarihten sonra 1975-1980 yılına kadar pek değişiklik göstermemiştir. Temelleri 1960'lı yıllar ve sonrası dayanan ve 1975 – 1980'li yıllarda bir hayli artan ekonomik ve siyasi sorunlar bu yıllarda nüfus artış hızını düşürmüştür. 1985 te bir miktar artış gösteren nüfus artış hızı, bu tarihten sonra giderek azalmıştır. Ancak nüfus miktarı daima artmıştır.

1965 yılına kadar nüfusun artırılması yönünde politikalar ülkemizde ön plandayken, 1965 yılında çıkarılan nüfus planlaması kanunuyla nüfus artış hızını azaltmaya yönelik tedbirler alınmıştır. 1983 yılında çıkarılan nüfus planlaması kanunu ile doğumlara yönelik gebeliğin sona erdirilmesi, kürtaj gibi sağlık alanındaki hizmetler devlet denetimine tabi tutulmuştur (Bekdemir, 2014, s.237). TÜİK doğum istatistiklerine göre Türkiye, doğurganlık hızı giderek azalan bir ülkedir. Bu durumun önüne geçmek ve doğum oranına artırabilmek için son yıllarda çalışan kadın nüfusa doğuma yönelik başta izin süreleri ve finansal olmak üzere çeşitli teşvikler sağlanmıştır.

Ülkemizde nüfusun cinsiyete göre dağılımı ele alındığında; Milli mücadele yıllarında da erkek nüfusun savaşlarda hayatını kaybetmesinden dolayı, 100 kadına karşılık 92 erkek olarak dağılırken, bu oran 1975 yılında erkek nüfus oranı 105 kişiye ulaşmıştır. 2010 yılında bu oran %50,2 erkek , %49,8 kadın nüfus olarak dengeli dağılım göstermiştir (Şahin, 2016, s.247). 2018 yılı verilerine göre toplam nüfusun yaklaşık 50,1 erkek nüfus iken, %49,9'u kadın nüfustan oluşmaktadır (TÜİK, 2018).

Ülkemizde, 6 yaş ve üzeri, okuryazar oranı 1927 yılında %10 iken bu oran 1950'de %32,4'e, 1970'te %54,6, 1980'de %67,3 ve 2000 yılında %85 oranına yükselmiştir. 1975

yılında 25 yaş üzerindeki erkek nüfusun %45,4'ü, kadınların ise %24'ü en az ilkokul mezunu iken, 2000 yılında bu oran erkek nüfusta %50,3, kadın nüfusta %45,3'e yükselmiştir. 2013 yılında okuma-yazma bilmeyenlerin toplam nüfusa oranı %5 civarındadır (Bekdemir, 2014, s.188).

Okur-yazar nüfus oranının 1927 yılından itibaren sürekli artması ve son yıllarda kadın nüfusun okur-yazar oranının artmasında, ilköğretim eğitiminin zorunlu olması etkilidir. Zorunlu eğitimle beraber ülkenin bazı yerlerinde kız çocuklarının okula gönderilmeme sorununda önüne geçilmiştir. Okur- yazar oranı cinsiyetler arasında dengeli dağılmıştır. Ülkemizde nüfusun eğitim seviyesinin artması, ekonomik gelişimi ve nüfusun iş kollarına dağılımını da etkilemiştir.

Ülkemizde nüfusun iktisadi faaliyet kollarına dağılışı incelendiğinde; tarımsal nüfus oranının her yıl oransal olarak azalırken, sanayi ve hizmet sektöründe çalışanların payının arttığı görülmektedir. Başta ekonomik nedenler olmak üzere, tarımda makineleşme, arazi bölünmesi, rahat yaşama arzusu vb. nedenlerle; kırsal alandan kente yapılan göçler sonucu nüfus daha çok inşaat ve hizmet sektöründe istihdam olanağı bulmakta ve bu durum tarımsal nüfus oranından azalan payın genellikle bu sektörlerle kaymasına yol açmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında tarım sektöründe çalışan nüfus oranı %89,6 gibi yüksek bir orana sahiptir. Aynı dönemde sanayi sektöründe ki nüfus oranı %5,6 iken hizmet sektörünün payı %4,8 olarak karşımıza çıkmaktadır (Bekdemir,2014, s.190). Bu oranlar 2012 yılında tarım sektöründe %22.1'e düşerken, sanayi sektöründe %20.5'e, hizmet sektöründe %50.2'ye çıkmıştır. 2018 yılı sonunda çalışanların iş kollarına göre dağılımı, tarım sektöründe %18.4'e düşerken, sanayi sektöründe %19,7 'ye gerilemiştir. Hizmet sektöründe ise oran %54,9'a yükselmiştir (TÜİK, 2018). Ülkelerin nüfuslarının ekonomik faaliyet kollarına dağılışı aynı zamanda ülkelerin gelişmişliklerini gösteren bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Sanayi sektöründe çalışan sayısının artması aynı zamanda gelişmişlik göstergesi olarak ta değerlendirilebilir. Ancak tarımsal nüfus oranının giderek azalması beraberinde de kırdan kente olan göçü hızlandırmıştır. Bu durum 1980 yılına kadar önde olan kırsal nüfusun, 1980 yılından itibaren şehirlerde yaşayan nüfus miktarının gerisinde kalmasına yol açmıştır. Ülkemiz içerisinde yaşanan bu iç göç, nüfusun dağılımında dengesiz bir durum oluşmasına yol açmıştır. Kentler göçlerin etkisiyle kalabalıklaşırken, kırsal alanların boşalması tarımı olumsuz etkilemiştir. Aynı zamanda kırsal kesim-den gelen iç göçlerle beraber şehirlerde hızlı nüfus artışı beraberinde; altyapı,

evre sorunları, çarpık kentleşme, asayiş sorunları gibi çeşitli problemlerin oluşmasına yol açmıştır.

Türkiye'nin çevresine göre güvenli bir ülke olması birçok dış göçe de ev sahipliği yapmasını sağlamıştır. Türkiye'den diğer ülkelere yapılan göçler daha çok ekonomik nedenlerle gerçekleşmiştir. Türkiye'den başta Almanya, Fransa, Belçika olmak üzere birçok Avrupa lkesine 2. Dünya Savaşı sonrası işçi göçü olmuştur. Bunun yanı sıra Libya, Sudi Arabistan, Avusturalya gibi ülkelerde göçler yaşanmıştır. Bu göçlerin temel nedeni iş bulma amacı taşımaktadır. Ayrıca eğitim nedeniyle de dış göçler görülmektedir. Ülkemize yönelik göçler ise daha çok evre ülkelerden ve soydaş nüfusun yaşadığı ülkelerden güvenlik ve siyasal gerekçelerle yaşanmıştır. Yakın tarihte, Bulgaristan, Suriye, Irak, Afganistan gibi ülkelerden gelen göçler bu durumu desteklemektedir.

3.7.1. Türkiye'nin Nüfus Özellikleri ve Ulusal Güvenlik İlişkisi

Jeopolitiğin değişen unsurları içerisinde de kendisine yer bulan nüfus; ülkeler için daima bir güç unsuru olarak değerlendirilmiştir. Ulusal güvenliğin sağlanmasında önemli bir milli güç unsuru olan nüfus; tarih boyunca ülkelerin birbirleri üzerine üstünlük kurma mücadeleleri içerisinde kendisine önemli bir yer bulmuştur. Tarihte devletler arası rekabet ve üstünlük arayışında nüfus sayısı temel bir güç unsuru olarak süregelmiştir. Savaşların yanı sıra üretim ve ekonomi alanın da nüfus her zaman etkin olmuştur. Bir ülkenin gücünün değerlendirilmesinde, nüfusunun önemli bir yeri vardır. O ülkede kaç kişinin yaşadığı, nüfusun hangi yönde geliştiği, askerlik çağındaki nüfus sayısı ve nüfusun ekonomik kalkınmadaki payları nüfusun ülke gücüne olan etkilerinden bazılarıdır. (Ataöv, 1963, s.181).

Tarihte sayısal nüfus üstünlüğü günümüzde yerini, gelişen teknoloji ve sanayiyle birlikte kalifiyeli nüfus üstünlüğüne bırakmıştır. Savaş ve savunma teknolojilerinin gelişmesi, silahlarının yaygınlaşması, bireysel savaşıan nüfustan ziyade bunların arge faaliyetlerini, tasarımını, üretimini, yapan ve bunları kullanabilecek eğitim ve donanıma sahip nüfusu ön plana çıkarmaktadır. Makineleşmenin artmasıyla beraber insan gücüne duyulan gereksinim azalmıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası ülkelerin nüfusa bakış açısı değişmiştir. Fazla nüfusun getirdiği olumsuzluklar, hızla tükenen kaynaklar ilerleyen yıllarda nüfusun ihtiyaçlarının karşılanamaması sorununu gündeme doğuracaktır. Bu durum güvenlik risklerini beraberinde getirecektir.

Ülkelerin ulusal güvenlikleriyle, sahip olduğu nüfusun nitelikleri yakından ilişkilidir. Çünkü ülkeler uzun vadeli planlarını oluştururken nüfusun niteliklerini de göz önünde bulundurması gerekir. Eski dönemlerde nüfusun sayısal üstünlüğü üzerinde durulurken, günümüzde nüfusun niteliği de önem kazanmıştır. Nüfusun nitelikleri deyince; cinsiyet ve yaş yapısı, yaş bağımlılık oranı, kırsal ve kentler arası nüfusun dağılışı, ekonomik etkinlikleri, eğitim durumu gibi özellikler akla gelmektedir. Özellikle nüfusun yaş yapısı ülkelerin siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri politikalarının belirlenmesinde önemlidir (Karabağ ve Şahin, 2011, s.64).

Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğu aktif, dinamik ve çalışabilir yaş grubundadır. Bu durum ülkemizin ekonomik faaliyetlerinde gerekli iş gücünün temini için büyük önem taşımaktadır. Ayrıca Türkiye sahip olduğu nüfus potansiyeli ile savunma anlamında caydırıcı bir güce sahiptir.

Ulusal güvenlik açısından nüfusun miktarı, yapısı, özellikleri, dağılışı gibi unsurların yanı sıra göç faktörü önem arz etmektedir. Türkiye, coğrafi ve stratejik konumu sebebiyle tarih boyunca birçok göçe ev sahipliği yapmıştır. Türkiye'ye yönelik bu göçler temelde Türkiye'nin çevresine göre güvenli bir ülke olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye'nin güneyinde ki çatışma ve kaos ortamı ile batısındaki yüksek refah ortamı arasında adeta bir köprü konumundadır. Türkiye konumu gereği birçok iç karışıklığın ve terör faaliyetlerinin adeta merkezi konumuna gelen Ortadoğu'ya komşudur. Özellikle güney komşularımız olan Suriye ve Irak'ta meydana gelen her türlü karışıklık ortamı ülkemize yönelen mülteci sayısını arttırmaktadır. Jeomorfolojik unsurların olumsuzluğu sayesinde bilhassa Irak sınırımızdan gelen yasadışı geçişlerinin en aza indirgenmesi, ülkemizin ulusal güvenliği açısından önemlidir.

Ülkemize yönelik son yıllarda en önemli göç dalgası Suriye'den olmuştur. 2019 yılı şubat ayı itibariyle resmi kayıtlı 3.653.841(Göç İdaresi, 2019) Suriye uyruklu kişi ülkemizde ikamet etmektedir. Toplam nüfusumuzun yaklaşık %4 üne karşılık gelen bu sayının ekonomik ve sosyal yükünün en aza indirgenmesi gerekmektedir. Mülteci göçlerinde mültecilerin ülke geneline yayılmış olması ileride güvenlik riskleri oluşturma durumu söz konusudur. Mültecilerin belli alanlarda ve kamplarda ikametinin sağlanması kontrolün daha kolay olmasını ve ulusal güvenliğimize yönelik olası tehditlerin en aza indirgenmesini sağlayacaktır.

Ayrıca gelen mülteci nüfusun ekonomimize olan yükünün uluslararası kuruluşların gerekli desteği sağlayarak ekonomimiz üzerinde ki yükünün azaltması ekonomik güvenliğimiz açısından daha olumlu sonuçlar doğuracaktır. Avrupalı devletler, AB (Avrupa Birliği) aracılığı ile göç dalgasının Avrupa'ya yayılmadan Türkiye'de karşılanması için ülkemize yönelik göçmen ve mülteci sorununun giderleri için birtakım finansal teşvik vaatleri olmuştur. Kısmen gerçekleşen bu finansal desteklerin temel amacı göçmenlerin Avrupa ya gelmesini ve yayılmasını engellemektir

3.8. Türkiye'nin Tarım - Hayvancılık Özellikleri ve Ulusal Güvenlik İlişkisi

Türkiye uygun iklim koşulları ve arazi yapısı sayesinde tarımsal üretim açısından yüksek bir potansiyele sahiptir. Aynı zamanda yer şekillerinin ve yükseltinin çeşitliliği, bölgeler arasında iklim özelliklerinin farklı olması tarım ürünü çeşitliliğini de etkilemiştir. Türkiye'nin iklim ve toprak özellikleri göz önüne alındığında, iç kesimleri daha çok tahıl tarımıyla ön plana çıkarken, kıyı bölgelerimiz sebze ve meyve üretimi ile ön plana çıkmaktadır. Kıyı bölgelerimizde, özellikle getirisi fazla olan tarım ürünlerinin üretimi yapılmaktadır.

Türkiye'de uzun yıllar boyunca tarımın ekonomide ki payı her zaman yüksek olmuştur. Ancak günümüzde bu pay geçmiş yıllara göre azalmaktadır. 1930'lu yıllarda tarımın ekonomide ki payı %46,8 iken, 2010 yılında bu oran %9,5'e gerilemiştir (Yiğit, 2016, s.292). Tarımın ekonomide ki payı giderek azalırken, tarım ve hayvancılık sektöründe çalışan nüfus oranı da aynı şekilde azalmaktadır. Tarımın ekonomide ki payı ve tarımsal nüfus oranının azalması, ülke üretimini olumsuz etkilemektedir. Bu durumun oluşmasında hizmet ve sanayi sektöründe çalışan nüfusun artması ve kırsal kesimden kente yapılan göçler etkilidir. Artan nüfusa paralel olarak artması gereken tarımsal nüfus ve tarımsal üretim oranının nüfus artışıyla orantısız bir seyir göstermesi, ülkemizin tarımsal üretim kapasitesini düşürmekte ve dışa bağımlılığını artırmaktadır.

1980'li yıllara kadar sürekli artış gösteren işlenen tarım arazisi miktarı 1980'li yıllardan itibaren azalma eğilimine girmiştir (Tuik, Türkiye'de, tarım orman ve Mera alanları, 2018). Daha çok ekonomik nedenlerle çiftçinin toprağını terk edip kente göç etmesinin önüne geçebilmek ve tarımsal üretimi artırıp dışa bağımlılığı azaltmak için son yıllarda devlet tarafından tarım ve hayvancılığı kalkındırmak adına birçok teşvik ve tarımsal destek imkanı sağlamıştır.

Ülkemizde tarımı önemini artırmak adına yapılan teşvikler gibi olumlulukların yanı sıra tarımsal üretimi ve faaliyetleri etkileyen bir takım sorunlarda bulunmaktadır; Kalkınma Bakanlığı, Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu'nun tarım sektörünün sorunlarının 7 başlıkta ele almıştır. Bu sorunlar; tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması, etkin olmayan eğitim, yayım ve danışmanlık hizmetleri, destekleme politika kalemlerinin dağınıklığı, AR-GE, inovasyon ve eko-inovasyon eksikliği, rekabet gücünün yeterli olmaması, makro ve mikro (işletme) düzeyde entegre tarım bilgi sisteminin etkin olmaması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanılmaması ve bitkisel ürünler piyasasında pazarlama etkinliğinin yetersizliğidir. Ancak bu olumsuzlara rağmen Türkiye, Tarımsal ekonomik büyüklük açısından; Avrupa'da ve Dünya'da üst sıralarda yer almaktadır (Türkiye Tarım Sektörü Raporu, 2013, s.87). Tüm bu sorunların yanı sıra; sulama, tohum, gübre temini, nadas uygulaması gibi sorunlarda tarımı olumsuz etkilemektedir.

Tarımda ki duruma benzer bir durum hayvancılık faaliyetlerinde de görülmektedir. Türkiye'nin çeşitlilik gösteren iklimi, bitki örtüsü ve yer şekilleri hayvancılık faaliyetlerinin çeşidini ve dağılışını etkilemiştir. Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu çevresi bozkır bitki örtüsünün varlığı küçükbaş hayvancılık faaliyetleri için uygun ortamı sağlamaktadır. Türkiye küçükbaş hayvan sayısında (keçi, koyun) Avrupa'da 1. Dünya çapında 11. sırada yer almaktadır (Şeker ve Köseman, 2015, s.112). Bunun yanı sıra geniş çayır alanları, otlak ve mera alanlarına sahip olan Türkiye, büyükbaş hayvancılık faaliyetleri içinde uygun ortamı sağlamaktadır. Erzurum- Kars ve Doğu Karadeniz Bölümü başta olmak üzere ülkemizin bir çok yerinde Büyükbaş hayvancılık faaliyetleri yapılmaktadır. Son yıllarda hızla gelişme gösteren kümes hayvancılığı ve kanatlı hayvan yetiştiriciliğinin de et tavukçuluğu ön plana çıkmaktadır. Üretim, arz talep ve pazar dengesine bağlı olarak daha çok büyük şehirler çevresinde yoğunlaşmıştır. Özellikle nüfus yönünden kalabalık olan İstanbul ve Ankara önemli bir pazar kitlesi oluşturduğu için bu faaliyetler; Bandırma, Mudurnu ve Sakarya çevresinde toplanmıştır (Koca, 2014,s.274).

Kıyı bölgelerimizde daha çok balıkçılık faaliyetleriyle deniz ürünleri ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda arıcılık ve ipek böcekçili faaliyetleri de yapılmaktadır. Doğu Anadolu, Doğu Karadeniz, Menteşe Yöresi başta olmak üzere Türkiye'nin birçok yerinde arıcılık faaliyetleri için uygun ekolojik ortam bulunmaktadır (Koca, 2014,s.275; Yiğit, 2016, s.344). İpek böcekçiliği faaliyetleri ise dut ağacının yetişme alanlarında yoğunlaşmıştır. Ülkemizde daha çok, Bilecik, Bursa, Ankara, Eskişehir, Antalya, Sakarya illerinde toplanmıştır.

Türkiye ekonomisinde ve istihdamında geçmişte hayvancılık faaliyetleri önemli bir paya sahipken, günümüzde nüfusun artışıyla orantılı olarak hayvancılık faaliyetleri gelişmemiştir. Türkiye’de günümüzde hayvancılık alanında ithalat oranı giderek artış göstermiştir. Bu durum dışa bağımlılığı artırmaktadır. Artan dışa bağımlılık ekonomik açıdan bir yük getirmesinin yanı sıra yerli üretimi ve gıda sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir.

Tarım ve hayvancılık faaliyetleri ulusal güvenliğin tesis edilmesinde önemli bir ekonomik güçtür. Güçlü ekonomi; sosyal hayatın her aşamasında etkili olduğu gibi, ülkelerin uluslararası alanda da gücünü ve saygınlığını etkilemekte, siyasetini şekillendirmektedir. Ekonomik güç ile ulusal güvenlik arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Ülkelerin ulusal güvenliğini sağlamalarında kendi ekonomik gücünü ön plana çıkarması ve dışa bağımlılığını azaltması büyük bir öneme sahiptir. Ekonomik faaliyetlerin her türünde milli üretim ve kaynaklar ulusal güvenliğin tesis edilmesinde ekonomik gücü oluşturmaktadır. Ülkemizde de ulusal güvenliğin tesisinde tarımsal faaliyetler gibi ekonomik unsurların milli kaynaklarla elde edilmesi önemlidir.

Tarımsal faaliyetler gerek ekonomik getirisi gerekse de iç tüketimde temel beslenmede dışa bağımlılığın azalması yönünden hayati öneme sahiptir. Türkiye uygun iklim koşulları ve toprak yapısı sayesinde birçok tarım ürününün doğal olarak yetişebildiği ve tarımının yapılabilirdiği önemli bir coğrafi potansiyele sahiptir. Bu durum ülkemizin kendi kendine yeterli olabilme özelliğini de ön plana çıkarmaktadır. Bu sayede dışa bağımlılığın azalması ekonomik gideri azaltmakta ve güvenliğin tesis edilmesinde önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle temel hayati gereksinimlerde dışa bağımlılık önemli bir güvenlik riskini de beraberinde getirmektedir. Buna karşın son yıllarda artan nüfusa paralel olarak tarımsal faaliyetlerin yapıldığı alanlar ile tarımsal nüfusun ters orantılı ilerlemesi ve ürün temininde yeterliliğinin giderek düşmesi ülkemiz için bir olumsuzluktur. Özellikle tahıl tarımında kendi kendine yetebilirken, günümüzde buğdayın bile ithal edilir olması uzun vadede dışa bağımlılık noktasında üzerinde düşünülmesi gereken güvenlik sorunları doğurabilir.

Ülkemizin olası bir ambargo durumunda yada olağan dışı bir durumda tarım ve gıda sektörünün milli ve güçlü olması, her dönem artan nüfusun ihtiyaçlarının tarım ve hayvancılık alanında iç üretimle karşılanabilir olması, stratejik açıdan büyük öneme sahiptir. Bu nedenle dışa bağımlılığın azalması ve yerli üretimin artması için tarımsal

kalkınmaya önem verilmelidir. Gerek ekonomik yönden gerekse gıda teminde dışa bağımlılığın azaltılması yönünden geliştirilecek tarım politikaları, ulusal güvenliğin gıda ve ekonomik alanda güçlenmesinde etkili olacaktır.

3.9. Türkiye'nin Ulaşım Özellikleri ve Ulusal Güvenlik İlişkisi

Türkiye konumu gereği, Asya ile Avrupa kıtalarının birbirine açılan kapısı konumundadır. Ülkeler ve kıtalar arası yolcu ve yük taşımacılığında önemli bir yere sahiptir. Bu durum ülkemiz ulaşım sisteminin gelişmesinde etkili olmuştur. Türkiye’ de daha çok coğrafi unsurlara göre şekillenin ulaşım ağı yönünden geniş bir altyapıya sahiptir. Coğrafi unsurlar özellikle yer şekilleri kara ve demiryolu ulaşımının genel olarak doğu batı yönlü uzanmasına etki ederken; şehirleşme, sanayileşme gibi beşeri ve ekonomik unsurlar ise ulaşım ağının sıklığını etkilemiştir. Özellikle ülke içinde karayolu ulaşım ağı bu durumdan etkilenmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında demiryollarına önem veren Türkiye Cumhuriyeti, 2. Dünya Savaşı’ndan sonra tüm ülkelerde olduğu gibi karayolu yapımına ağırlık vermiştir (Kapluhan, 2014, s.427). ABD (Amerika Birleşik Devletleri) tarafından yapılan Marshall Planı yardımları çerçevesin de ABD (Amerika Birleşik Devletleri)’li otomobil üreticileri ve petrol üreticilerinin istekleri doğrultusunda, Türkiye’ye karayolları projelerinde yapılan zorlamalar, demiryollarına bu dönemde önem verilmemesiyle sonuçlanmıştır (Yıldız’dan aktaran Kapluhan, 2014, s.432). Yıllar içinde artış gösteren karayolu uzunluğumuz, zamanla gelişen otomotiv teknolojisi ve artan araç sayısı 1970 li yıllardan itibaren karayolu stratejisi değişmiş ve otoyol projeleri gündeme gelmiştir. Türkiye’de, hem iç hem de dış ticaret büyük oranda karayolu ulaşımıyla sağlanmaktadır. Bu durum ulaştırma maliyetlerini artırırken, verimliliği düşürmektedir (Kapluhan, 2014, s.437).

Ülkemizde karayollarının yanı sıra demiryolları da yolcu ve yük taşımacılığında önemli bir yere sahiptir. Marshall yardımları döneminde yapımı nerdeyse durma aşamasına gelen demiryolu ağıımız son yıllarda yapılan yatırımlarla tekrar gelişmeye başlamıştır. 1950 yılında toplam demiryolu uzunluğu 7671 km.’yi bulmuştur (Karabulut, 2013, s.168). 1950 – 1980 yılları arasında karayolu yapımına ağırlık verilmesi sonucu, demiryollarında meydana gelen duraklama dönemi ülkemizi demiryollarının günümüzde ki birikimini de etkilemiştir. Türkiye demiryolları bakımından AB (Avrupa Birliği) ülkeleriyle karşılaştırıldığında en zayıf ülke konumundadır (Karadağ, 2016, s.440). Türkiye’de 1980 –

2017 yılları arasında demir yollarında taşınan yük miktarı sürekli artış göstermektedir. Aynı zamanda yapılan yeni demiryolu hatlarıyla beraber, 2017 yılında toplam hat uzunluğu 10207 km'ye ulaşmıştır (TÜİK, 2018).

Şekil 3. 7.1856'dan 2016'ya Türkiye Demiryolları Haritası. <http://www.udhb.gov.tr>. sayfasından, Aralık, 2018 tarihinde erişilmiştir.

Türkiye'nin 3 tarafı denizlerle çevrili bir yarımadadır. Bunun yanı sıra, bir iç denizi ve 2 adet stratejik öneme sahip boğazı bulunmaktadır.. Türkiye'nin adalar dahil toplam kıyı şeridi 8333 km.'dir (DZKK, 2018). Türkiye bu özelliğiyle denizcilik faaliyetleri için mükemmel bir konuma sahiptir. Türkiye'de, deniz taşımacılığı giderek gelişmektedir. Demiryolu, karayolu ve hava yoluna göre maliyeti çok daha ucuz olan deniz taşımacılığı, deniz ticaret filomuz daha da gelişmesine bağlı olarak ekonomik önemimizi daha da arttıracaktır. Dünya üzerinde birçok devlette olduğu gibi, Türkiye'de de uluslararası ticaretin büyük bir kısmı denizyolu ile sağlanmaktadır. Bu durum limanların önemi arttırmaktadır (Karadağ. 2016. s.443).

Günümüz ulaşım sistemleri içerisinde, zaman tasarrufu ve konfor açısından önemli bir yere sahip olan hava yolu taşımacılığı, ülkemizde ve tüm dünyada giderek önemi artan bir ulaştırma unsurudur. Türk havacılığı 1923'ten günümüze gelişerek devam etmiştir. Gelişen teknoloji ve yaygınlaşan hava ulaşımı sayesinde günümüzde taşınan yolu miktarı 193

milyon kişiyi geçmiştir (TÜİK, 2018). Türkiye yaygın bir havaalanı ağına sahiptir. Birçok havalimanı ve havaalanından dış hat uçuşları gerçekleştirilmektedir. 2018 yılında açılışı yapılan, dünyanın en büyük havalimanları arasında yer alan İstanbul Havalimanı, Türkiye’de havacılık sektörünün gelişiminin bir diğer kanıtıdır.

Sivil havacılığın yanı sıra askeri havacılık alanında da yıllar içerisinde önemli gelişmeler grlmştir. Günümüze genellikle ithalat yoluyla sağlanan askeri havacılık taşıtları, son yıllarda millileştirme çalışmaları başlamıştır. Uçaklarda milli yazılımlar kullanılmaya çalışılırken bir yandan da helikopterde milli üretim çalışmaları yapılmaktadır. Büyük kısmı milli imkanlarla üretilen Atak Helikopterleri birçok ülkeye ihraç edilmektedir. Bunun yanı sıra savunma sanayi açısından önemli olan yerli İHA (İnsansız Hava Aracı) retimi son yıllarda artmıştır. Anka, Alpaga, Kargu gibi silahlı – silahsız İHA’ lar milli kaynaklarla üretilmiş önemli savunma unsurlarıdır. Son yıllarda üretimine ağırlık verilen İHA’lar ülkemizin güvenliğinin tesisinde önemli olan askeri unsurlardır.

Ulaşım ülkelerin gerek i gvenliklerin gerekse de dış gvenliklerin sağlanabilmesinde önemli bir yere sahiptir. Ulaşılabilir olmak ülke içerisinde her noktaya zamanında farklı vasıtalarla ulaşılabilir olunması i güvenliğin tesis edilmesinde önemlidir. Bunun yanı sıra yollar vasıtasıyla halkın her türlü ihtiyaçlarının zamanında temin edilebilmesi ülke refahı açısından önemlidir. Ayrıca sahip olunan çeşitli ulaşım ağlarından sağlanan gelir ülke ekonomisini olumlu etkilemektedir. nemli yolları elinde bulunduran bir ülke aynı zamanda stratejik açıdan da üstünlüğe sahiptir. Türkiye’nin konumu gereği, doğu - batı ticaretinin önemli ulaşım merkezi olması ve boğalar sayesinde deniz ulaşımı ve ticaretinde önemli bir yere sahip olması, Türkiye’nin stratejik konumu artırmakta ve güvenliğini etkilemektedir.

Bozulmuş tahrip edilmiş veya alternatifini olmayan yollar güvenlik açısından da sorun oluşturmaktadır. Nitekim tarih boyunca bir çok savaşta yollar ve köprüler ilk tahrip edilen yerler olagelmiştir. Özellikle demiryolları bu aşamada önemlidir. Demiryolları ulusal güvenliğin tesis edilmesinde en önemli ulaşım unsurları içerisinde yer almaktadır. Milli Mücadele yıllarında cepheye asker sevinde ve günümüzde güneydoğu sınırımıza yapılan askeri lojistik malzeme ve başta paletli araçlar olmak üzere birçok araç sevkiyatında karayollarının yanı sıra, demiryolları kullanılmaktadır.

Türkiye’nin güvenli bir ülke olması, karayolu ulaşımında taşınan yükün güvenliği açısından da önemlidir. Bu yönden değerlendirildiğinde başka ülke ait yolcu ve yük

taşımacılığının Türkiye üzerinden güvenli bir şekilde sağlanması ülkemizin uluslararası önemini de artırmaktadır.

3.10. Türkiye’de Madencilik ve Ulusal Güvenlik İlişkisi

Madencilik faaliyetleri devletlerin gerek sanayisinin gelişmesi gerekse de enerji ihtiyaçlarının karşılanması açısından önemlidir. Özellikle yerli kaynaklardan elde edilen madenler ülke kalkınmasında önemli bir paya sahiptir. Anadolu toprakların madencilik faaliyetleri uzun zamandır süregelmiştir. Osmanlı Devleti döneminde ilk dönemler devlet ortaklığıyla yapılan madencilik faaliyetlerinde, devletin gerilemeye başlamasıyla birlikte özel sektör ve yabancı sermaye payı artmıştır (Soykan ve Mutluer, 1995, s.2). Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti her alanda olduğu gibi madencilik alanında hızlı bir kalkınma hamlesi ve millileşme süreci başlamıştır. 1935 yılında ülkemizde yeni maden sahalarının tespit edilmesi ve bu alanların işletilmesi amacıyla Maden Tetkik Arama Enstitüsü ve İş Bankası’nın madencilik alanındaki faaliyetlerine ek olarak 1935 yılında Etibank kurulmuştur (Ertürk, 2016).

Günümüzde madencilik alanında en önemli pay şüphesiz enerji kaynaklarına aittir. Sanayi devrimiyle gelişen sanayi enerjiye olan talebi arttırmıştır. Bu durum ülkemiz içinde geçerlidir. Enerji kaynaklarının yanı sıra gelişen sanayinin farklı alanlarda üretimlerini sağlaması için çeşitli madenlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye geçirdiği jeolojik süreçlerin ve jeolojik yapısının etkisiyle maden çeşidi açısından zengin bir ülkedir. Ancak maden çeşitliliği her ne kadar fazla olsa da günümüzde tespit edilebilen enerji kaynakları rezervi yönünden yetersizdir. Buna karşın Türkiye, ağır sanayinin hammaddesini oluşturan metalik madenler açısından ise zengindir. Özellikle de demir madeni ülkemizde geniş bir yayılım alanına sahiptir. Türkiye metalik madenler dışında kalan madenler açısından da önemli yataklara sahiptir. Özellikle stratejik madenler olan; Bor tuzları, Uranyum, Toryum, Trona gibi maden yataklarına sahip olması Türkiye’nin stratejik özelliğini arttırmaktadır. Türkiye yaklaşık 900 milyon tonluk işlenebilir trona rezerviyle ABD’den sonra Dünya’da 2. Sırada yer almaktadır (Enerji Bakanlığı, 2018). Türkiye, Dünya bor rezervinde yaklaşık %72’lik payla 1. sırada yer almaktadır (Enerji Bakanlığı Bor Sektör Raporu, 2008. s.2).

Türkiye nükleer enerjinin hammaddesi olan Uranyum ve Toryum madeni rezervlerine sahip bir ülkedir. Rezerv tespit çalışmaları devam eden uranyum madeni rezervimiz 9129 tondur. 380 bin ton toryum rezerviyle Türkiye, dünya genelinde 2. Sırada yer almaktadır. Toryum rezerv miktarı ile Türkiye açısından stratejik öneme sahiptir (Koca, 2016, s. 292).

Madenlere dayalı sanayi kolları yıllar öncesinde daha çok ağır sanayi ürünlerine yönelik hizmet vermekteyken, günümüzde giderek boyut olarak küçük ekonomik değeri yüksek ürünler üretilmeye başlanmıştır. Ayrıca gelişen uzay ve havacılık sanayi ihtiyaç duyulan maden çeşitliğini de artırmıştır. Bu aşamada Nadir Toprak Elementleri (NTE) ön plana çıkmaktadır. Dünya üzerinde yaygın olarak bulunmayan bu madensel elementler, ekonomik değeri çok yüksek olan madenlerdir. Ülkemizde NTE yataklarının tespitine yönelik çalışmalar günümüzde de devam etmektedir. Bulunacak yeni yataklar ülkemizin ekonomik ve stratejik gücünü artıran bir etken olabilir.

Tablo 1

Türkiye’de Bazı Metal Maden Rezervleri ve Önemli Yataklar

Maden	Cinsi	Rezerv (Gör+Mu Ton)	Önemli Yataklar
Bakır		1.786.000	Murgul, Çayeli- Madenköy, Espiye- Tirebolu, Küre, Koyul-hisar, Of, Yomra, Ergani, Maden, Çanakkale Yenice ve Çorum
Boksit		87.375.000	Konya- Seydişehir, Antalya – Akseki, Hatay G.Antep - Islahiye, Isparta - Şarkıkaraağaç,
Kurşun Çinko		3154866 (Kurşun: 860.387)	Rize, Giresun, Ordu, Kayseri, Niğde, Adana, Çanakkale, Balıkesir
Demir		122.000.000	Sivas - Divriği ve Kangal çevresi, Malaya Hekimhan, Hasan-çelebi, Adana, Kayseri, Hatay, Balıkesir ve Sakarya çevresi
Krom		26.000.000	Elazığ, Muğla, Denizli, Bursa, Kütahya, Eskişehir, Mersin, , Kayseri, , Erzincan, Kopdağ, İskenderun, K.Maraş , G.Antep
Manganez		3.200.000	Denizli, Artvin, Osmaniye, Gaziantep, Trabzon, Muğla ve Zonguldak çevresi
Wolfram		36.719	Bursa - Uludağ , Bilecik, Elazığ - Keban, Kırıkkale - Keskin ,Niğde - Gümüşler

Kaynak: (<http://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/metalik-madenler>; Ertürk, S.A. (2016).

Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği. Kanat, M.H.,(Ed.), (s.352-371). Ankara: Nobel;

Koca, K.M. (2014). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Yazıcı, H., & Koca,

N.,(Ed.), (s.285-297). Ankara: Pegem)

Görülüyor ki Türkiye uygun jeolojik yapısı sayesinde tespit edilmiş veya henüz tespiti yapılamamış gelecekte tespit edilme ihtimali olan, birçok maden çeşidine ve farklı rezervlere sahip bir ülkedir.

Ülkelerin ulusal güvenliğinin sağlanmasında milli kaynaklarla elde edilen madenler sanayi ve ekonomi açısından önemlidir. Milli kaynaklarla yapılan madencilik işletmeciliğinin, yabancı sermaye tarafından işletilmesi beraberinde sömürü ve ulusal güvenlik başta olmak üzere birçok riski beraberinde getirmektedir. Bunun yakın tarihimizde bir çok örneğini görmek mümkündür. Zengin yeraltı kaynaklarına sahip olan, Ortadoğu ve Afrika kıtası uzun yıllar bu kaynakları kullanmak isteyen devletlerin sömürgesi haline gelmiştir. Oysaki teknolojik yönden gelişmiş, eğitilmiş ve nitelikli bir nüfusa sahip olan ülkeler kendi madenlerini kendi kaynaklarıyla işleme yoluna gitmiş ve kısa zamanda ülke ekonomilerini ön plana çıkarmışlardır. 2. Dünya Savaşının ardından kısa sürede toparlanan Almanya ve Fransa bu duruma örnektir. Bu ülkeler iş gücünü karşılamak amacıyla yurtdışından da işçi göçü alarak maden işleme ve sanayi ağırlıklı ekonomileriyle kısa zamanda ekonomilerini güçlendirmiştir.

Ülkemizde de madencilik alanında ki coğrafi potansiyellerin daha verimli kullanılması, yeni bulunacak maden yataklarının ve yüksek kaliteli rezervlerin ülke ekonomisine ve dolayısıyla ulusal güvenliğe büyük katkısı olacaktır. Çünkü ekonomik yönden güçlü bir ülke ulusal güvenliğinin tesisinde daha rahat hareket edebilir. Ancak mali gelirlerin yüksek olmasının yanı sıra bu kaynakların işlenmesinin yerli kaynak ve imkanlarla sağlanması güvenlik açısından önemlidir. Cumhuriyet öncesi dönemde yabancı sermaye elinde olan Türk maden işletmelerinde, Cumhuriyetle beraber hızla millileştirmeye gidilmiştir. Bu durum Ulusal güvenliğin sağlanmasında büyük öneme sahip olmuştur.

Ülkemizde de yeni rezervlerin tespiti amacıyla gerek karasal alanda gerekse de denizlerimizde arama ve rezerv tespit çalışmaları devam etmektedir. Son yıllarda kıyılarımızda rezerv tespit çalışmaları yapılmaktadır. Özellikle Doğu Akdeniz ve Kıbrıs civarında yapılan deniz tabanı maden tespit çalışmaları, Rum kesimi başta olmak üzere çıkarı zedelenen bazı ülkeler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bilhassa enerji temini, nadir toprak elementleri, kıymetli taşlar ve nükleer enerji alanında bulunacak yeni rezerv ve yataklar ülke ekonomisinin güçlenmesine yol açacaktır. Buna bağlı olarak ekonomik yönden güçlü bir ülke ulusal güvenliğinin sağlanmasında daha güçlü olmasının yanı sıra uluslararası alanda daha fazla söz sahibi olacaktır.

3.11. Türkiye’de Enerji Kaynakları’nın Genel Özellikleri

Enerji kaynaklarını temelde genelde fosil yakıtlardan oluşan tükenebilir (yenilenemez) enerji kaynakları, nükleer enerji kaynakları ve daha çok güneş, su, rüzgar vs.. gibi doğal unsurlardan oluşan tükenmez (yenilenebilir) enerji kaynakları olarak ayırabiliriz. Ayrıca kaynağına göre enerji kaynaklarını; doğada var olan doğrudan temin edebildiğimiz, kömür, petrol, doğalgaz nükleer enerji ve yenilenebilir enerji kaynakları gibi kaynaklar birincil enerji kaynaklarını oluştururlar. Bu kaynaklarının dönüştürülmesiyle elde edilen elektrik enerjisi gibi kaynaklar ise ikincil enerji kaynaklarıdır. Türkiye tükenebilir birincil enerji kaynaklarından kömür madeni yönünden, petrol ve doğalgaza göre daha geniş rezerv ve yataklara sahiptir. Ülkemizde 1990-2013 yılları arasında arasın da birincil enerji kaynaklarına olan talebi dünya ortalamasının 3 katı civarındadır. Ayrıca OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) ülkeleri içerisinde son 10 yıllık süreçte enerji talebi hızı en fazla olan ülkelerden biridir (Yılmaz. 2016. s.374).

Türkiye enerji ihtiyacını büyük oranda dışarıdan temin etmektedir. Enerji ihtiyacının yaklaşık %26’lık kısmını kendi öz kaynaklarından karşılayabilmektedir. Enerji açığı ithalat yoluyla giderilmektedir.

Ülkemizin enerji ihtiyacının büyük oranda ithalat yoluyla karşılanması, enerji güvenliği açısından dikkat çekmektedir. Türkiye petrol alımının neredeyse tamamını; Irak, İran, Rusya, Kuveyt, Suudi Arabistan gibi komşuları ve yakın ülkelerden temin etmektedir. Doğalgaz alımımız da ise Rusya, İran ve Azerbaycan ön plana çıkmaktadır. Bu ülkeler dışında Cezayir ve Nijerya’dan sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) alımımız mevcuttur (Yıldırım. 2017. s. 38). Ülkemiz ayrıca bu ülkelerden Avrupa’ya olan enerji sevkiyatı açısından da önemli bir ülkedir. Özellikle boru hattı taşımacılığı ile petrol ve doğalgaz taşımacılığı yapılmaktadır.

Tablo 2

Enerji kaynaklarına göre elektrik enerjisi üretimi ve payları

Yıl	Toplam	Kömür	Sıvı yakıtlar	Doğal gaz	Hidrolik	Yenilenebilir Enerji ve Atıklar ⁽¹⁾
	(GWh)	(%)				
1990	57.543	35,1	6,8	17,7	40,2	0,2
1991	60.246	35,8	5,6	20,8	37,6	0,2
1992	67.342	36,5	7,8	16,0	39,5	0,2
1993	73.808	32,1	7,0	14,6	46,1	0,2
1994	78.322	36,0	7,1	17,6	39,1	0,2
1995	86.247	32,5	6,7	19,2	41,2	0,4
1996	94.862	32,0	6,9	18,1	42,7	0,3
1997	103.296	32,8	6,9	21,4	38,5	0,4
1998	111.022	32,2	7,2	22,4	38,0	0,3
1999	116.440	31,8	6,9	31,2	29,8	0,3
2000	124.922	30,6	7,5	37,0	24,7	0,3
2001	122.725	31,3	8,4	40,4	19,6	0,3
2002	129.400	24,8	8,3	40,6	26,0	0,3
2003	140.581	22,9	6,6	45,2	25,1	0,2
2004	150.698	22,8	5,0	41,3	30,6	0,3
2005	161.956	26,6	3,4	45,3	24,4	0,3
2006	176.300	26,4	2,4	45,8	25,1	0,3
2007	191.558	27,9	3,4	49,6	18,7	0,4
2008	198.418	29,1	3,8	49,7	16,8	0,6
2009	194.813	28,6	2,5	49,3	18,5	1,2
2010	211.208	26,1	1,0	46,5	24,5	1,9
2011	229.395	28,8	0,4	45,4	22,8	2,6
2012	239.497	28,4	0,7	43,6	24,2	3,1
2013	240.154	26,6	0,7	43,8	24,7	4,2
2014	251.963	30,2	0,9	47,9	16,1	4,9
2015	261.783	29,1	0,9	37,9	25,6	6,5
2016	274.408	33,7	0,7	32,5	24,5	8,6

Not: www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=1578 sayfasından erişilmiştir.

Ülkemizin enerji temin durumunu ve enerji potansiyeli enerji kaynaklarına göre incelemek konunun daha anlaşılır olmasında etkili olacaktır.

3.11.1. Fosil Enerji Kaynakları

Türkiye fosil enerji kaynakları olan petrol, doğalgaz, kömür ve asfaltit rezervi yönünden büyük bir rezerve sahip değildir. Ancak linyit rezervi bakımından kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeydedir (Yılmaz, 2016,s.376).

Ülkemizde, petrol sondaj ve rezerv tespit çalışmaları Osmanlı dönemine dayanmaktadır. Osmanlı Devletinin son dönemlerinde İskenderun, Trakya ve Musul civarında ağırlık kazanan petrol arama çalışmaları, Cumhuriyetin ilanından sonra Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne kaydırılmış ve 1940 yılında Raman 1 kuyusunda petrol bulunmuştur (Doğanay'dan aktaran Yılmaz, 2012, s.39). 2012 yılına kadar artış gösteren petrol üretimi, 1991 yılında 4,4 milyon ton iken 2012 yılında 2,3 milyon tona kadar düşmüştür (Yılmaz, 2012. s.39). Türkiye petrol ihtiyacının büyük kısmını ithalat yoluyla karşılamaktadır ve bu durum dışa bağımlılığımızı artırmaktadır. Petrol ithalatında, İran, Irak, Rusya, Sudi Arabistan, Kazakistan gibi çevre ülkeler ilk sırada yer almaktadır.

Türkiye Konumu itibariyle Dünya petrol ve doğalgaz rezervinin yaklaşık %70'lik kısmına ev sahipliği yapan, Ortadoğu ve Hazar havzası ile petrol tüketimi açısından önemli bir yeri olan Avrupa arasında doğal bir enerji pazarı olması yönünde bir çok projede yer almaktadır (Enerji Bakanlığı, 2018). Bu durum Türkiye'nin bölgede ki önemini artırmaktadır.

Ülkemizde petrol, İzmir (Aliaga), İzmit (İpraş), Kırıkkale (Orta Anadolu), Mersin (Ataş) ve Batman'da yer alan petrol rafinerilerinde işlenmektedir.

Günümüzde artan enerji ihtiyacı petrolün ardından doğalgazında önemini artırmıştır. Gelişen teknoloji ile doğalgazın kullanılabilir hale gelmesi, doğalgazın kullanım alanını çeşitlendirmiştir. Ülkemiz doğalgaz ihtiyacını büyük oranda ithalat yoluyla karşılamaktadır. Başlıca ithalatımızı karşıladığımız ülkeler; Rusya, İran, Azerbaycan, Nijerya, Cezayir ve Türkmenistan'dır, Nijerya ve Cezayir gibi ülkelere daha çok sıvılaştırılmış doğalgaz ithalatı yapılmaktadır.

Doğalgaz ülkemizde daha çok petrol sahalarında bulunmaktadır. Trakya (Hamitabad), Siirt, Batman civarı, Tekirdağ (Marmara Ereğlisi açıkları), Karadeniz şelf sahası ve Doğu Akdeniz açıklarıdır. Ülkemizde doğalgazın yıllara göre değişmekle beraber %50 den

fazlası, Hamitabad, Ambarlı ve Bursa termik santrallerinde enerji üretiminde kullanılmaktadır (Koca, 2016. s.291).

Sanayi devrimiyle birlikte hızla enerjiye duyulan ihtiyacın artması ilk başlarda kömürün sanayide enerji kaynağı olarak kullanılmasının önünü açmıştır. Kömür madeni günümüzde, elektrik enerjisi üretimi, demir – çelik üretimi, sanayide buhar üretimi gibi alanların yanı sıra konut ısıtmasında da kullanılan önemli bir enerji kaynağıdır. Dünya elektrik üretiminin yaklaşık %40 lık kısmı kömürden karşılanmaktadır (TKİ, 2018).

Türkiye'nin mevcut üretim şartları göz önüne alındığında yaklaşık 170 yıllık kömür rezervi bulunmaktadır. Son yıllarda yapılan çalışmalar neticesinde mevcut kömür rezervimiz 15.5 milyar ton civarındadır. Dünya kömür rezervinin %1.7' lik kısmına tekabül eden bu rezerv miktarının, % 91.6' sını linyit rezervi oluşturmaktadır. Maden kömürü rezervimiz ise toplam rezervin %8.4'ü civarındadır (Ertürk, 2016, s.376). Ülkemizde maden kömürü (Taş Kömürü) 'nün tamamına yakın kısmı Zonguldak ve civarından çıkarılmaktadır. Zonguldak kömür havzasında 1865 'ten günümüze yaklaşık 400 milyon ton üretim yapılmıştır (TKİ, 2018).

Maden kömürü, ülkemizde daha çok elektrik enerjisi üretiminde yararlanılmaktadır. Zonguldak – Çatalağzı, Adana – Yumurtalık, Hatay, İskenderun ve Biga'da kurulan santrallerde maden kömürünün büyük kısmı kullanılmaktadır (Ertürk, 2016, s.376). Ülkemizde maden kömürü üretiminin yanı sıra geniş Linyit yatakları yer almaktadır. Türkiye enerji üretiminde Linyit madeni önemli bir yere sahiptir.

Ülkemizde rezerv olarak tespit edilen en önemli linyit yatak sahası, Afşin – Elbistan'dır. Ayrıca ülkemizde Nallıhan, Beypazarı, Seyitömer, Tunçbilek, Soma, Yatağan, Tavşanlı ve Kangal diğer önemli yataklardır.(Koca, 2016,S.290). Linyit yatakları ülkemizde geniş bir yayılım alanına sahiptir. Özellikle Ege Bölgesi'nde geniş linyit yatakları yer almaktadır. Ülkemizde linyitle çalışan termik santraller sayesinde, elektrik enerjisi üretilmektedir.

Ülkemizde daha çok Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Şırnak ve Silopi çevresinde rezerve sahip olan asfaltit, yüksek kalori değerine sahip bir enerji kaynağıdır. Rezervin işlendiği sahalarda konut ısıtmalarında kullanılan asfaltit çıkarıldığı sahalarda konut ısıtmasında kullanılan bir petrol yan ürünüdür. Türkiye'de; toplam 1,6 milyar ton civarında rezerv bulunur (Yılmaz. 2016, s.379).

3.11.2. Nükleer Enerji

Nükleer enerji, *“bazı radyoaktif elementlerin atom çekirdekleri düzeyindeki parçalanma reaksiyonlarından meydana gelen bir enerji türüdür”* (Polat ve Ergün, 2012, s.2). Fosil yakıtların rezervinin gün geçtikçe azalması ve zamanla tükenecek olması, insanları farklı enerji kaynakları arayışına itmiştir. Bu alternatif enerji kaynağı arayışlarından biride geniş bir kullanım alanına sahip olan nükleer enerji olmuştur. Günümüzde birçok ülkede nükleer santraller vasıtasıyla enerji üretimi gerçekleştirilmektedir. Günümüzde nükleer enerji üretiminde daha çok uranyum ve toryum madeni kullanılmaktadır. Nükleer kaynaklar, enerji üretiminin yanı sıra tıp ve silah üretimi başta olmak üzere bir çok alanda kullanılmaktadır.

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'na göre 2018 yılı itibariyle dünya üzerinde 31 ülkede 450 adet aktif nükleer reaktör bulunmaktadır ve 18 ülkede 59 nükleer santral inşası da devam etmektedir. Dünya üzerinde en fazla nükleer santrale sahip olan ABD'de 99 nükleer reaktör bulunmaktadır. Bu reaktörler ABD elektrik üretiminin günümüzde %20 civarındaki kısmını karşılamaktadır. Bunu yanısıra Rusya'da 37 adet, Çin Halk Cumhuriyeti'nde 39 adet nükleer santral bulunmaktadır. Nükleer santraller Fransa'da 58 adet nükleer reaktör elektrik üretiminin %72'sini karşılamaktadır (nepud.enerji.gov.tr)

Dünya üzerinde ki bu rakamlara rağmen ülkemizde hali hazırda aktif nükleer reaktör bulunmamaktadır. Türkiye ile Rusya arasında 2010 yılında imzalanan anlaşma ile yapımı planlanan ve 17.11.2017 tarihinde 1 no'lu reaktörün reaktör temel kazısı, sondaj çalışmaları ve temel altı beton dökülmesi işlemleri tamamlanan ve halen yapım aşamasında olan 4800 MW gücünde Mersin – Akkuyu nükleer reaktörü tamamlandığında ülkemizin ilk nükleer güç santrali olacaktır. Akkuyu Nükleer Santralinin 2023 yılında faaliyete geçmesi ve enerji üretmeye başlaması planlanmaktadır. 2013 yılında Japonya ile imzalanan anlaşma ile Sinop iline Nükleer Santral kurulması planlanmaktadır. Sinop'a kurulacak 4 reaktörden toplam kapasitesinin, 4480 MW gücünde, Akkuyu Nükleer Güç santralinin ise toplam gücünün 4800 MW olması öngörülmektedir (Enerji Bakanlığı, 2018).

Ülkemizde, zaman zaman bazı sivil toplum kuruluşları tarafından, nükleer santral Türkiye'de nükleer santral tesis edilmesine karşı daha çok çevreci nedenlerle eylemler gerçekleştirilmektedir. Ancak 26 Nisan 1986'da Ukrayna bulunan Çernobil Nükleer Santralinde 4. Reaktörde meydana gelen patlama sonrası radyoaktif etki Karadeniz Bölgesi'ni de etkilemişti. Görülüyor ki çevremizde oluşacak bir nükleer felaket ülkemizi

de etkilemektedir. Ermenistan'da Metmazor, Bulgaristan'da Kozloduy, İran'da Buşehr, nükleer santralleri çevremizde yer alan önemli santrallerdir. Sınırlarımıza yakın olan bu santrallerde meydana gelecek bir kaza ülkemizin için önemli bir tehdit unsuru olacaktır. Çevresinde ki hemen hemen her komşusunda nükleer santral bulunan ülkemizde, enerji temini ve çevre ülkeler arasında gücünün ve stratejik öneminin artması için Nükleer Santral kurulması ve enerji üretiminin sağlanması büyük öneme sahiptir. Ülkemizin gerekli güvenlik önemlerini alarak inşa edeceği nükleer santraller ülkemizin gelecek enerji ihtiyacının karşılanması ve nükleer güç sahibi olması açısından da stratejik öneme sahiptir. Yapımı devam eden Mersin Akkuyu Nükleer Santralinin, hızla tamamlanıp, enerji üretimine geçmesi bölgesel güç olma yolunda ilerleyen ülkemizin, gerek ulusal güvenliği gerekse de stratejik önemi açısından önemlidir.

3.11.3. Yenilenebilir Enerji Kaynakları

Fosil enerji kaynaklarının hızla tükenir olması ve çevreye verdiği olumsuz ekolojik etkiler nedeniyle yenilenebilir enerji kaynaklarının önemini artırmıştır. Yenilenebilir enerjinin temel kaynağı; Güneş, rüzgar, su, jeotermal ve biokütle enerjisidir. Türkiye fosil enerji kaynakları yönünden yetersiz olmasına rağmen, yenilenebilir enerji kaynakları bakımından elverişli bir yapıya sahiptir (Yılmaz, 2016, s.382).

Şekil 3. 8.Yenilenebilir Kaynaklarından Üretilen Elektrik Enerjisi Miktarları ve Toplam

Üretime Katkısı <http://www.yegm.gov.tr/yenilenebilir.aspx> sayfasından erişilmiştir

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı; Yenilenebilir enerji kaynakların da 2023 yılına kadar;

- 36000 MW olan Hidroelektrik potansiyelimizin tamamını kullanmayı,
- Rüzgar enerjisi santrallerinde 20.000 MW,
- Jeotermal santrallerde 600 MW,
- Güneş enerjisi santrallerinde 600 MW kurulu güce ulaşmayı ve
- Elektrik arzındaki yenilenebilir enerji payını % 30'un üzerine çıkarmayı hedeflemektedir (YGEM, 2018)

Ülkemizde; Hidrolik enerji, rüzgar enerjisi, güneş enerjisi, jeotermal enerji ve biyokütle enerji, halihazırda elektrik enerjisi kullanımında yararlanılan yenilenebilir enerji kaynaklarıdır.

Temiz ve doğal bir enerji kaynağı olan rüzgardan, rüzgar türbinleri sayesinde elektrik üretimi sağlanmaktadır. Ülkemizde Elektrik İşleri Etüt İdaresi (EİE) tarafından 2006 yılında bölgelerin rüzgar enerjisinde farklılıklarını belirlemek ve Türkiye'nin rüzgar potansiyelini belirlemek için Türkiye Rüzgar Potansiyeli Atlası (REPA) hazırlanmıştır. Çalışma sonucunda, Ege ve Marmara kıyılarının en iyi potansiyele sahip olduğu belirlenmiştir (Yılmaz. 2016, s.384). Türkiye Rüzgar Potansiyeli Atlası çalışmalarına göre rüzgâr enerjisi potansiyeli 48.000 MW' tır.. Bu potansiyel, Türkiye yüz ölçümünün %1,30'una denk gelmektedir (Enerji Bakanlığı, 2018).

Yenilenebilir enerji kaynakları içerisinde dünya üzerinde yaygın olarak kullanılan hidrolojik enerji yönünden ülkemizde zengin bir potansiyeli sahiptir. Hidrolik enerji sayesinde ülkemiz elektrik üretiminin bir bölümü karşılanmaktadır. Türkiye'nin teknik olarak değerlendirilebilir hidroelektrik potansiyeli dünya teorik potansiyelinin %1,5'i, Avrupa potansiyelinin ise %17,6'sıdır. Ülkemiz bu potansiyeli ile Avrupa ülkeleri içerisinde potansiyel bakımından Türkiye, Rusya'nın ardından en büyük potansiyele sahip ikinci ülke olmasına rağmen gelişim açısından beklenen seviyede değildir (DSİ, 2017). Ülkemizde, 2018 yılı ortası itibariyle, işletmede bulunan 27.912 MW'lık kurulu güce sahip 636 adet HES Türkiye toplam kurulu gücünün %32'sine karşılık gelmektedir (Enerji Bakanlığı, 2018)

Türkiye mutlak konumu itibariyle güneş enerjisi yönünden yüksek bir potansiyele sahiptir. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı tarafından hazırlanan, Türkiye Güneş Enerjisi Potansiyeli Atlasına (GEPA) göre ise Türkiye'nin, yıllık toplam güneşlenme süresi 2.741 saat (günlük ortalama 7,5 saat), yıllık toplam gelen güneş enerjisi 1.527 kWh/m². 'dir.

Ülkemizde 2018 yılının başı itibariyle ile toplam kurulu güneş kolektör alanı yaklaşık 20.000.000 m²'ye ulaştığı ve bu kurulu potansiyel kolektörlerin,, 823.000 TEP (Ton Eşdeğer Petrol) ısı enerjisi ürettiği belirlenmiştir. “ 2018 Haziran ayı sonu itibarıyla ülkemizde lisanssız 4.703 MW, lisanslı 23 MW olmak üzere toplam PV güneş enerjisi santrali kurulu gücü 4.726 MW'tır. ” (Enerji Bakanlığı, 2018).

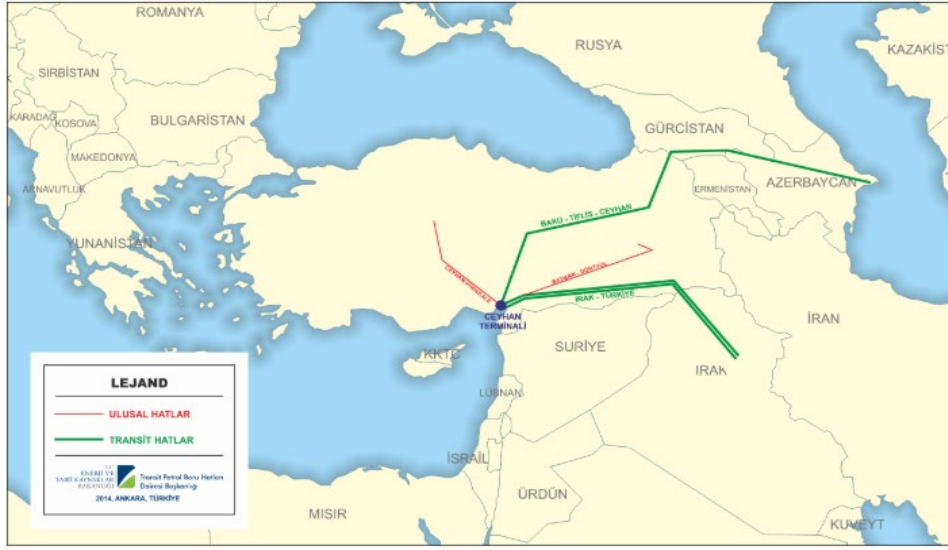
Türkiye, jeotermal enerji potansiyeli yüksek bir ülkedir. Ülkemizde jeotermal enerjinin potansiyeli oluşturan alanlar genel olarak Ege Bölgesi'nde bulunmaktadır. Türkiye'de jeotermal potansiyellerin, %78'i Batı Anadolu'da, %9'u İç Anadolu'da, %7'si Marmara Bölgesinde, %5'i Doğu Anadolu'da ve %1'i diğer bölgelerde yer almaktadır. Jeotermal kaynaklarımızın yalnızca %10'luk kısmı enerji üretiminde kullanılırken, %90 lık kısımda daha çok ısıtma ve termal turizm alanlarında kullanılmaktadır (Enerji Bakanlığı, 2019). Türkiye 31,500 mw jeotermal enerji potansiyeline sahiptir. Sahip olduğu bu potansiyelin elektrik enerjisi üretiminde kullanılması halinde 20 milyar Kwh enerji temin edebilecektir. (Koca, 2016, s.294).

Kaynağını daha çok bitkilerden alan biyokütlesel enerji temininde ayrıca yosunlar, denizdeki algler, hayvan dışkıları, gübre ve sanayi atıkları, organik çöpler (meyve ve sebze artıkları) önemli kaynakları oluşturmaktadır. Biyokütlesel enerji, tükenmez bir kaynak olması, her yerde elde edilebilmesi, özellikle kırsal alanlar için sosyo-ekonomik gelişmelere yardımcı olması nedeniyle uygun ve önemli bir enerji kaynağı olarak görülmektedir (YEGM, 2019).

Türkiye'de her geçen yıl yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik enerjisi üretimine yönelik kurulu tesis sayısı giderek artmaktadır. Kurulu tesis sayısının artması, yerli kaynaklarla elektrik enerjisi üretim miktarını da artırmıştır. 2017 yılında Yenilenebilir enerji kaynaklarının, ülkemiz toplam elektrik enerjisi üretiminde ki payı %30 lar civarında olmuştur.

3.11.4. Türkiye’de Enerji Nakli ve Boru Hattı Taşımacılığı

Sanayi devrimiyle birlikte başlayan enerji kaynaklarına olan talep, gelişen teknolojiyle her geçen gün daha da artmıştır. Başta fosil yakıtlar olmak üzere zamanla alternatif enerji kaynakları kullanılmaya başlamıştır. İlk başlarda kömür madeninin dolaylı yollardan enerji kaynağı olarak kullandığı motorlar zamanla yerlerini petrol ve doğalgaza bırakmıştır.

Şekil 3. 9. Türkiye’de Petrol Boru Hatları Haritası. <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol-Boru-Hatlari> sayfasından erişilmiştir.

Şekil 3. 10. Türkiye’de Doğalgaz Boru Hatları Haritası. <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol-Boru-Hatlari> sayfasından erişilmiştir.

Günümüzde dünya üzerinde enerji talebine olan ihtiyaç çok fazladır. Özellikle taşımacılık ve sanayide kullanılan petrol bu kaynakların başında gelmektedir. Türkiye coğrafi konumu gereği, petrol yönünden zengin ülkelere komşudur. Bu ülkelerden çıkartılan petrol ve doğalgaz diğer ülkelere taşınırken, boru hatları kullanılmaktadır.

Tablo 3

Türkiye’de Faal ve Proje Halinde ki Petrol , Doğalgaz Boru Hatları

Adı	Taşınan Malzeme	Kaynak Ülke
Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı	Ham Petrol	Irak
Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı (Btc)	Ham Petrol	Azerbaycan, Kazakistan, Tükmenistan (Hazar Petrolleri)
Rusya – Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı (Batı Hattı)	Doğal Gaz	Rusya
Mavi Akım Gaz Boru Hattı	Doğal Gaz	Rusya
Doğu Anadolu Doğal Gaz Ana İletim Hattı (İran – Türkiye)	Doğal Gaz	İran
Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı (Bte)	Doğal Gaz	Azerbaycan
Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Enterkonneksiyonu (Itg)	Doğal Gaz	Türkiye
Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (Tanap) Projesi	Doğal Gaz	Azerbaycan
Türk akım Gaz Boru Hattı Projesi (PROJE)	Doğal Gaz	Rusya

Not: Enerji Bakanlığı, 2018 verilerine göre uyarlanmıştır,

Türkiye Ortadoğu ve Kafkasya’da ki petrol kaynaklarının naklinde önemli bir paya sahiptir. Petrol boru hatlarının Türkiye’den geçmesi ekonomik getirinin yanı sıra Türkiye’nin jeopolitik önemini de artırmaktadır. Günümüzde Türkiye üzerinden geçen birçok boru hattı olduğu gibi proje aşamasında da bir çok boru hattı bulunmaktadır.

3.11.5. Türkiye’de Enerji Kaynakları ve Ulusal Güvenlik İlişkisi

Dünya üzerinde; gün geçtikçe gelişen sanayi, artan teknoloji, hızlı nüfus artışı, yaşam standartlarının yükselmesi ve temel ihtiyaçlarının karşılanması gibi hayatın her alanında enerjiye olan ihtiyaç artmaktadır. Artan bu talebi, ülkelerin kendi imkanlarıyla karşılayamaması veya ülkelerin kendi enerji kaynağı rezervlerini kullanmak yerine başka ülkelere ait kaynakları kullanmak istemesi, güçlü devletlerin enerjiye ulaşmak için rekabet oluşturmalarına yol açmaktadır. Enerji kaynaklarına olan ihtiyacı yüksek olan ülkeler, başta Ortadoğu olmak üzere birçok coğrafi mekanda ki topraklarda çeşitli nedenlerle yerleşip bu sahaların enerji kaynaklarını işlemekte, ve ticari gelir elde etmektedir. Bu durum dünya üzerinde bir çok ülkede meydana gelen iç karışıklıkların ve sömürgeciliğin temel nedenlerinden biri olarak tarih boyunca olagelmıştır. Özellikle Ortadoğu’da ve güney komşularımızda uzun yıllardır süregelen iç karışıklıkların temelinde enerji kaynaklarına hakim olmak isteyen devletlerin payı bulunmaktadır.

Türkiye konumu gereği, özellikle petrol ve doğalgaz gibi tükenebilir enerji kaynakları yönünden zengin ülkelere komşu olması önemli bir avantajken, bu ülkelerin hammaddeleri üzerinde söz sahibi olmak isteyen devletlerin bölgede ki istikrar bozucu faaliyetlerinden, dolaylı veya doğrudan etkilenmesi önemli bir coğrafi dezavantajdır. Bu aşamada ülkemizin bir yandan her ne kadar farklı isimlerle anılsa da kökeninde enerji kaynakları hakimiyeti ve ekonomik nedenler olan, komşularında ki bu kaos ortamdan en az şekilde etkilenirken, çevresinde ki enerji kaynaklarından da en üst düzeyde yararlanmalıdır. Petrol ve doğalgaz rezervi yönünden zengin olmayan Türkiye’nin, konumsal avantajlarını kullanarak enerji kaynaklarının boru hatları ile nakli yönünde ki çalışmaları, aynı zamanda uluslararası alanda güvenliğini de güçlendiren bir unsur olacaktır. Türkiye çevresine göre güvenli enerji naklinde Dünya üzerinde önemli bir aktör haline gelmiştir. Bu durum ülkemizi bir enerji koridoru haline getirmektedir.

Enerji günümüzde hayatın her aşamasında etkili olan bir güçtür. Türkiye’nin de artan nüfusu, gelişen sanayisi, yaşam şartlarındaki değişiklikler ve teknolojinin gelişmesi enerjiye olan talebini de arttırmaktadır. Ülkemizde enerji arz ve güvenliğinin güçlendirilmesi, yerli ve yenilenebilir doğal enerji kaynaklarının kullanılması ve öngörülebilir piyasa koşullarının oluşturulması temeline dayanan’’ Milli Enerji ve Maden Politikası’’ benimsenmiştir (Enerji Bakanlığı, 2018).

Özellikle enerjide dışa bağımlılığın azaltılması ve milli kaynaklarla enerjinin üretilmesi Türkiye'nin ekonomisi ve ulusal güvenliği açısından önemlidir.

Türkiye'nin enerji politikalarının temelini, enerji arz güvenliği oluşturmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı, enerji arz güvenliğini, “Enerji kaynaklarının satın alınabilir bir fiyattan kesintisiz bir şekilde ulaşılabilirliği” şeklinde tanımlamaktadır (Peker, 2015. s.766). Bu nedenle enerjinin temininde olası siyasi nedenler veya devletlerin çıkar çatışmalarından etkilenmesi için enerji üretiminde milli kaynaklar büyük öneme sahiptir. Nitekim Rusya ve İran'la meydana gelen her türlü siyasi sıkıntıda ülkemize aktarılan doğalgaz'ın kesilmesi gündeme gelmektedir. Bu durum enerji güvenliğimizi tehdit etmektedir.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Türkiye'de enerji arz güvenliğinin hedeflerine ulaşması için birtakım stratejiler belirlemiştir. Bu stratejiler;

- Enerjide yerli ve yenilenebilir temiz enerji kaynaklarına yönelmek ve öncelik verilmesi,
- Arge çalışmalarında ve enerji teknolojileri yerli kaynakları ön planda tutmak ve istihdamı artırmak
- Enerji ithalatında çeşitli alternatif kaynak ve güzergâh sağlamak,
- Enerji piyasasında gerekli düzenlemeleri yapmak ve enerji verimliliğinin artırılmasını sağlamak
- Nükleer enerjinin de enerji kaynaklarımız arasına eklemeyi hedeflenmektedir (Yıldırım. 2017. s. 37).

Günümüzde yaygın olarak enerji temininde kullanılan birincil fosil kaynaklar yönünden yetersiz olan ülkemizde; enerjinin elde edilebilmesi için, Nükleer enerji ve yenilebilir enerji kaynaklarından elde edilecek enerji petrol ve doğalgaz da dışa olan bağımlılığı azaltacaktır. Bu sayede enerji ithalatına harcanan giderlerin ekonomik yükü azalırken, yerli imkanlarla sağlanan enerjinin arzının herhangi bir durumda kesintiye uğramasının önüne geçilecektir.

Ülkelerin ulusal güvenliğinin sağlanmasında; askeri, mali, siyasi unsurların yanı sıra çevresel faktörlerde büyük öneme sahiptir. Özellikle devletin temel unsurlarında olan insanın yaşamının sürdürülebilirliği, gıda temini, temiz su temini gibi özellikler ulusal

güvenlik açısından önemlidir. Aksi durumda dışa bağımlılığın artması beraberinde güvenlik tehditlerini de getirebilmektedir. Bu nedenle kendi ekolojik çevresinin korunması, temiz ve sağlıklı gıda temini için kirlenmemiş toprakların varlığı, sağlık açısından temiz atmosferik koşulların, tesis edilmesinde yenilenebilir enerji kaynaklarının etkisi ve önemi büyüktür.

Özellikle yenilenebilir enerji kaynakları potansiyeli açısından zengin olan Türkiye, bu kaynakları yetirince kullanması halinde, bir yandan enerjinin ucuza teminin sağlarken bir yandan da çevre güvenliğini ve ekolojik riskleri en aza indirmiş olacaktır. Yeni kurulacak tesislerle birlikte yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik enerjisi üretiminin artması, Türkiye'nin ekonomik gelirini artırırken, ithalatın oluşturduğu ekonomik gider ve dışa bağımlılığı azaltacaktır.

Yenilebilir enerji kaynakların yaygınlaşması, başta hava, su ve toprak kirliliği gibi ekolojik risklerinde azalmasını da sağlayacaktır.

3.12. Türkiye’de Sanayi ve Ulusal Güvenlik İlişkisi

Bir ülkenin ulusal güvenliğinin sağlanmasında ekonomik güç ve teknoloji büyük öneme sahiptir. Ülkelerin var olan sanayi kuruluşlarının ekonomik ve teknolojik gelişimde ki payı diğer coğrafi unsurlara göre daha güçlüdür. Bir ülkenin gelişmiş sanayisi ülke kalkınmasında öncelikli rol üstlenmektedir. Ancak sanayinin hammaddesini oluşturan maddelerinde yerli imkanlarla sağlandığı ülkelerde sanayinin ekonomiye katkısı daha yüksektir. Nitekim iki dünya savaşından da mağlup ayrılan Almanya'nın kısa zamanda Dünya'nın en güçlü sanayilerinden birine sahip olmasında, zengin maden yataklarına sahip olması ve hammadde teminini kendi öz kaynaklarından sağlamasıdır. Ülkelerin ulusal güvenliklerin temininde sanayinin ekonomik gücünün yanı sıra, savunma sanayinin gelişmesi önemlidir. Bu sanayi ülkelere kolu ekonomik getiriden daha çok, silah ve askeri savunma gereçleri imalatıyla katkıda bulunmaktadır. Ülkemiz de ise sanayi, cumhuriyetin ilanı ile millileşme ve gelişme sürecine girmiştir. Ancak sanayimiz daha çok inşaat ve tarım sektörüne yönelik unsurlar açısından yoğunluk göstermektedir. Ülkemizde elektronik, otomobil, uçak ve uzay sanayi henüz istenen düzeyde gelişmemiştir. Elektronik ve otomotiv sanayimiz daha çok montaj sanayi şeklinde gelişmektedir. Ancak savunma sanayinde son yıllarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Savunma sanayi ülkelerin güvenliğinin temin ve bekasında ki etkisi önemlidir. Nitekim 1.Dünya savaşında savunma sanayimizin geri kalmışlığının sıkıntısı yaşanmıştır. 1990 yıllardan itibaren hızlanan sanayileşme, günümüzde de teknolojinin daha etkin kullanımıyla hızla gelişmektedir. Giderek milli üretimin ön plana çıktığı ülkemizde, son yıllarda özellikle savunma sanayi büyük gelişmeler kaydetmiştir. Tamamlanan ve proje aşamasında olan, gemi, denizaltı, helikopter, İHA ve milli üretim savunma teçhizatları ülkemizin dışa bağımlılığını azaltmaktadır. Savunma kaynaklarını hızla millileşmesi, olası bir ambargo veya kaos ortamında ülkemizin tehdidi daha rahat bertaraf etmesini sağlayacak ve ulusal güvenliğin tesisini sağlamlaştıracaktır. Savunma sanayinin yanı sıra; gıda, ilaç ve demir-çelik sanayi başta olmak üzere, günümüz teknolojisini kullanan sanayi tesislerin kurulması ulusal güvenliğin tesisi açısından önemlidir.

Türkiye konumu itibariyle, gerek Ortadoğu, gerek Kafkaslar ve gerekse de Balkanlar'da siyasal yönden güçlü, caydırıcılığı yüksek ve söz sahibi bir ülke olmasında, sanayi ve ticaret alanında göstereceği çalışmalarla yakın çevresinden başlayarak, zamanla dünyanın önemli finans ve güç merkezlerinden biri olacaktır (Doğan, 2013, s.230).

3.13. Türkiye’de Ticaret ve Ulusal Güvenlik İlişkisi

Gelir elde etmek amacıyla, mal alıp satma faaliyetine ticaret denir. Ticari işlemler iç pazara yönelik ise iç ticaret, dış pazara yönelik ise dış ticaret olarak adlandırılır. Alınan ürünler ithalat kapsamında değerlendirilirken, dışa satılan ürünler ihracat olarak ele alınmaktadır. Bir ülkenin tarım, hayvancılık, madencilik ve sanayileşme durumları gibi coğrafi potansiyelleri o ülkenin ithalat ve ihracat hacmini doğrudan etkilemektedir (Yaşar, 2014,s.391). Türkiye’nin coğrafi potansiyelleri ithalat ve ihracatını etkilemektedir.

Türkiye iç ticarete konu olan ürünler; tarım ve hayvancılık ürünleri, orman, deniz, sanayi ürünleri, enerji kaynakları ve madenler, taş ve toprağa dayalı ürünlerdir (Kanat, 2016, s.494). Büyükşehirler iç ticarete önemli bir paya sahiptir.

Konum itibariyle Asya ve Avrupa arasında gelişen ticaretin kavşak noktası üzerinde bulunan Türkiye, dünya transit ticaret taşımacılığı açısından önemli bir konuma sahiptir. Türkiye ithalatında enerji kaynakları ve sanayi ürünleri önemli bir paya sahiptir. Enerji kaynakları ithalatı daha çok; Rusya, İran, Irak, Azerbaycan gibi ülkelere yapılmaktadır. Sanayi ürünleri ithalatında ise; motorlu taşıtlar, çeşitli makinalar, demir – çelik, plastik

mamulleri, kıymetli taşlar, eczacılık ürünleri ve organik kimyasal ürünler ön plandadır (Kanat, 2016, s.500).

Ticari faaliyetler ülkeler arası ilişkilerin gelişmesinde önemli bir aktördür. Günümüzde yurtdışına yapılan her siyasi ziyarette aynı zamanda iş anlaşmaları yapılmaktadır. Türkiye'nin dış ticaretinde taraf olduğu uluslararası anlaşmalar önemlidir. Ticari faaliyetler tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de ülkeler arasında sıkı dostluk bağlarının kurulmasının yanı sıra ekonomik gelir sağlaması yönünden de önemlidir. Aynı zamanda büyük ticari faaliyetleri bulunan ülkeler arasında ticari ortaklık gelişmektedir. Bu durum gerek ekonomik açıdan ulusal güvenliğin tesis edilmesi, gerekse de ülkeler arasında ki önemin artması açısından önemlidir. Yüksek getirili ticari ilişkiler ülkeleri birbirileri için vazgeçilmez kılmakta, çoğu zaman uluslararası alanda birlikte hareket etme zorunluluğunu doğurmaktadır.

Tarih boyu ülkeler arası ilişkilerin gelişmesinde etkili olan ticari faaliyetler günümüzde de aynı önemini korumaktadır. Ticari faaliyetlerden elde edilen gelir ülke ekonomisini sağlamlaştırırken dolaylı olarak milli güvenliğe de etki etmektedir. Nitekim herhangi bir ülke ile meydana gelen olası bir siyasi krizde ilk önce iki ülke arasındaki ticaret hacmi gündemde gelmektedir. Bazen de ülkelerin dış ticaretine 3. Bir ülkenin müdahalesi ile ambargo söz konusu olmaktadır. Günümüzde ABD tarafından İran'a enerji kaynakları satışında uygulanan ambargonun kapsamının genişletilmesi ve ülkemizin İran'dan ürün alınmama zorlanması ülkemiz açısından olumsuz bir durumdur. Dış ticarete bu gibi durumların yaşanmaması için dışa bağımlı ekonomi yerine milli kaynaklarla üretim büyük öneme sahiptir. Türkiye'nin son yıllarda yakın komşuları ile geliştirdiği ticari ilişkiler, siyasi anlamda da yakınlaşmayı sağlamıştır. Nitekim çevremizde iki büyük güç olan Rusya ve İran ile gelişen ticari ilişkiler siyaset alanında da kendini göstermiştir. Bu durum Türkiye'nin ve diğer devletlerin kendi güvenliklerinin yanı sıra, bölgesel güvenliği de yakından etkilemektedir.

3.14. Türkiye'de Turizm ve Ulusal Güvenlik İlişkisi

Turizm, dünya üzerinde farklı milletler arasındaki iletişimin gelişmesi, dünya barışının sağlanması, toplumsal huzurun ve ekonomik getiri değerlerinin yanı sıra, ülkeler arası güven ortamının oluşmasında önemli bir etkiye sahiptir. Turizm faaliyetlerinin devamlılığı ve sağlıklı bir şekilde gelişmesi öncelikle istikrar ortamına bağlıdır. Çevre ülkeleri de

meydana gelen kaos ortamı veya turizm potansiyeline sahip ülke içerisinde ki toplumsal olumsuzluklar turizmi yakından etkiler (Şenol ve Turdumanbetov, 2014, s.98). Nitekim lkemizde yakın tarihte meydana gelen ve ülkemize yönelik terör tehdidi oluşturan karışıklıklarla, büyük şehirlerimizde meydana gelen bombalı saldırı olayları ve 2017 yılında Rus Uçağının düşürülmesi ülkemiz turizmini o yıllarda olumsuz etkilemiştir.

Türkiye sahip olduğu jeomorfolojik çeşitlilik ve iklim özellikleri ile turizm alanında farklı potansiyellere sahiptir. Ülkemizde yılın her döneminde turizm faaliyetlerinin yapılabilmesi için uygun turizm seçenekleri bulunmaktadır. Öncellikle deniz turizmi başta olmak üzere, kış turizmi ve sağlık turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Tüm bunların yanı sıra birçok medeniyete ev sahipliği yapan Türkiye’de, bu medeniyetlere ait kalıntılar ile kültür turizmi alanında da yüksek bir potansiyel bulunmaktadır. Türkiye’nin var olan doğal ve kültürel potansiyelleri gerek ülkemizin tanıtımı gerekse de ekonomik gelirin artması açısında önemlidir. Özellikle turizm faaliyetleri sayesinde geldikleri ülkenin kültür yapısı ve halkın genel tutumuna yakından görme imkanı bulan insanlar, daha önce turist olarak gittikleri ülkelerle ilgili uluslar arası alanda çıkan olumsuz haberlere daha önyargısız yaklaşabilmektedir. Bu noktada ülkemize gelen turistlerin en iyi şekilde ağırlanması ve turistlere yönelik herhangi bir asayiş olayının gelişmemesi Türkiye’nin uluslararası alanda prestijini artırırken, Uluslararası alanda Türkiye aleyhine yapılan Türkiye’nin imajını zedeleyecek haberlere olan güveni azaltacaktır.

BÖLÜM IV

LİSE COĞRAFYA ÖĞRETİM PROGRAMINDA ULUSAL GÜVENLİK

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte her alanda olan inkılap hareketleri, eğitim alanında da etkili olmuştur. 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat kanunu ile eğitim ve öğretim alanında düzenlemeler gidilmiş ve öğretim programlarında Cumhuriyet rejiminin önemi ve benimsenmesi ön planda olmuştur. Tevhid- i Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ders programları 1924-1930 yılları arasında yapılmıştır. Milli vurguların ön planda olduğu, bu programlarda Cumhuriyet rejiminin değerleri ön plana çıkarılmıştır (Taş, 2005, s.315). Daha sonraki yıllarda 1941, 1957, 1973, 1983-1992, 2005 yıllarında coğrafya öğretim programında değişiklikler yapılmıştır. 2005 yılından itibaren yapılandırmacı yaklaşımın etkisiyle, öğrenci merkezli öğretim sürecine geçilmiştir.

Coğrafya, bir toplumda yaşayan insanların yaşadığı alanı tanıması özelliklerini bilmesi açısından önemlidir. Coğrafya insanlara kültürel, milli bir benlik kazandırmasının yanı sıra bireylerin ülke sevgisi, bilincini artırır (Akınoğlu, 2006, s. 27). Milli kimlik ve bilinci artan birey ülkesinin coğrafi potansiyellerinin farkına daha fazla varır. Bu durum bireye coğrafi farkındalık sağlayarak coğrafi unsurların ülkenin ulusal güvenliğine olan etkisini daha iyi anlamasını sağlayabilir. Coğrafya gerek fiziki gerekse de beşeri ve ekonomik unsurları ele aldığı alt dalları ile milli bilincin oluşmasına katkı sağlar. Coğrafya ile Ulusal güvenlik arasındaki ilişkinin anlaşılmasında sadece ülkenin kendi coğrafi potansiyellerini bilmenin yanı sıra çevre ülkelerinde coğrafi özelliklerini bilmek önemlidir. Bu alanda Siyasi Coğrafya ön plana çıkmaktadır. Siyasi coğrafya dalında, *‘Türkiye'nin komşularına, komşularıyla olan ilişkilerine, komşu devletlerin ve diğer büyük güçlerin Türkiye*

üzerindeki etkilerine yer verilir. Bunlar insanlarda yurttaşlık kimliği oluşturur''. Ayrıca Türk Dünyası konuları bireylerde kültürel ve yurttaşlık kimliği oluşturmada etkilidir (Akınoğlu, 2006, s. 28) Bu aşamada coğrafya eğitimi, bireyin kültürel kimlik, yurttaşlık bilincinin oluşturulmasında önemlidir. Bireyin, ülkesinin coğrafi potansiyellerinin farkına varıp ulusal güvenliğin tesisinde bu unsurların etkisini daha iyi anlamasının temelinde öncelikle coğrafya eğitimi sayesinde bireyde oluşan kültürel kimlik, yurttaşlık bilinci etkilidir.

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde ifade edilen Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ile Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri esas alınarak hazırlanan Coğrafya Dersi Öğretim Programıyla ilgili bölümünde öğrencilerin bilgi sahibi olmalarının amaçlandığı aşağıda verilen maddeler ülkemizin milli güvenliğinde, coğrafi unsurların etkisini de ön plana çıkarmaktadır. Bu maddeler ile öğrencilerin;

- Yakın çevresinden başlayarak ülkesine ve dünyaya ait mekânsal değerleri anlama ve bu değerlere sahip çıkma bilinci geliştirmesi,
- Doğal ve beşerî sistemlerin yerel ve küresel etkileşim içinde işleyişini anlamlandırması,
- Bölgesel ve küresel düzeyde etkin olan çevresel, kültürel, siyasi ve ekonomik örgütlerin uluslararası ilişkilerdeki rolünü kavraması,
- Coğrafi birikim ve sentez ülkesi olan Türkiye'nin bölgesel ve küresel ilişkiler açısından konum özelliklerini kavrayarak ülkesinin sahip olduğu potansiyelin bilincine varması,
- Coğrafi bilgilere sahip olmanın "vatan bilinci" kazanılmasındaki önemini kavraması,
- Türkiye'nin yeni vizyonuna uygun olarak başta Türkiye ile yakın ilişkisi bulunan bölgeler ve ülkeler olmak üzere dünyadaki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler hakkında bilgi sahibi olması amaçlanmaktadır (MEB, 2018)

Geçmişten günümüze ülkemizde uygulanan coğrafya öğretim programları incelendiğinde coğrafi potansiyellerimizin öğrencilere öğretilmesinin önemi görülmesine rağmen, coğrafi potansiyellerin ulusal güvenlikle ilişkisi üzerinde durulmamıştır.

Günümüzde MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) Coğrafya Öğretim Programı'nda; Lise sınıflarının her kademesinde Ulusal güvenliği ilgilendiren konular yer almasına rağmen, ağırlıklı olarak liselerin 12.Sınıf Coğrafya müfredatında ‘‘Küresel Ortam ve Bölgeler’’ ünitesinde yer alan konular ulusal güvenlik ile daha yakın ilişkilidir. Ancak konuların işlenişi esnasında ilgili konunun ulusal güvenliğe olan etkileri ele alınmamıştır.

Tablo 4

Lise 9 ve 10. Sınıf Müfredatında Ulusal Güvenlik Coğrafi Unsurlar İlişkisinin Anlaşılmasına Yönelik Kazanımlar

Sınıf	Kazanım ve Amaçları
9.Sınıf	9.2.4. Türkiye’deki yerleşim birimlerini idari fonksiyonlarına göre ayırt eder. Türkiye’nin idari yapısı verilirken ülkenin mevcut sınırlar dâhilinde bölünmez bütünlüğüne vurgu yapılır.
10.Sınıf	10.1.11. Türkiye’deki su varlığını verimli kullanmanın ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerini değerlendirir. a) Su kaynakları içinde denizlerimizin potansiyeli ve ülkemiz için önemi üzerinde durulur. b) Su kaynaklarımızın sürdürülebilir kullanımı için bireylere düşen sorumluluklara değinilir 10.2.9. Türkiye’deki göçleri sebep ve sonuçları açısından değerlendirir. a) Cumhuriyet’ten günümüze gerçekleşen iç ve dış göçlerin ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerine yer verilir. b) Türkiye’ye göç etmek zorunda kalan topluluklara karşı saygılı ve paylaşımcı bir tutum sergilemenin gerekliliği vurgulanır

Kaynak: <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=336> (2018). sayfasından erişilmiştir

Tablo 5

Lise 11. Sınıf Müfredatında Ulusal Güvenlik Coğrafi Unsurlar İlişkisinin Anlaşılmasına Yönelik Kazanımlar

Sınıf	Kazanımlar ve Amaçlar
	11.1.4. Su ekosisteminin unsurlarını ve işleyişini açıklar. a) Su döngüsü ve dünyadaki su varlığının doğal sistemlerin işleyişi üzerindeki etkilerine değinilir. b) Ramsar Sözleşmesi'ne vurgu yapılır. c) Türkiye'deki sulak alanların endemik zenginliğinin önemi ve korunmasının gerekliliği üzerinde durulur.
	11.2.12. Türkiye'deki doğal kaynaklar ile ekonomi arasındaki ilişkiyi analiz eder. Türkiye'deki doğal kaynakların ekonomiye yansımalarının, istatistiki veriler ve görsellerden yararlanarak yorumlanması sağlanır.
	11.2.13. Türkiye'de uygulanan ekonomi politikalarını mekânsal etkileri açısından değerlendirir. Cumhuriyet'ten günümüze izlenen ekonomik politikalar içinde mekânsal farklılıkları gidermeye yönelik projeler ve uygulamalar ele alınır.
11.Sınıf	11.2.14. Türkiye ekonomisinin sektörel dağılımından hareketle ülke ekonomisi hakkında çıkarımlarda bulunur. Tarihsel süreçte sektörel değişime yer verilir.
	11.2.16. Tarımın Türkiye ekonomisindeki yerini açıklar. a) Türkiye'de yetiştirilen başlıca tarımsal ürünlerin dağılışına yer verilir. b) Ülkelerin, tarımsal üretimdeki yeterliğinin önemine yer verilir.
	11.2.17. Türkiye'nin madenleri ve enerji kaynaklarının dağılışı açıklar. a) Madenlerin ve enerji kaynaklarının başlıca özelliklerine (rezerv, kullanım alanları vb) yer verilir. b) Madenlerin ve enerji kaynaklarının dağılışının harita üzerinden gösterilmesi sağlanır. c) Ülkemizde yaşanan maden kazalarına değinilerek madenlerde alınması gereken iş sağlığı ve güvenliği önlemlerine yer verilir.

Tablo 5 (devam)

Lise 11. Sınıf Müfredatında Ulusal Güvenlik Coğrafi Unsurlar İlişkisinin Anlaşılmasına Yönelik Kazanımlar

	11.2.18. Türkiye'nin maden ve enerji kaynaklarının etkin kullanımını ülke ekonomisine katkısı açısından değerlendirir.
	11.2.20. Türkiye sanayisini, ülke ekonomisindeki yeri açısından analiz eder. Savunma sanayi alanındaki gelişmelere de yer verilir.
11.Sınıf	11.3.4. Türkiye'nin tarih boyunca medeniyetler merkezi olmasını konumu açısından değerlendirir.
	11.3.6. Ülkeler arası etkileşimde turizm faaliyetlerinin rolünü açıklar.
	11.3.9. Bölgesel ve küresel ölçekteki örgütleri etki alanları açısından değerlendirir. a) Bölgesel ve küresel ölçekteki örgütlerin (AB, BDT, BM, D-8, G-20, İİT, KEİK, NATO, OECD, OPEC) amaçları, işlevleri ve etki alanları itibarıyla tanıtılır. b) Türkiye'nin küresel ve bölgesel ölçekteki siyasi, askeri ve ekonomik örgütlerle ilişkisine yer verilir.

Kaynak: <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=336> (2018). sayfasından erişilmiştir

Tablo 6

Lise 12 Sınıf Müfredatında Ulusal Güvenlik Coğrafi Unsurlar İlişkisinin Anlaşılmasına Yönelik Kazanımlar

Sınıf	Kazanımlar ve Amaçlar
12.Sınıf	12.3.1. Kıtaların ve okyanusların konumsal önemindeki değişimi örneklerle açıklar. Tarihsel süreçte kıtaların ve okyanusların konumsal önemini etkileyen faktörlere ve değişimine yer verilir
	12.3.2. Ülkelerin konumunun bölgesel ve küresel etkilerini değerlendirir.
	12.3.3. Tarihsel süreçte Türkiye'nin jeopolitik konumunu değerlendirir. Kıbrıs'ın, Türkiye'nin jeopolitik konumuna olan etkisine yer verilir.
	12.3.4. Türkiye'nin içinde yer aldığı jeopolitik bölgelerle olan ilişkisini açıklar. Ülkemizin bölgesel ve küresel bağlantılar açısından önemli bir ulaşım merkezi olduğu vurgulanır.
	12.3.5. Türk kültür bölgeleri ile ülkemiz arasındaki tarihî ve kültürel bağları açıklar. Kültür havzamızı oluşturan Türkistan, Kafkasya, Balkanlar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ile ülkemiz arasındaki tarihî ve kültürel etkileşime yer verilir.
	12.3.10. Dünyadaki başlıca enerji nakil hatlarının bölge ve ülkelere etkisini açıklar. Türkiye'nin enerji koridoru olma özelliğine değinilir.
	12.3.11. Ülkeler arasında sorun oluşturan mekânsal unsurları günümüz çatışma alanlarıyla ilişkilendirir. Sınır aşan sular sorunu dünyadan ve Türkiye'den örneklerle ele alınır

Kaynak: <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=336> (2018). sayfasından erişilmiştir

Yukarıda belirtilen ve vatanseverlik değerlerini, kazandırmayı amaçlayan kazanımlar; gerek ülkemiz gerekse de dünya genelinde coğrafi unsurların, ulusal güvenlikle olan ilişkisini ortaya koyması açısından önemli olsa da konuların işlenmesinde ulusal güvenlik

bağlantısının ele alınmamış olması dikkat çekmektedir.12. sınıf ders kitabında daha çok güvenlik yaklaşımı siber güvenlik alanında ele alınmıştır. Bunun yanı sıra yalnızca boğazlar bölümü anlatılırken güvenlik kavramına yer verilmiştir.

Ülkemizin coğrafi potansiyellerinin; güvenliğimiz ve gelişimiz açısından öneminin daha iyi anlaşılabilmesi için; ülkemizin yakın tarihinde meydana gelen siyasi ve sosyal gelişmelerin güvenlik boyutlarının coğrafi yönden ele alınması ülkemizin coğrafi potansiyellerinin ulusal güvenliğe olan etkisinin anlaşılmasında daha etkili olacaktır. Coğrafyaya yeni bir bakış açısı getirerek ulusal güvenlik coğrafya ilişkisinin ünitelerde işlenmesine yönelik öğrenci ve öğretmen görüşlerini içeren çalışmalar yapılmalıdır. Lise düzeyinde, güvenlik coğrafya ilişkisinin anlaşılmasının yanı sıra vatanseverlik değerine katkı sağlayacaktır.

BÖLÜM V

SONUÇ

Türkiye konum özellikleri bakımından Dünya üzerinde önemli bir sahada yer almaktadır. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine yaklaştığı bir alanda yer alan Türkiye, konum özelliği sayesinde; kıtalar arası gelişen her türlü sosyal, siyasal ve iktisadi gelişmelerde etkin olabilmektedir. Türkiye'nin sahip olduğu bu konum özelliği, tarih boyunca da birçok rekabete ve çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapan Anadolu topraklarının stratejik açıdan önemini ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde özellikle Asya ile Avrupa kıtası arasında köprü konumunda yer alan Türkiye, her iki kıtanın da birbirlerine açılan kapısıdır. Özellikle sahip olduğu boğazlar sayesinde kıtalar arası bağlantıda stratejik bir öneme sahiptir.

Türkiye'nin sahip olduğu boğazlar kıtalar arası ulaşım ve bağlantının yanı sıra Dünya deniz ticareti açısından da önemli bir yere sahiptir. Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin, diğer denizler ile bağlantısı bu boğazlar üzerinden sağlanmaktadır. Bu durum Türkiye'nin stratejik önemini artırırken bir yandan da, bölge deniz ticaretinde etkin olan devletlerin ve Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin, üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımada olması denizcilik faaliyetleri ve turizm açısından önemli olmasına rağmen, ülkemizde deniz ticaretinin yeterince gelişmemesi kıyılarımızda yeterince yararlanamadığımız gerçeğini ön plana çıkarmaktadır. Ancak deniz ticaretinde ki olumsuzluk, turizmde yerini olumlu gelişmelere bırakmıştır. Gerek kıyı turizmi gerekse de sahip olduğu yer şekillerinin turizme etkisiyle ekonomik gelir artmaktadır. Ekonomik gelirin yanında ülkemize gelen turistler sayesinde ülkemizin tanıtımı yapılmakta ve uluslararası alanda ülkemiz aleyhine yapılan haberlere olan itibarı azaltılmaktadır. Bu açıdan Türkiye gerek kıyıları gerekse de yer şekilleri açısından turizm için elverişli bir yapıya sahiptir.

Türkiye konum özellikleri olarak Asya ve Avrupa kıtasında toprakları bulunan bir ülkedir. Bu nedenle Asya ve Avrupa kıtasında birçok devletle kara sınırı bulunmaktadır. Doğusunda ve güneyinde nispeten refah seviyesi ve gelişmişlik düzeyi az olan ülkeler ile Batısında Avrupa'ya açılan konumda yer alan kısmen gelişmiş ülkeler arasında köprü konumunda yer alması Türkiye'nin önemini ve güvenliğini etkilemektedir. Özellikle güney komşularımız da uzun yıllardan süregelen kargaşa ortamından kaçarak Avrupa'ya geçmek isteyen göçmenler ülkemizde kaçakçılık oranını artırırken, güvenliğimizi de olumsuz etkilemektedir. Bunun yanı sıra bilhassa Irak sınırımızın sarp ve zorlu yapısı kaçak geçişleri kolaylaştırmakta ve ülkemize yönelik güvenlik tehdidinin artırmaktadır. Bu nedenle ülkemizin özellikle güneydoğu sınırlarında sınır güvenliği ön planda tutmak ulusal güvenliğimiz açısından elzem bir durumdur. Ayrıca sınır komşularımızdan ülkemize yönelen göçlerin kontrol altında tutulması ve belirli bölgelerde veya kurulacak tampon sahalarda iskan ettirilmeleri güvenimiz açısından önemlidir. Bunun yanında doğu sınır komşularımızdan Ermenistan ve batı sınır komşumuz Yunanistan'ın uluslararası alanda her fırsatta Türkiye aleyhine geliştirdiği politikalar ülkemiz açısından olumsuzluk yaratmaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı sınır ülkelerimizle olan dış politikalarımız ve ilişkilerimizde her dönem dikkatli olmamız gerekmektedir. Türkiye ayrıca Orta Asya'da yer alan soydaş devletlerle iyi ilişkiler geliştirmesi strateji ve güvenlik açısından önemlidir.

Türkiye yer şekilleri kısa mesafelerde çeşitlilik gösteren bir ülkedir. Türkiye'nin kuzeyinde ve güneyinde kıyıya paralel uzanan dağlar ülke için önemi birer doğal savunma sahalarıdır. Ayrıca ülkemizin biçimsel özellikleri askeri stratejiler ve güvenliğinde etkili olmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin çevresine göre zengin sayılabilecek su potansiyeli ve uygun iklim koşulları tarih boyunca Anadolu topraklarını çevresi için bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Yer şekilleri ve iklim özelliklerinin yanı sıra Türkiye'nin çevresine göre güvenli bir ülke olması Türkiye'nin bölgesinde ki önemini arttırmaktadır. Şüphesiz Türkiye'nin çevresine göre cazibe merkezi olmasında beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları da büyük öneme sahiptir. Özellikle ülkemizin demografik yapısı ve ekonomik faaliyetlerinin çeşitliliği için ülkemizin uygun coğrafi potansiyellere sahip olması Türkiye'nin önemini daha da artırmaktadır. Türkiye'nin çevresine göre zengin olan su varlığında sınırı aşan sular siyaset ve strateji açısından önem arz etmektedir. Fırat ve Dicle nehirleri uzun yıllar güneyimizde yer alan ülkelere karşı stratejik bir üstünlüğümüz olmuştur. Güney komşularımızda güvenliğimize yönelik tehdit içeren olaylarda, Fırat ve Dicle nehrinin stratejik gücü caydırıcı bir etki olmuştur.

Demografik açıdan nüfusumuzun miktarı, nitelikleri, genç ve dinamik bir nüfusa sahip olması, stratejik açıdan önemlidir. Türkiye'nin demografik gücü stratejik açıdan caydırıcı bir güç olmasının yanın da ekonomik açıdan da üretimin yerli iş gücüyle sağlanması açısından gerekli altyapıyı beraberinde getirmektedir. Bu durum iş gücü yönünden dışa bağımlılığının azaltılması açısından önemlidir. Nitekim Almanya ve Fransa 2. Dünya savaşı sonrası kalkınma hamlelerinde işgücü açığını göçmenler aracılığıyla sağlamıştır. Öyleyse nüfusumuzun sahip olduğu bu sayısal ve dinamik yapının en iyi şekilde kullanılması ve nitelikli nüfus oranının artırılması ülkemiz ekonomisi ve güvenliği açısından önem arz etmektedir. Ancak ülkemizin demografik yapısına son yıllarda özellikle Suriye ve Irak üzerinden gelen göçlerin sayısal fazlalığı ekonomik açıdan ağır bir yük getirmektedir. Ayrıca sosyal yönden de bir takım iç güvenliğe yönelik asayiş olaylarını meydana getirmektedir. Bu nedenle ülkemize gelen göçlerin kontrol altına alınması ulusal güvenliğimize olumlu katkı sağlayacaktır.

Ülkemizin demografik yapısı ve ekonomik coğrafi potansiyellerinin çeşitliliği aslında kendi kendimize yetebilen, hatta ihracat gelirlerini artıracak bir potansiyeli de beraberinde getirmektedir. Özellikle uygun arazi yapısı ve iklim özellikleri, zengin yeraltı kaynakları, konumundan kaynaklanan ulaşım ağı yapısı ile ülkemiz ekonomisinde nüfusun etkin kullanımı önemlidir. Ancak çeşitli nedenlerle köyden kente olan göçlerin artması, toprak bölünmesi, tarım ve hayvancılığın yeterince yapılmaması tarım ve hayvancılığın ekonomik etkisini azaltmıştır. Bunun sonucunda, günümüzde birçok tarım ve hayvancılık ürünü ithal edilir hale gelmiştir. Bu durum yakın gelecekte ülkemiz açısından dışa bağımlılığı daha artırırken başta gıda güvenliği olmak üzere çeşitli güvenlik sorunlarını doğurabilir. Ayrıca sahip olduğumuz yeraltı kaynaklarının, sanayimizin hızla geliştirilerek kendi imkanlarımızla işlenmesi dışa bağımlılığı azaltırken ekonomik geliri artıracaktır. Özellikle bor, toryum vs.. gibi dünya üzerinde rezerv yönünden ön planda olduğumuz madenleri ülkemiz iyi kullanmalıdır. Özellikle kurulacak nükleer santraller vasıtasıyla enerji ihtiyacımızda dışa bağımlılık azalacaktır. Fosil enerji kaynakları yönünden çevresine göre fakir olan ülkemiz, enerji kaynaklarında ki ithalat giderlerini bu yolla azaltabilir. Ayrıca yenilenebilir temiz enerji kaynakları yönünden zengin bir potansiyele sahip olan ülkemizde, bu kaynakların kullanımı büyük öneme sahiptir.

Türkiye çevresine göre enerji kaynakları yönünden yetersizdir. Bu durum özellikle ülkemizde sanayi ve gündelik yaşamın vazgeçilmez unsuru olan ikincil enerji kaynaklarının üretiminde dışa bağımlılığı zorunlu hale getirmektedir. Ancak çevresinde yer

alan ülkelerin enerji kaynakları yönünden zengin olması Türkiye'nin stratejik önemini artırmaktadır. Nitekim enerji nakil boru hatlarının ülkemizden geçmesi ekonomik gelirin yanı sıra ülkemizin güvenliğini de yakından etkilemektedir.

Görülüyor ki, Türkiye sahip olduğu coğrafi potansiyeller yönünden zengin bir ülkedir. Ancak coğrafya denince çoğu insanın aklına, akarsu uzunlukları, dağların yükseltisi, yer şekilleri gibi unsurlar gelmektedir. Coğrafi potansiyellerin ulusal güvenliğe olan etkisi alanında olan çalışmaların azlığı bu durumu ortaya koymaktadır. Nitekim ‘‘Türkiye’nin Ulusal Güvenliğinde Coğrafi Unsurların Etkisi’’ isimli çalışmada, kaynak taraması sırasında ulusal güvenlik konularının genellikle; siyasal bilimler, idari bilimler ve uluslararası ilişkiler alanında yapılan çalışmalarda ele alındığı görülmüştür. Bu alanda coğrafyacılar tarafından yapılan çalışmalar kısıtlı olup daha çok jeopolitik alanında çalışmalar yapıldığı görülmüştür.

Bu nedenle coğrafi unsurların ulusal güvenlikle olan etkileşimi ortaya konması açısından Lise coğrafya müfredatı içerisinde, Türkiye’nin coğrafi potansiyellerinin ulusal güvenliğe olan etkisine de yer verilebilir. Bu alanda ilerleyen yıllarda öğrenci ve öğretmen görüşlerine yönelik çalışmaların yapılması yararlı olacaktır. Ülkemizin coğrafi özelliklerinin yeterince öğrenilmesi her şeyden önce doğal potansiyelimizin ve insan potansiyelimizin belirlenmesini sağlayacaktır. Bu sayede geleceğe yönelik yatırım programları oluşturulurken bir yandan da güvenli politikalarının oluşmasında etkili olacaktır.

KAYNAKLAR

- Akengin, H. (2016). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Kanat, M.H.,(Ed.), (s.1-27). Ankara: Nobel
- Akınoğlu, O. (2006). Coğrafya eğitimi ve toplum. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0 (13), 25-48.
- Aktaş, A., (2011). Güvenlikleştirme yaklaşımı ve Türkiye'nin ulusal güvenlik anlayışındaki dönüşümü. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 7-47.
- Ataöv, T. (1963). Milli gücü meydana getiren unsurlar. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1(16), 181-207.
- Bekdemir, Ü. (2014). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Yazıcı, H., & Koca, N.,(Ed.), (s.170-203). Ankara: Pegem
- Birdişi, F. (2011). Ulusal güvenlik kavramının tarihsel ve düşünsel temelleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (31), 149-169.
- Bor Sektörü Raporu (2018). *Eti Maden Strateji Geliştirme Başkanlığı*, Mayıs (2018)
- Çaycı S. (2016). Türkiye'nin milli güvenliği. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65(4), 3327-3344.
- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (2019). https://www.dzkk.tsk.tr/pages/denizwiki/konular.php?icerik_id=136&dil=1&wiki=1&catid=1 sayfasından erişilmiştir.
- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (2018). *Toprak ve su kaynakları*. <http://www.dsi.gov.tr/toprak-ve-su-kaynaklari> sayfasından erişilmiştir.
- Dışişleri Bakanlığı (2018). *Türk boğazları*. <http://www.mfa.gov.tr/turk-bogazlari.tr.mfa> sayfasından erişilmiştir.

- Doğan, M. (2013). Türkiye sürecine genel bir bakış. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0 (28), 211-231.
- Elmas, Ç. (2013). Türkiye'nin bölgesel ve küresel anlamda etkinliğinin kaynakları. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Enerji Bakanlığı (2018). *Petrol boru hatları*. <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol-Boru-Hatlari> sayfasından erişilmiştir.
- Enerji Bakanlığı (2018). *Doğalgaz boru hatları*. <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> sayfasından erişilmiştir.
- Enerji Bakanlığı (2018). *Petrol*. <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol> sayfasından erişilmiştir.
- Eti Maden İşletmeleri (2018). *Türkiye'de bor*. <http://www.etimaden.gov.tr/turkiyede-bor> sayfasından erişilmiştir.
- Food and Agriculture Organization (2018). <http://www.fao.org/home/en/> sayfasından erişilmiştir.
- Engin, N. (2010). Enerji kaynağı olarak doğalgaz ve Türkiye. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0 (22), 233-244.
- Erbaş, G. (2012). *Klasikten eleştirel jeopolitiğe Karadeniz jeopolitiğinin dönüşümü*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara
- Ergün, S. & Polat, M.A. (2012). Nükleer enerji ve Türkiye'ye yansımaları. *İnönü University International Journal of Social Sciences (INJOSS)*, 1 (2), 35-58.
- Ertek, A. (2016). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Kanat, M.H.,(Ed.), (s.71-114). Ankara: Nobel
- Ertürk, S., A. (2016). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Kanat, M.H.,(Ed.), (s.352-371). Ankara: Nobel
- Gündoğdu, A. (2008). Türk Jeopolitiği (Ak Deniz'e Bir Kısırak, Hazara Bir Kartal Başı Gibi Uzanan Bu Memleket), *21. Yüzyıl Dergisi*, Temmuz / Ağustos / Eylül 2008
- Güner , K.M. (2014). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Yazıcı, H., & Koca, N.,(Ed.), (s.285-297). Ankara: Pegem
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). *Göç istatistikleri*. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-istatistikleri_363_378 sayfasından erişilmiştir.

- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). *Göç tarihi*. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380 sayfasından erişilmiştir.
- Hacısalihoğlu, Y. (2006). Kuramsal ve kavramsal bir çözümleme: Mekan – güç- çatışma – jeopolitik. *Türk Coğrafya Dergisi*, 47, 1-14.
- Hacısalihoğlu, Y. (2014). *Coğrafi Potansiyelleri Zemininde Orta Doğu ve Türkiye'nin Konumu*. <http://www.aljazeera.com.tr> adresinden erişilmiştir
- Harita Genel Komutanlığı (2019). *Ürünler*. <https://www.harita.gov.tr/kategori-14-ucretsiz-urunler.html> sayfasından erişilmiştir.
- İlgar, R. (2002). Çanakkale boğazı ekosisteminde ulaşım faaliyetleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 7, (8).
- İlgar, R. & Salem, K. (2004). Türkiye'nin sınıraşan akarsu anlaşmalarına coğrafi açıdan bir bakış". *Marmara Coğrafya Dergisi*, 10, 53-72.
- İşcan, İ. H. (2004). Uluslararası ilişkilerde klasik jeopolitik teoriler ve çağdaş yansımaları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1 (2), 47-79.
- Kanat, M. H. (2016). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Kanat, M.H.,(Ed.), (s.493-506). Ankara: Nobel
- Kapluhan, E. (2014), Ulaşım coğrafyası açısından Türkiye'de karayolu ulaşımının tarihsel gelişimi ve mevcut yapısı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (33), 427-439.
- Karabağ, S. (2008). *Jeopolitik açıdan sınırlar*. Ankara: Gazi
- Karabağ, S. (2014). *Mekanın siyasallaşması*. Ankara: Pegem
- Karabağ, S. & Şahin, S. (2011). *Türkiye beşeri ve ekonomik coğrafyası*, Ankara: Gazi
- Karabulut, B. (2013). *Uluslararası ilişkilerde anahtar kavramlar serisi I (Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik)*. Ankara: Barış
- Karabulut, Y. (1997). Türkiye'de demiryolu ulaşımı. *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 6, 163-187
- Karadağ, A. (2016). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Kanat, M.H.,(Ed.), (s.433-456). Ankara: Nobel

- Kaya, F. (2017). Coğrafi potansiyelleri temelinde Türkiye jeopolitiği ve dünya siyasetindeki yeri. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2), 1-14.
- Koca, K.M. (2014). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Yazıcı, H., & Koca, N.,(Ed.), (s.285-297). Ankara: Pegem
- Koca, N. (2014). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Yazıcı, H., & Koca, N.,(Ed.), (s.241-279). Ankara: Pegem
- Maden Tetkik Arama Enstitüsü (2019). *Metalik Madenler*. <http://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/metalik-madenler> sayfasından erişilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Öğretim programları*. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=336> sayfasından erişilmiştir.
- Oğuzlu, T . (2015). Güvenlik kültürü ve Türk dış politikası. *Bilig*, (72), 223-250.
- Okur, M. (2013). *Liselerde coğrafya eğitiminin milli kimlik bilincine etkisinin öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Öngör, S. (1963). Siyasi coğrafya ve jeopolitik. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*,18 (01)
- Özey. R. (2010). *Dünya ve Türkiye ölçeğinde siyasi coğrafya*. İstanbul: Aktif
- Özey, R. (2017). *Türkiye'nin jeopolitiği değişimler ve öncelikler*. Ankara: Pegem
- Peker, H . (2015). Türkiye'nin enerji arz güvenliği ve ölçülmesi: Türkiye'nin enerji arz güvenliği endeksine yönelik bir uygulama. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5 (2), 763-783
- Sağsen, İ. (2011). *İklim değişiminin güvenlik boyutu ve Ortadoğu'ya etkileri*. ORSAM Su Araştırmaları Programı (2), Ankara.
- Soykan, F. & Mutluer, M. (1995). Türkiye'de madencilik ve maden yataklarının coğrafi dağılışı. *Ege Coğrafya Dergisi*, (8), 37-56.
- Şahin, C. (2016). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Kanat, M.H.,(Ed.), (s.220-248). Ankara: Nobel
- Şahin, İ.F. (2014). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Yazıcı, H., & Koca, N.,(Ed.), (s.351-375). Ankara: Pegem

- Şenol, F. & Turdumanbetov, B. (2014). Toplumsal olaylar ve ülke turizmi üzerindeki muhtemel etkileri: Kırgızistan örneği. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 96-110.
- Şeker, İ. & Köseman, A. (2015). Elazığ ilinde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık faaliyetleri. *Harran Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 36-44.
- Şen, Z. (2006). *Ortadoğu'da su sorunu bereketli hilal ve Türkiye*. İstanbul: Su Vakfı,
- Şener, B. (2015). Tarihsel boyutlarıyla boğazların jeopolitik ve jeostratejik önemi, *International Journal of Social Science*, (35) , 327-349.
- Şimşek, H. (2002). *Türkiye'nin ulusal güvenlik stratejisi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat
- Şimşek, İ. (2014). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Yazıcı, H., & Koca, N.,(Ed.), (s.1-38). Ankara: Pegem
- Taş, H.İ. (2011). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze ilköğretim II. kademe ve liselerde coğrafya dersi ve müfredatının değişimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 10 (14), 311-330.
- Tarım ve Orman Bakanlığı (2018). *Konular, hayvancılık*. <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Hayvancilik> sayfasından erişilmiştir.
- Tarım ve Orman Bakanlığı (2018). <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim?Ziyaretci=Ihracat-Ithalat> sayfasından erişilmiştir.
- Türk Coğrafya Kurumu Yayınlar (2018). *Tck dergileri*. <http://www.tck.org.tr/yayin/tr/tck-dergileri/> sayfasından erişilmiştir.
- Türk Coğrafya Kurumu (2018). *Kaynakça Haritalar*. <http://www.tck.org.tr/kaynak/tr/haritalar/> sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2018). *Temel istatistikler*. <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye Kömür İşletmeleri (2018). *Enerji ve kömür*. <http://www.tki.gov.tr/bilgi/komur/enerji-ve-komur/232> sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye tarım sektörü raporu (2013), https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2014/turkiye_tarim_meclisi_sektor_raporu_2013_int.pdf
- Urhal, Ö. (2009). *Küreselleşen dünyada güvenlik*, Ankara: Adalet

- Varlık A.B. (2012). 21'inci yüzyılda prens: devlet ve siyaset yönetimi içinde. Prof. Dr. Ümit Özdağ (Ed.), (s.613-648). Ankara: Kripto
- Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü (2019). *Yenilenebilir enerji*. <http://www.yegm.gov.tr/yenilenebilir.aspx> sayfasından erişilmiştir.
- Yalçın, H., B. (2017). Ulusal güvenlik stratejisi Abd, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin. Ankara: Seta
- Yaşar, O. (2014). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Yazıcı, H., & Koca, N.,(Ed.), (s.393-401). Ankara: Pegem
- Yazıcı,H. & Koca, N. (Ed.). (2014). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Ankara: Pegem
- Yıldırım. İ, (2002). Osmanlı demiryolu politikasına bir bakış “ *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 12 (1), 311-324.
- Yıldırım. Ö. S. (2017). Türkiye’nin enerji görünümü ve diplomasisi 1. *MTA Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni*. 23, 37-41
- Yılmaz, M. (2012). Türkiye’nin enerji potansiyeli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik enerjisi üretimi açısından önemi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 33-54.
- Yılmaz, M. (2016). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Kanat, M.H.,(Ed.), (s.373-397). Ankara: Nobel
- Yiğit, C. (2016). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Kanat, M.H.,(Ed.), (s.292-348). Ankara: Nobel
- Yinanç, R. & Taşdemir, H. (2002). *Uluslararası güvenlik sorunları ve Türkiye*. Ankara: Seçkin
- Zorlu U. H . (2016). Türk Boğazları’nın önemi ve Montrö Sözleşmesi ile sağlanan denge rejimi. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*. (1), 36-47